KNJIŽNICA FAKULTETE ZA ARHITEKTURO UNIVERZA V LJUBLJANI
K č
ARHITEKT
1952
71/72
2
300000619,2
COBISS

ARHITEKT

Revija za arhitekturo, urbanizem in uporabno umetnost / Yugoslav Magazine for Architecture, Town & Country Planning and Applied Arts

LJUBLJANA - JUGOSLAVIJA

GLASILO
D. A. S.
LJUBLJANA

JANUAR
FEBRUAR
1952
2

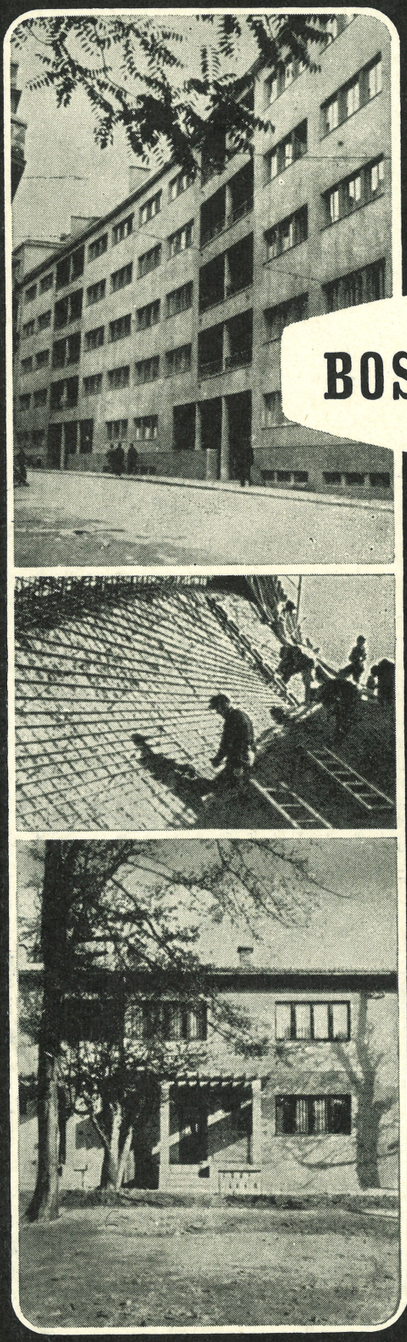

REPUBLIČKO PREDUZEĆE
ZA PROJEKTOVANJE

BOSNAPROJEKT

SARAJEVO

Projektuje:

Industriske zgrade
Zgrade društvenog standarda
Inžinjerske gradjevine
Interieure
Regulacije
Instalacije — vodovoda
centralnog grejanja
plina
elektrike
telefona
Kanalizacije

Nadzire izgradnju — izradjuje makete u svojoj modelarnici — raspolaže sopstvenom foto-radionicom

PROJEKT

Splošno gradbeno podjetje

GRADI STANOVANJSKE IN INDUSTRIJSKE OBJEKTE NA GORENJSKEM

KRANJ, JEZERSKA 2 — TELEFON 2-35

NOVOGRADNJE IN POPRAVILA PREVZEMA

REMONTNO PODJETJE

Ljutomer

★

SPOPOLNJENO Z OBRATI CEMENTNIH IZDELKOV IN SPLOŠNEGA MIZARSTVA

PO NAJNIŽJIH DNEVNIH CENAH DOSTAVLJAJO VEDNO

zidake in žlebake

OPEKARNE LJUTOMER

TEKSTIL - OBUTEV

Ljubljana, Frančiškanska 4

ISKRA–KRANJ

Tovarna za elektrotehniko in fino mehaniko

ELEKTRIČNI ROČNI VRTALNI STROJI
ELEKTRIČNI MERNI INSTRUMENTI:
- Voltmetri
- Ampermetri
- Wattmetri
- Merni strujni transformatorji
- Števci

AVTOELEKTRIKA:
- Avtodiname
- Štarterji
- Regulatorji napona
- Vžigalne tuljave

KINOAPARATURE:
- Projektorji
- Ojačalniki
- Zvočniki

TELEFONSKI APARATI IN MALE CENTRALE
SELENSKI USMERNIKI
INSTALACIJSKI MATERIAL:
- Paketna stikala
- Kolebna stikala
- Motorske zaščitne sklopke

STANDARDNI DELI:
- Vijaki, matice in podložke raznih dimenzij
- trafo listi,
- razna ušesca za spajanje

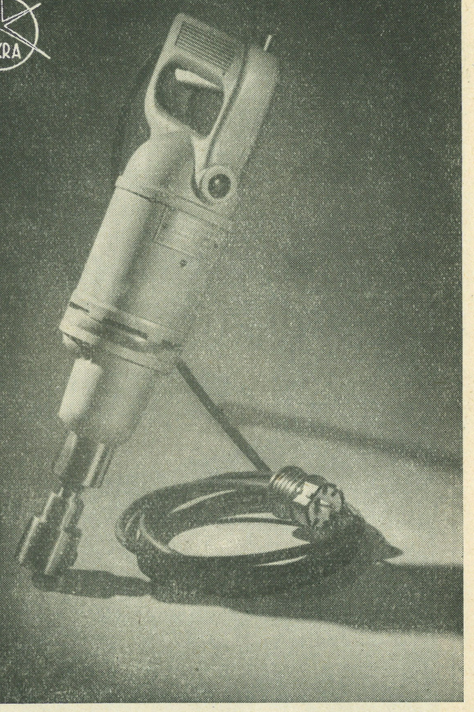

Konstruktor

MARIBOR

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE

izvršuje vsa v gradbeno stroko spadajoča dela, kot so industrijske, stanovanjske in nizke gradnje, v svojih stranskih obratih pa tudi za gradbeno dejavnost potrebne obratne storitve: mizarske, tesarske, strojno-ključavničarske, cementninarske izdelke in izdelke iz umetnega kamna

Hotel

UNION

LJUBLJANA

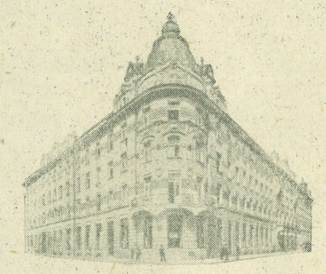

solidne cene — dobra postrežba

Kavarna — restavracija — vrt — vinska klet — garaže — service za goste

Tel.: hotel 27-07, 27-50 — restavracija 37-42 — kavarna 20-26, garaže 27-07, 27-50

GRADSKO PREDUZEĆE
ZA PROJEKTIRANJE
SARAJEVO

SARAJEVO
Dalmatinska 2
Tel. 25-83

Fakulteta za arhitekturo
KNJIŽNICA
UNIVERZA V LJUBLJANI

Siw. 57. 619

ARHITEKT

Revija za arhitekturo, urbanizem in uporabno umetnost

Glavni urednik FRANCE IVANŠEK

Uredniški odbor Marjan Bohinec / Hrvoje Brnčič / Franc Cacak / Oton Gaspari / France Ivanšek / Marjan Mušič / Edvard Ravnikar / Branko Simčič

Dopisniki Dušan Černič, Maribor / Jože Kregar, Koper

Izdajatelj Društvo arhitektov Slovenije (DAS)

Upravnik Danilo Fürst

Uredništvo in uprava Ljubljana, Miklošičeva cesta 16 — poštni predal 300, tel. 43-18

Naročnina 6 številk 1800 din, 3 številke 900 din, 2 številki 600 din / Plačljivo vnaprej na tek. rač. NB 604-90331-8 / Posamezna številka 350 din

Inserati 1/1 stran 20.000 din, 1/2 strani 11.000 din, 1/4 strani 6000 din, 1/8 strani 3250 din / Pri ponovitvi rabat

Tisk in klišeji Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani

Sadržaj — Summaries — Résumés — Auszüge VII

Prof. ing. arch. Edvard Ravnikar, Ljubljana:
Jože Plečnik in sodobna slovenska arhitektura 1

Ing. arch. Juraj Neidhardt, Sarajevo:
Povodom akcije za izgradnju individualnih stanova 4

Ing. arch. Juraj Neidhardt, Sarajevo:
Projekt individualne stanbene kuće 6

Ing. arch. Stanislav Rohrman, Ljubljana:
Administrativna zgradba v Ljubljani 11

Prof. ing. arch. Edo Mihevc in arh. Oswald, Ljubljana:
Hiša na Ježici 14

Arhitektura in konstrukcije na Britanskem festivalu 16

Prof. ing. Ciril Jeglič, Ljubljana:
Po zeleni Ljubljani 18

Abs. arch. Tone Mlakar, Ljubljana:
Arhitekt in film 23

Prof. ing. arch. Edo Mihevc, Ljubljana:
Pohištvo za dnevno sobo 27

Razgledi

Kongresi
II. kongres Mednarodne zveze arhitektov 29
Kongres za gradbene raziskave v Londonu 33

Javna tribuna
Prispevek k reševanju Ajdovščine v Ljubljani 34

Odmevi
Ob stoletnici »Kristalne palače« 35

Razstave
Razstava arhitekture FLRJ 37
Ob razstavi »Doma«-a 38

Grafika
Nekaj misli o naših plakatih 38

Knjige
N. Dobrović: Urbanizam kroz vjekove — I — Jugoslavija 42
W. Boesiger: Richard Neutra, Buildings and Projects 43

Pisma
Mnenja in kritike o 1. številki »Arhitekta« 43

Ovitek Edvard Ravnikar s sodelovanjem Svetozarja Križaja 43

Notranja ureditev France Ivanšek

JANUAR
FEBRUAR
1952
2

VSEM NAROČNIKOM IN PRIJATELJEM!

Tehnične ovire so preprečile, da bi 2. številka „Arhitekta“ mogla iziti še v letu 1951, zato smo jo vključili že v letnik 1952. Naročnino, ki so jo naročniki plačali preko dolžnega zneska 190 din za I. številko, smo prenesli v dobro njihove naročnine za leto 1952.

Mnoge vzpodbude iz kroga naših čitateljev in nujnost bolj živega spremljanja vsega našega in tujega arhitekturnega življenja so nas dovedle do sklepa, da v letu 1952 reorganiziramo „Arhitekta“ iz četrtletne v dvomesečno revijo. Upamo, da smo s to odločitvijo in z istočasno grafično obogatitvijo revije ustregli vsem našim čitateljem in da jim bo „Arhitekt“ postal še bolj potreben in koristen pri njihovem vsakdanjem delu in izobraževanju.

Upamo, da bodo naši čitatelji tudi razumeli, da jim ob tem izboljšanju, posebno pa ob ogromnem dvigu cen tiska, papirja in klišejev, revije v novem letu ne moremo nuditi več po isti ceni, po kateri smo jim mogli nuditi njeno 1. številko. Že takratna cena je bila pod proizvodnimi stroški, toda oklevali smo z njenim zvišanjem, da bi jo naredili dostopno čim širšemu krogu čitateljev. Sedaj pa računamo na razumevanje čitateljev, saj se je obenem s ceno dvignila tudi kvaliteta revije.

Celoletna naročnina za leto 1952 (6 številk) znaša 1800 din, polletna (3 številke) 900 din, 4-mesečna (2 številki) 600 din. Naročnina se plačuje vnaprej na naš tek. rač. NB 604-90331-8 ali v Upravi „Arhitekta“, Ljubljana, Miklošičeva c. 16, pritl. Posamezna številka 350 din.

Ker je 1. številka „Arhitekta“ v celoti razprodana, sprejemamo nove naročnike samo od 2. številke dalje.

Ob tej priliki se vsem našim čitateljem zahvaljujemo za njihovo do sedaj izkazano naklonjenost in upamo, da nam ostanejo zvesti tudi v bodoče.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA „ARHITEKTA“

Iz vsebine 1. številke:

M. Bohinec: PROBLEMI POVOJNE URBANISTIČNE IZGRADNJE V SLOVENIJI — D. Fürst: PRISPEVEK K VPRAŠANJU RAZVOJA STANDARDA STANOVANJ V SLOVENIJI — E. Medvešček: TEKSTILNI KOMBINAT V ŠTIPU — M. Mušič: PROJEKT MUZEJA IN ŠTUDIJSKE KNJIŽNICE V CELJU — F. Ivanšek: OBLIKOVANJE V INDUSTRIJI — O. Gaspari: O RAZVOJU ŠOLSKE OPREME itd.

Iz vsebine 3. številke:

REGULACIJA CENTRA LJUBLJANE — MONTAŽNE STANOVANJSKE HIŠE — INDUSTRIJSKE ZGRADBE — PROJEKTIRANJE UDOBNIH STOLOV — O TEKSTILNIH VZORCIH — NOVA OPERA ZA LJUBLJANO — ANKETA O PROBLEMIH JUGOSLOVANSKE ARHITEKTURE — TEHNIKA V MESTU — NAŠE KNJIŽNE OPREME — NOVOGRADNJE V KOPRŠČINI — IZGRADNJA COVENTRYJA itd.

Maketa rekonstrukcije glavnega trga v Coventryju (Velika Britanija)

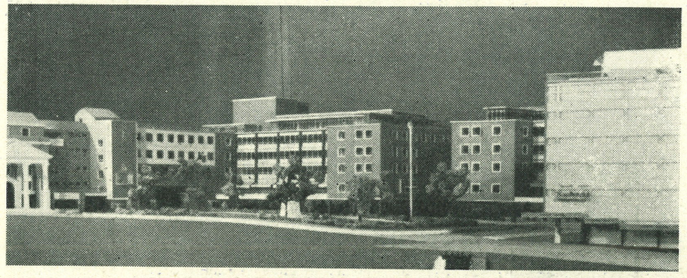

SADRŽAJ

Jože Plečnik i savremena slovenačka arhitektura 1

Edvard Ravnikar

Jože Plečnik, rođen 23. jan. 1872 g. u Ljubljani, je kod Slovenaca prvi moderni arhitekt, koji svojom strukom majstorski vlada i čiji je uticaj na čitav arhitekturni razvoj u njegovoj domovini vrlo velik. On ima u slovenačkoj arhitekturi sličnu ulogu kao Asplund u Švedskoj. Plečnik je pokazao kvalitetnu i umetničku obradu prirodnih materiala i istakao vrednost domaće tradicije. Kao đak i saradnik Otona Wagnera radio je najpre u Beču, gde je pored ostalog stvorio čuvenu Zacherlovu palatu. Zatim je do 1922 g. radio u Pragu, gde je pored pedagoškog rada izveo i restauraciju kraljevskog grada na Hradčanima. Kao pedesetogodišnjak vratio se u Ljubljanu, gde već punih trideset godina radi kao aktivni profesor na Fakultetu za arhitekturu Tehničke visoke škole, koja mu je prilikom njegovog visokog jubileja dodelila časni doktorat arhitekturnih nauka.

Administrativna zgrada u Ljubljani 11

Stanislav Rohrman

Administrativna zgrada pretsedništva vlade NR Slovenije, koja je projektovana 1947, a dogradena 1949 godine, nalazi se na historiskom tlu stare Emone. Dispozicija prostorija je jednostavna, pregledna in konstruktivno čista. Zgrada je izvedena u skeletnoj konstrukciji od armiranog betona sa poprečnim okvirima, koji sa isprekidanom linijom vizuelnog venca izjednačuju različite visine susednjih zgrada. Zgrada ima sedam etaža i sadrži, pored kancelarija i dveju sala, takođe i arhive, vratarev stan, garažu za bicikle i centralno grejanje.

Kuća za jednu porodicu na Ježici kod Ljubljane 14

Edo Mihevc i J. Oswald

Autor ističe preimućstva prizemne kuće za jednu porodicu nad kućom na sprat u pogledu rasterećenja domaćice u njenom svakidašnjem poslu u kući, kao i u pogledu intimnije veze kuće sa baštom. Prvo preimućstvo — značajno u našim prilikama, u kojima žena vodi domaćinstvo bez posluge — našlo je svog izraza u tlocrtu kuće uvođenjem organizovanog domaćičinog centra. Takav centar nalazimo u rudimentarnom obliku već u koncepciji naše tradicionalne seoske prizemne kuće. Drugo preimućstvo izraženo je u fasadi, gde veliki otvori omogućuju intimniju vezu unutrašnjosti sa prirodom. Veliki otvori obogaćuju interieur pogledom u pokrajinu, koja se menja u svako godišnje doba. Velike staklene površine na južnoj fasadi omogućuju dopunsko sunčano zagrevanje prostorija, te time čine samu kuću još ekonomičnijom.

Zelena Ljubljana 18

Ciril Jeglič

Hortikultura preuzima veoma važne zadatke u izgradnji naših gradova i u podizanju životnog standarda, pa treba i njoj stvoriti što bolje uslove rada, a prvenstveno treba produbiti njene ideološke osnove. Urbanističkom hortikulturom treba kod današnjeg gradskog stanovništva podržavati i jačati kulturan odnos do prirode. Na nekoliko konkretnih primera iz Ljubljane pisac — postavljajući kriterije za ocenjivanje — tumači nedostatke ovdašnje hortikulturne prakse, te ujedno upozorava na koji bi se način morali boriti za bolji kvalitet naših javnih nasada. Pri tome ukazuje i na mogućnosti, kako bi hortikulturni ambient Ljubljane oživio celishodnom upotrebom zimzelene vegetacije.

Arhitekt i film 23

Tone Mlakar

Slovenačka kinematografija stara je jedva 6 godina, zbog čega ima da se bori sa mnogim početničkim teškoćama. Pisac, koji je saradivao u prvom slovenačkom umetničkom filmu (Na svoji zemlji) i u trećem filmu (Kekec) kao scenograf, opisuje teški put slovenačke filmske scenografije. Filmska pripovetka »Kekec«, dovršena decembra 1951 g., iziskivala je naročitu pažnju. Samo izvođenje zahtevalo je rešavanje najrazličitijih scenografskih i operaterskih problema (makete, velike spoljne i unutarnje gradnje, perspektivne gradnje, trikovi), na koje slovenački filmski ljudi nisu nikada ranije nailazili.

Pisac je upleo u svoj članak razne misli o filmskoj arhitekturi, o kojoj kaže, da nije ozbiljna ali ipak prava; nije statički nužna, ali je prostudirana; sem toga je i funkcionalna i, naravno, formalistička.

Nameštaj za dnevnu sobu 27

Edo Mihevc

Prikazani nameštaj za dnevnu sobu, koji se sastoji od naslonjača, malog priručnog stočića i kombinovanog ormana za knjige, bio je projektovan za jugoslovenski izložbeni paviljon u Parizu 1951 g. sa namerom, da bi se stranim kupcima prikazala raznovrsnost, lepota i upotrebljivost našeg domaćeg drveta za izradu nameštaja. Upotrebljeno je sledeće drvo: za naslonjače — jasenovina i orahovina; za ploču stočića — orahovina, jasenovina, kruškovina, javorovina, trešnjevina, brestovina i hrastovina u vidu 6 cm jakih masivnih letvi; kod ormana za knjige, sastavljenog od 6 samostalnih elemenata, upotrebljen je masivan jasen za kostur, a za ploče furniri od tamnog i crtastog oraha, orahovog korena, kleka, jasena i javora. Na svima stranama obrađeni elementi omogućuju slobodno nameštanje u prostoru.

Vidici 29

Kongresi: Jože Osojnik pregledno opisuje tok i rezultate II. kongresa Međunarodnog saveza arhitekata u Rabatu, na kome je po prvi put uzela učešća i Jugoslavija. *J. Kavčič* prikazuje rezultate Building Research Congress-a u Londonu.

Javna tribina: M. Župančič predlaže novo rešenje saobraćajne raskrsnice na Ajdovščini u Ljubljani, koje je pitanje samo privremeno rešeno.

Odjeci: F. Cacak komentira 100-godišnjicu prve zgrade u modernom smislu — Kristalne palate u Londonu 1851.

Izložbe: E. Ravnikar prikazuje konstatacije i korisne nauke, koje je pružila izložba arhitekture FNRJ u Maroku i Ljubljani — kako za projektante, tako i za operativu. *F. Baš* kritički ocenjuje izložbu domaćeg zanatstva, koju je povodom 50-godišnjice svog rada organizovalo eksportno preduzeće »Dom« u Ljubljani.

Grafika: B. Simčič iznosi uz konkurs za izradu plakata za borovnice nekoliko misli o oblikovanju plakata uopšte.

Knjige: M. Mušič dopunjuje prikaz knjige N. Dobrovića »Urbanizam kroz vekove — I — Jugoslavija«, objavljen u prvom broju »Arhitekta«, sa nekoliko kritičkih napomena, koje se odnose na slovenačko područje. *Dj. Pivarski* upozorava na knjigu W. Boesigera »Richard Neutra«.

Pisma: Na kraju »Vidika« uredništvo objavljuje odlomke pisama, koje je povodom početka izlaženja »Arhitekta« primilo iz Jugoslavije i inostranstva.

SUMMARIES

Jože Plečnik and the Contemporary Slovene Architecture 1

by Edvard Ravnikar

Jože Plečnik, born on January 23rd, 1872, in Ljubljana, is the first modern architect with Slovenes, master of his profession. His influence upon the entire architectural progress in his country has been very great. His position with the Slovene architecture is similar to that of Asplund in Sweden: by his excellent and artistic working of natural materials he set an example to others and stressed the values of the country's traditions. He worked in Vienna as a pupil and collaborator of Otto Wagner creating among other things the famous Zacherl palace, and then until 1922 in Prague where in addition to being a pedagogue he was restoring the Royal Palace at Hradčani. At the age of fifty he returned home and since then he has been for thirty years professor at the Faculty of architecture at the Technical High School in Ljubljana which awarded him a doctor's honorary degree of architectural sciences to mark his 80th birthday.

The Drive For Building Individual Flats 4

by Juraj Neidhardt

The growth of industry in Yugoslavia has caused a considerable increase in the number of industrial population, but so far the housing problem, in spite of various attempts, has not been solved owing to the speed-up in the building of industry which is absorbing the greater part of the available material and man-power.

In order to make the best possible use of the initiative of the working people, wanting to build their own flats, the State grants workers and employees long-term loans and assigns them lots for construction. In individual Yugoslav republics prize competitions for contribution of rough plans of detached houses have been launched. Special commissions have been set up with the task to assign lots to the builders. A new drive has got under way which can be summed up as follows: "The People Are Building — The State is Supporting Them".

Because of this campaign specific and responsible tasks are now facing our planners. Up to now, deficiencies have been coming to light in the daily routine of building concerning both planning and execution. It must be borne in mind, however, that a great majority of our workers is of peasant origin and that real industrial workers have not yet emerged from the process of industrialization. Therefore, our workers have been leading, and will be doing so for a certain period of time in the future, a life which could be suitably called worker-and-peasant way of living combined. All this has to be reckoned with when the function of corresponding apartments is discussed. Neither can we forget that the process of industrialization and electrification is not yet at an end, nor can we plan kitchens with the most up-to-date equipment where primitive conditions of life are still prevailing. Moreover, the planner has to consider specific local conditions as well as the available material and the capacity of those who carry out his plans.

Competitions, started by various republics, may lead to good solutions which, however, cannot be reached by following general standards and without due account being taken of diversity of conditions. During the execution stage greater attention should also be paid to quality, and everything

should be made to resist temptation of saving up material when deficiency would result from it. On any alterations the agreement of the planner should be invited.

Project Of A Detached House 6

by Juraj Neidhardt

The following project, whose author has been awarded the first prize in the competition started by the Planning Department of the Republic of Bosnia and Herzegovina, is only one among numerous projects that have been put at the disposal of prospective builders of detached houses

The project is based on the principle of the division into three parts: — the house proper, the "avlija" (enclosed court-yard), and the auxiliary building with other premises.

The house is in fact divided into two parts: — the living quarters look on the street, and the auxiliary parts on the court-yard. The living quarters consist of two bedrooms (sleeping acommodation for 4 to 5 persons), and of the living part of the kitchen. The auxiliary part consists of the auxiliary part of the kitchen and of the bath-room and wash-house.

The auxiliary building contains also room for domestic animals.

Construction: — two pillars, which serve at the same time as chimney stacks, supporting the ceiling, the latter being identical with the roof.

The Administrative Building in Ljubljana 11

by Stanislav Rohrman

The administrative building of the Presidency of the Government of Slovenia — planned in 1947 and finished in 1949 — is situated on the historical site belonging to the ancient Roman town of Emona. The disposition of rooms is simple, clear and pure in regard to construction. The building is of a reinforced concrete skeleton construction with transversal frame belts which, with the interrupted line of the base cornice, make for the unequal heights of the neighbouring houses. The building is seven floors high and contains, next to offices and two halls, room for files, porter's flat, garages for bicycles and central heating.

Detached House At Ježica Near Ljubljana 14

by Edo Mihevc and J. Oswald

The author is stressing the advantages of the ground-floor detached house over that with one storey in terms of easier work for the housewife in her daily jobs about the house as well as in terms of a more intimate connection of the house with the garden. The first advantage — being of importance in present conditions in which the housewife is doing her house-work without any hired help — is reflected by the ground-plan which introduces an "organized centre" for the housewife. We can find such a centre in its rudimentary form in the concept of our traditional peasant ground-floor house. The second advantage is inherent in the facade whose large openings make possible a greater intimacy between the interior of the house and the outside nature. The large openings serve furthermore as a means of enriching the view of the landscape which changes its aspect according to seasons. The large surface of glass in the southern facade lets through additional sunlight which warms the rooms and raises the economy of the detached house.

About The Green Town Of Ljubljana 18

by Ciril Jeglič

In the building of towns and in the efforts to raise the standard of living the horticulture is assuming a very important rôle. It is, therefore, necessary that it should develop under the best possible conditions and on well-laid foundations. With the present town population, it is through horticulture, which occupies an important position in town planning, that cultural relationships with nature are strengthened. Setting up standards according to which judgements may be passed, the Author adduces a few concrete instances from Ljubljana, he mentions the lack of horticultural practice here and points to ways and means to improve the quality of our public gardens. Finally, the author reveals the possibilities for freshening up the horticultural ambient of Ljubljana by reasonable use of evergreen vegetation.

The Architect And The Film 23

by Tone Mlakar

The Slovene cinematography is hardly six years old and is consequently endeavouring to overcome difficulties that assail a beginner. The author of this article, who acted in the first Slovene feature film (On Our Own Soil) and took part in the making of the third one (Kekec) as a scenographer, describes the difficult progress of the film scenography in Slovenia. The film version "Kekec", based on a tale and finished in December 1951, required more than ordinary care. It was necessary to use widely differing methods in scenographic and camera work (scale models of scenes, large interior and exterior constructions, perspective buildings, tricks), with which so far the people who work in the Slovene film production have not been familiar.

The Author meditates also on the film architecture saying that it is not serious, yet genuine, not statically indispensable, yet thoroughly studied. Moreover it is functional and clearly formalistic.

Living-room Furniture 27

by Edo Mihevc

The represented furniture, composed of arm-chairs, a low shelf, and a combined book-case, has been designed for the Yugoslav display pavilion in Paris, 1951, with the purpose to reveal the diversity, beauty, and usefulness of different sorts of our native timber for furniture to the foreign buyers. The following sorts of timber have been used: for arm-chairs — ash-wood and walnut; for the shelf covering plate — walnut, ash and pear-tree wood, maple, cherry, elm and oak wood assuming the shape of strong solid beams, 6 cm in thickness; for the book-case — composed of six independent elements — solid ash-wood made into the carrying frame, while veneers of dark walnut, walnut root, juniper, ash and maple wood have been used as inlays. All sides of furniture pieces are finished and this makes possible a free arrangement in space.

Round-up 29

Congresses: Jože Osojnik renders a detailed account of the course and results of the II. Congress of the International Architects' Union at Rabat in whose work, for the first time, Yugoslavia also took part. — *J. Kavčič* reports the results of the Building Research Congress in London.

Public Tribune: M. Župančič proposes a new solution for the Ajdovščina traffic intersection in Ljubljana, the present being only a temporary one.

Echoes: F. Cacak observes the centenary of the erection of the Crystal Palace in London (1851), the first building constructed in the modern sense.

Shows: Summing up the Exhibition of the Architecture of the Federal People's Republic of Yugoslavia in Marocco and Ljubljana, *E. Ravnikar* draws from it conclusions that have been useful for designers and executors. *F. Baš* makes a critical appraisal of the exhibition of articles of folk handicrafts and applied arts organized by the export firm "Dom" in Ljubljana on the occasion of the fifth anniversary of its activity.

Graphic Arts: B. Simčič makes some remarks on the poster design in connection with prize competition for entering projects of a poster advertising bilberries.

Books: M. Mušič has written an additional review of the book "Town-planning Through Centuries — I — Yugoslavia" by N. Dobrović thus completing the first review, published in the first issue of the "Arhitekt", by a few critical remarks concerning the Slovene aspect of the problem. *Dj. Pivarski* points out the book by W. Boesiger "Richard Neutra".

Letters: The "Round-up" is concluded by extracts from letters from Yugoslavia and abroad which the Editor has been receiving since the appearance of the "Arhitekt".

RESUMES

Jože Plečnik et l'architecture slovène contemporaine 1

par Edvard Ravnikar

Joze Plečnik, né le 23 janvier 1872 à Ljubljana, fut, parmi les architectes slovènes modernes, le premier à exercer son art avec maîtrise et à marquer de sa forte personnalité l'entière évolution de l'architecture de son pays. En ce sens, on pourrait le comparer à l'architecte suédois Asplund. Comme lui, Plečnik a su mettre en valeur la beauté des matériaux naturels en les utilisant avec un art consommé, et a remis en honneur les traditions artisanales du pays slovène. Élève et collaborateur de Otto Wagner, il travailla d'abord à Vienne où il a créé, parmi d'autres oeuvres, le fameux palais Zacherl, puis, jusqu'en 1922, à Prague. Outre son activité pédagogique, il s'y consacra à la restauration de l'ancien château royal de Hradčany. Quinquagénaire, il rentra dans sa patrie où, depuis trente années, il enseigne à la Faculté d'architecture de la Haute École Technique à Ljubljana. Lors de son vingt-quatrième anniversaire, il fut promu docteur honoris causa des sciences d'architecture.

Remarques sur la campagne pour la construction des habitations individuelles 4

par Juraj Neidhardt

L'évolution de l'industrie en Yougoslavie a considérablement augmenté le nombre de la population des centres industriels. Le problème des habitations cependant, malgré des efforts sérieux, est loin d'être résolu. L'édification industrielle qui, jusqu'à présent, a occupé le premier plan en absorbant la plupart des matériaux et de la main-d'oeuvre disponibles, est la cause de ce retard.

Pour aider le peuple travailleur et lui faciliter la réalisation des constructions d'habitation individuelles, l'État met à sa disposition des crédits à longue échéance ainsi que les terrains de construction. Toutes les républiques yougoslaves ont ouvert des concours pour des projets de maisons individuelles. Des commissions spéciales s'occuperont de la répartition des terrains de construction nécessaires. Cette campagne qui promet de susciter l'intérêt de larges masses de la population, évolue sous la devise «Le peuple construit, l'État l'aide».

Les architectes, auteurs de projets, collaborant à cette campagne, se trouvent en face de tâches spécifiques et pleines de responsabilité. Les expériences des dernières années ont montré certains défauts quant à la mise en projet et aux réalisations. Il faut surtout tenir compte du fait qu'en Yougoslavie, une grande majorité d'ouvriers soit d'origine paysanne et que le type prononcé de l'ouvrier industriel n'y soit pas encore formé. La manière de vivre de l'ouvrier yougoslave est donc celle d'un ouvrier-paysan et telle elle restera dans l'avenir prochain. L'auteur de projet ne devra donc pas perdre de vue ce caractère et devra tenir compte de la fonction de l'habitation. De même il ne faudra pas oublier que notre industrialisation et électrification soient loin d'être achevées et que, de ce fait, il serait déraisonnable de projeter p. ex. des cuisines mécanisées là où les conditions d'existence se trouvent encore à un degré relativement primitif. L'auteur de projet sera également obligé de prendre en considération les conditions particulières à chaque région ainsi que la quantité et la qualité des matériaux disponibles et les capacités techniques des réalisateurs.

Les concours ouverts par les républiques donnent lieu à espérer des solutions positives qui ne seront pas le fruit de quelques critériums généraux sans une différenciation suffisante des conditions. A la réalisation du projet elle-même, il ne faudra pas négliger la qualité des matériaux et il faudra éviter de succomber à la tentation d'un bon marché illusoire. Tout changement devra être fait uniquement en accord avec l'auteur de projet.

Projet d'une maison familiale 6

par Juraj Neidhardt

Le projet présenté qui a été récompensé par le premier prix au concours du Bureau de projets de la République Populaire de Bosnie et Herzégovine, est l'un des nombreux projets mis à la disposition de ceux qui s'intéressent à la construction d'une maison individuelle.

Le projet est basé sur le principe de trois éléments: la maison, la «avlija» (cour intérieure) et le bâtiment d'exploitation. La maison se compose en principe de deux parties: la partie d'habitation qui comprend deux chambres à coucher (4 à 5 lits) et le coin de séjour de la cuisine qui donnent sur la rue; la seconde partie, la cuisine proprement dite et le cabinet de bain qui est en même temps la buanderie, est tournée vers la cour.

Le bâtiment d'exploitation sert aussi d'étable aux animaux domestiques.

Construction: deux piliers avec des cheminées incorporées portent le plafond qui est en même temps le toit.

Un édifice d'administration à Ljubljana 11

par Stanislav Rohrman

L'édifice d'administration du Présidium du Gouvernement de la République Populaire de Slovénie dont le projet date de 1947 et qui fut réalisé en 1949, s'élève sur le sol historique de l'antique ville d'Emona. La disposition des locaux est simple, claire et d'une construction pure. L'ossature de l'édifice est exécutée en béton armé avec des cadres transversaux qui forment un couronnement dont la ligne brisée met en équilibre les hauteurs inégales des édifices contigus. L'édifice est à sept étages et comprend, outre les bureaux et deux vastes salles, les archives, le logis du concierge, le garage pour bicyclettes et la chaufferie.

Maison familiale à Ježica près de Ljubljana 14

par Edo Mihevc et J. Oswald

L'auteur souligne les avantages de la maison familiale à un seul niveau sur la maison à étages. Ce type de maison exige une moindre fatigue de la ménagère dans ses travaux quotidiens et assure une liaison plus intime de la maison avec le jardin. Le premier de ces deux avantages — extrêmement important dans nos conditions de vie actuelles où la mère de famille porte seule la charge des travaux domestiques — a trouvé son expression dans le plan de la maison qui groupe dans un centre organisé tous les éléments de service. La maison paysanne slovène traditionnelle a déjà un tel centre dans une forme rudimentaire. Le second avantage se traduit par des grandes ouvertures pratiquées dans la façade et qui créent un contact très intime entre la maison et les environs. Ainsi, l'intérieur s'enrichit des images toujours changeantes de la nature. Des grandes surfaces vitrées de la façade sud permettent d'utiliser au maximum la chaleur solaire, ce qui représente un apport appréciable à l'entretien économique d'une maison familiale.

Le problème des espaces verts de Ljubljana 18

par Ciril Jeglič

Dans l'édification de nos villes et dans l'amélioration des conditions d'existence de leur population, l'horticulture assume des tâches de plus en plus importantes. C'est pourquoi il faut lui permettre de se faire valoir dans la plus grande mesure possible et tendre à approfondir surtout ses bases idéologiques. L'habitant d'une ville moderne trouvera des satisfactions toujours plus intenses de son goût pour la nature dans les espaces verts systématiquement cultivés par l'urbaniste. A base de quelques exemples concrets de la ville de Ljubljana, l'auteur souligne les insuffisances dans la pratique horticole de cette ville tout en établissant des critériums de valeur esthétique. En même temps, il donne des suggéstions pour une meilleure qualité de nos jardins publics. Il attire l'attention des horticulteurs sur les semper virens dont la ville de Ljubljana pourrait tirer partie pour rendre plus attrayants ses jardins publics.

L'architecte et le film 23

par Tone Mlakar

La cinématographie slovène qui ne date que de 1945, se trouve, de ce fait, aux prises avec de nombreuses difficultés que doivent surmonter tous les débutants. L'auteur de l'article, scénographe du premier et du troisième film artistique slovène («Na svoji zemlji» — Sur le sol natal, «Kekec») décrit le chemin difficile de la scénographie slovène de film. Le conte filmé «Kekec», achevé en décembre 1951, présentait des problèmes particulièrement délicats. Le scénographe et l'opérateur se sont trouvés devant des tâches extrêmement difficiles et variées (maquettes, grandes constructions de plein air et d'atelier, perspectives, truquages) affrontées pour la première fois par les cinéastes slovènes.

Dans son article, l'auteur développe ses idées sur l'architecture cinématographique qui, selon lui, n'est pas une branche d'architecture proprement dite, mais représente néanmoins un domaine architectural original; sans être sujette aux sévères lois de la statique, elle doit être rigoureusement étudiée; en outre, elle doit tenir compte de sa fonction et, bien entendu, de la forme.

Mobilier pour une salle de séjour 27

par Edo Mihevc

Le mobilier présenté, destiné à une salle de séjour, se compose de fauteuils, d'une petite table basse et d'une bibliothèque combinée. Il fut exécute pour la section yougoslave à l'Exposition Internationale qui eut lieu à Paris en 1951. L'intention de l'architecte fut de montrer aux acheteurs étrangers la diversité, la beauté et les possibilités d'utilisation des bois d'ébénisterie yougoslaves. Il a utilisé les bois suivants: pour les fauteuils — le bois de frêne et de noyer; pour le dessus de table — le bois de noyer, de frêne, de poirier, d'érable, de merisier, d'orme et de chêne en forme de poutrelles massives de 6 cm de diamètre; pour la bibliothèque composée de 6 éléments indépendants — du bois de frêne massif pour le chassis, et pour les panneaux, des feuilles de placage en noyer foncé, noyer rayé, racine de noyer, genévrier, frêne et érable. Toutes les surfaces de ces éléments sont travaillées avec le même soin. Ainsi, il est possible de les placer librement dans l'espace.

Tour d'horizon 29

Les Congrès: J. Osojnik donne un rapport sur l'activité et les résultats du 2e Congrès de l'Union Internationale des Architectes à Rabat auquel la Yougoslavie participa pour la première fois. — *J. Kavčič* donne des informations sur les résultats du Building Research Congress à Londres.

Tribune publique: M. Zupančič propose une nouvelle solution du problème du carrefour d'Ajdovščina à Ljubljana, la solution actuelle n'étant que provisoire.

Echos: F. Cacak rappelle le centenaire du premier édifice au sens moderne, du Crystal Palace construit en 1851 à Londres.

Expositions: E. Ravnikar résume les conclusions et les enseignements utiles que peuvent tirer les auteurs de projets et les réalisateurs de l'Exposition de l'architecture yougoslave au Maroc et de celle à Ljubljana. — *F. Baš* donne des remarques critiques sur l'exposition d'art populaire et décoratif organisé par la maison d'exportation »Dom« à Ljubljana lors de son cinquième anniversaire.

Art graphique: B. Simčič donne, à l'occasion du concours pour l'affiche propageant la cueillette des myrtilles, un bref aperçu sur l'art des affiches.

Courrier: A la fin de la rubrique »Tour d'horizon«, la rédaction publie des extraits de lettres qu'elle a reçues, lors de la publication du premier cahier de la revue, des correspondants yougoslaves et étrangers.

AUSZÜGE

Jože Plečnik und die slowenische neuzeitliche Architektur 1

von Edvard Ravnikar

Jože Plečnik, geboren am 23. Jänner 1872 in Ljubljana, bedeutet wohl das erstmalige Erscheinen eines sein Fach meisterhaft beherrschenden neuzeitlichen Architekten unter den Slowenen, der in den Entwicklungsgang unserer Architektur richtunggebend eingegriffen hat. Man könnte die Rolle seines Einflusses bei uns mit der Stellung vergleichen, die Asplund in Schweden zugesprochen wird. Plečnik zeichnet sich durch hohe Meisterung in der Verwendung natürlicher Baustoffe aus und als besonderes Verdienst müssen wir es ihm anerkennen, daß er Erhabenes aus der Überlieferung unserer Heimat zu finden und hervorzuheben wußte. Plečniks Wirken hatte seinen Entwicklungsgang in seinen Jugendjahren in Wien aufgenommen, wo er als Schüler und späterer Mitarbeiter Otto Wagners unter anderem auch an der Schaffung des berühmten Zacherlpalastes leitend mitwirkte. Bis 1922 verlegte er sein Arbeitsfeld vorwiegend nach Prag, wo er sich, neben seiner Lehrtätigkeit, mit größter Hingebung den Restaurierungsarbeiten der alterwürdigen Königsburg auf den Hradčani widmete.

Fünfzigjährig ist er wieder in seine Heimat zurückgekehrt, wo er nun schon dreißig Jahre ununterbrochen seine Lehrtätigkeit als Professor der Fakultät für Architektur an der Technischen Hochschule in Ljubljana ausübt, die ihm anläßlich seines hohen Lebensjubiläums das Doktorat der Architekturwissenschaften ehrenhalber verliehen hat.

Über die Aktion des Bauens von Einfamilienhäusern 4

von Juraj Neidhardt

Der Ausbau der Industrie in Jugoslawien hatte eine bedeutende Vergrößerung der Bevölkerung in den Industriezentren zur Folge, was zu einer bisher noch nicht befriedigend gelösten Wohnungsknappheit führte. Der forsierte Ausbau der Industrie absorbierte nämlich bedeutende Mengen von Material und Arbeitskräften.

Um die arbeitende Bevölkerung zur Selbsthilfe, d. i. zum Bauen von Kleinhäusern anzuspornen, bewilligt der Staat langfristige Anleihen und stellt auch Grundstücke zur Verfügung. Einzelne Republiken fördern auch die Anfertigung von ideellen typisierten Pläne für solche Häuser durch Preisausschreiben. Die notwendigen Grundstücke werden den Interessenten von besonderen Kommissionen zugewiesen. Die ganze Aktion ist unter der Devise: »Das Volk baut, der Staat hilft,« im Gange.

Diese Aktion stellt den Projektanten vor verantwortliche und ganz spezifische Aufgaben, da bisher sowohl das Projektieren als auch die Bauführung sehr mangelhaft waren. Es darf nicht weiter übersehen werden, daß unsere Arbeiter wohl in überwältigender Anzahl von bäuerlicher Abstammung sind, weshalb es nicht zu erwarten ist, daß sie sich binnen kurzem in Vollindustriearbeiter umwandeln werden. Im Gegenteil, sie werden noch geraume Zeit zugleich als Bauern und Arbeiter leben, was jedenfalls bei der Feststellung ihrer Behausungsnotwendigkeiten mit in Betracht gezogen werden muß. Der Stand unserer Industrialisation und Elektrifizierung darf ebenfalls nicht überschätzt und als etwas abgeschlossenes betrachtet werden, so z. B. ist es ganz unzweckmäßig in Gegenden mit primitiver Lebenshaltung Küchen mit mechanisiertem Betrieb zu bauen. Der Projektant muß alle spezifische örtliche Bedingungen, sowie das verfügbare Material und die Realisationsfähigkeiten der Bauführer in Betracht nehmen. Die nun eingeführten Preisausschreiben für Projekte sind wohl ein zweckmäßiger Weg, daß die Projekte nicht nur nach gewissen allgemeinen Richtlinien, sondern auch unter Berücksichtigung aller sonstigen Einzelheiten ausgearbeitet werden.

Beim Bauen selbst aber soll nicht kritiklos das angeblich Billigste durchgeführt werden. Es ist in dieser Beziehung wohl angebracht in erster Linie die Qualität zu berücksichtigen.

Projekt für Einfamilienhaus 6

von Juraj Neidhardt

Der gezeigte Entwurf, dem der erste Preis des Bosnisch-Herzegowinischen Projektunternehmens erteilt wurde, ist einer von jenen vielen, die den Interessenten zum Bau von Einfamilienhäusern zur Verfügung gestellt wurden.

Die Grundidee dieses Entwurfes ist folgende Dreiteilung: Wohnhaus, geschlossener Hof und Wirtschaftsgebäude. Das Wohnhaus selbst ist wiederum zweiteilig: die eigentliche Wohnung liegt an der Straßenseite, der der Wirtschaft gewidmete Teil aber an der Hofseite. Die eigentliche Wohnung umfaßt zwei Schlafzimmer (mit 4 bis 5 Bettstellen), sowie den als Tageszimmer dienenden Teil der Wohnküche. Der Wirtschaftsteil aber umfaßt den Arbeitsraum der Küche sowie das zugleich als Waschküche benützbare Badezimmer.

Im Wirtschaftsgebäude sind die Haustiere untergebracht.

Konstruktive Eigentümlichkeit: Das Dach, welches zugleich auch als Zimmerdecke dient, wird von zwei als Säulen ausgebauten Kaminen getragen.

Das neue Regierungsgebäude in Ljubljana 11

von Stanislav Rohrman

Das neue Verwaltungsgebäude des Ministerpräsidiums in Ljubljana, projektiert im Jahre 1947, vertiggebaut aber im Jahre 1949, steht auf historischem Boden der alten Römerstadt Emona. Die Disposition der Räume ist einfach, übersichtlich und konstruktiv klar. Es handelt sich um eine in Eisenbeton ausgeführte Skeletkonstruktion mit Querrahmen, welche mit ihrer gebrochenen Linienführung des visuellen Kranzes die verschiedenen Höhen der angrenzenden Gebäude ausgleichen. Das Gebäude hat sieben Etagen, in welchen außer der Büroräume auch noch zwei größere Säle so wie das Archiv, die Türhüterwohnung, ein Fahrradaufbewahrungsraum und die Zentralheizung inbegriffen sind.

Einfamilienhaus in Ježica bei Ljubljana 14

von Edo Mihevc und J. Oswald

Der Autor beschreibt die Vorteile des erdschößigen Einfamilienhauses in Vergleich zum einstöckigen. Insbesonders wird die Entlastung der Hausfrau bei ihrer alltäglichen Arbeit und die innigere Verbindung des Hauses mit dem Garten hervorgehoben. Der erstgenannte Vorteil — der in unseren Verhältnissen, wo die Hausfrau allein ohne Dienstmädchen arbeitet, sehr schwerwiegend ist — findet seine Lösung im Grundriß des Hauses durch die Einführung eines organisierten Zentrumes der Hausfrau. Ein solches Zentrum findet sich in rudimentärer Form schon im slowenischen erdschößigen Bauernhaus. Der zweite Vorteil wird an der Facade sichtbar, wo große Öffnungen eine weit innigere Verbindung mit der Außennatur ermöglichen. Diese Öffnungen bereichern aber auch das Interieur durch schöne Aussicht in die freie Natur und auf die mit jeder Jahreszeit wechselnden Landschaftsbilder. Große Glasflächen an der Südseite gestatten dazu noch die größtmöglichste Ausnützung der Sonnenstrahlen als Wärmequelle zur Miterwärmung der Innenräume, was zur größeren Wirtschaftlichkeit des erdschößigen Einfamilienhauses einen nicht unwesentlichen Beitrag ausmacht.

Gartenanlagen in Ljubljana 18

von Ciril Jeglič

Im Ausbau unserer Städte und im Bestreben, den Lebensstandard darin zu heben, hat der Gartenbau eine sehr wesentliche Rolle zu spielen. Es ist daher angebracht auch hier die Arbeitsmetoden zu verbessern, insbesonders aber die geistige Grundlage zu vertiefen. Der heutigen städtischen Bevölkerung mangelt es an ständiger Verbindung und an Verständnis für die Natur. Es ist eben Aufgabe der heutigen urbanistischen Hortikultur, diesen Mängeln abzuhelfen. Der Autor zeigt an einigen konkreten Beispielen aus unserer Stadt einige im hiesigen Gartenbau bemerkbare Fehler, wobei er auch die Grundlagen für seine Beurteilung erklärt und führt seine Ansichten aus, wie man unsere städtischen Gartenanlagen auf ein höheres Niveau bringen könnte. Dabei weist er besonders darauf hin, das man diese Gärten durch sinngemäßen Anbau von immergrünen Pflanzen bedeutend beleben könnte.

Architekt und Film 23

von Tone Mlakar

Die slowenische Kinematographie kämpft mit bedeutenden Anfängerschwierigkeiten, da sie ja erst einen Lebenslauf von kaum sechs Jahren hinter sich hat. Der Autor, der sich im ersten slowenischen Film (Na svoji zemlji — Auf heimatlicher Erde) und in dritten (Kekec), als Szenograph betätigt hat, beschreibt den schwierigen Weg, den die Anfänge der slowenischen Szenographie genommen haben. Das Filmmärchen »Kekec« (beendet im Dezember 1951) mußte mit ganz besonderer Umsicht behandelt werden, denn es verlangte äussert verschiedenartige der Szenographie und der Aufnahme dienende Aufbauen (Maketen, große Innen- und Außenaufbauten, perspektiwische Aufbauten, Trikke), also die Erfüllung von Aufgaben, vor welche die slowenische Filmleute vorher noch niemals gestellt wurden.

Eingefügt sind die Grundanschaungen des Autors über Filmarchitektur, von der er meint, sie sei nicht etwas ernstes, wohl aber echt, sie sei nicht statisch unumgänglich notwendig, müsse aber rafiniert durchdacht sein, sie sei funktionell und natürlich auch formalistisch.

Wohnraummöbel 27

von Edo Mihevc

Die Wohnraumeinrichtung, welche aus etlichen Lehnsesseln, einem niedrigen Ablagetischchen und einem kombinierten Bücherschrank besteht, ist für den jugoslawischen Ausstellungspavillon in Paris 1951 entworfen worden, um ausländischen Käufern die Mannigfaltigkeit, Schönheit und Verwendungsmöglichkeiten der jugoslawischen Möbelholzarten vor Augen zu stellen. Zur Verwendung sind folgende Holzarten gekommen; die Lehnsessel sind aus Esche und Nussholz gebaut; bei der Tischplatte sind 6 cm starke massive Nuss, Eschen, Birnen, Ahorn, Kirschen, Ulmen und Eichenpflöcke verwendet worden; das tragende Gerüst des aus sechs selbständigen Elementen zusammengesetzten Bücherkastens ist aus massiver Esche gebaut, während in die Füllung folgende Furnierhölzer eingelegt worden sind: Nuss dunkel. Nuss gestreift, Nusswurzel, sowie Vogelahorn. Allseitig vollkommen ausgearbeitete polierte Flächen der Bücherkastenelemente ermöglichen jede beliebige Ausstellung im Wohnraume.

Rundschau 29

Kongresse: J. Osojnik gibt eine Übersicht über den Verlauf und die Ergebnisse des II. Kongresses des Internationalen Architektenverbandes in Rabat, an dem zum ersten Male auch Jugoslawien teilgenommen hatte. — *J. Kavčič* berichtet über die Ergebnisse des Building Research Kongresses in London.

Öffentliche Tribüne: M. Zupančič macht einen neuen Antrag zur Lösung des Verkehrsproblems der Straßenkreuzung Ajdovščina in Ljubljana, das bisher nur eine vorläufige Lösung gefunden hatte.

Erinnerungen: F. Cacak bringt einen Beitrag zur Jahrhundertfeier des ersten als modern anzusehenden Gebäudes, des Crystal Palace in London aus dem Jahre 1851.

Ausstellungen: E. Ravnikar bringt eine Zusammenfassung von Feststellungen und guter Lehren, die aus den Ausstellungen der jugoslawischen Architektur in Marokko und in Ljubljana zu ziehen wären und von Projektanten sowie von der Operative in Betracht genommen werden sollten. — *F. Baš* unterwirft die Ausstellung des Haus und Kunstgewerbes, die die Exportunternehmung »Dom« in Ljubljana anläßlich ihres fünfjährigen Wirkens eingerichtet hat, einer kritischen Beleuchtung.

Graphik: B. Simčič veröffentlicht zum Preisausschreiben für ein Schwarzbeerenplakat einige Gedanken über Plakategestaltung.

Bücher: M. Mušič vervollständigt den Bericht über das Buch von N. Dobrović: »Jahrhunderte von Urbanismus — I — Jugoslawien«, der im 1. Hefte unserer Revue veröffentlicht war, mit einigen kritischen Bemerkungen, die sich auf das slowenische Gebiet beziehen. — *Dj. Pivarski* bringt eine Hinweisung auf das Buch von W. Boesiger: Richard Neutra.

Briefe: Als Abschluß der Rundschau veröffentlicht die Redaktion Auszüge aus Briefen, welche der Schriftleitung anläßlich des Beginnes des Erscheines unserer Revue aus dem In- und Auslande eingelaufen waren.

ARHITEKT

Subscriptions rates per annum (6 issues): Yugoslav Dinars 1500 — $ USA 5. Remittance should be made through the account-current with the Yugoslav National Bank No. 604-90331-8 headed to "Arhitekt", 16 Miklošičeva c., Ljubljana, Yugoslavia

Arhitekt Jože Plečnik se je rodil 23. jan. 1872 v Ljubljani. Šolal se je v Ljubljani in Gradcu, arhitekturo pa je študiral pri Otonu Wagnerju na Dunaju. Po prvih uspehih na Dunaju je bil v dvajsetih letih profesor arhitekture v Pragi, nato pa od l. 1922 dalje v Ljubljani, kjer dela še danes. Za njegov 80. rojstni dan mu je Tehniška visoka šola v Ljubljani podelila naslov častnega doktorja arhitekturnih znanosti, Svet za prosveto in kulturo LRS pa mu je že drugič podelil Prešernovo nagrado. Ob isti priliki mu je častni doktorat podelila tudi Tehniška visoka šola na Dunaju.

Arh. Jože Plečnik

JOŽE PLEČNIK IN SODOBNA SLOVENSKA ARHITEKTURA

Edvard Ravnikar

Plečnikovo življenjsko delo ima velik pomen za Slovenijo, pa morda tudi za vso Jugoslavijo. V našo domovino je vnesel organizacijske forme arhitekturne dejavnosti, ki so se razvile v srednji Evropi in jih prilagodil našim skromnejšim pogojem. S svojim primerom je opozoril na možnosti, ki jih nudi arhitektura kot dejavnost z velikim družbenim pomenom za zelo koristno javno delo. Arhitekt ni zadolžen samo za tehnično izvedbo določene naloge, temveč sega njegov vpliv mnogo dalje — k vzgoji h kulturnejšemu načinu življenja sredine, v kateri dela. Res je, da so tudi mnogi drugi naši arhitekti šli po tej poti, toda brez dvoma je prav Plečnik bil v tem najdoslednejši in najpomembnejši.

Strokovno ga je odločilno usmerila Wagnerjeva šola in njegova vsestranska, pa tudi polemična dejavnost za moderno arhitekturo. Kot je znano, je bila tedaj vsa evropska arhitektura utesnjena v sheme raznih zgodovinskih stilov, dokler je življenje ni prisililo, da je zapustila kopiranje zgodovinskih vzorov in se po vzgledu inženirstva posvetila ustvarjanju gradbenih objektov na osnovi danih potreb, konstruiranju po lastni zamisli in z uporabo materiala, ki nam ga v vse večjem in večjem izboru nudi sedanji čas. Toda Wagner je bil prepričan, da mora gradnja biti še nekaj več in da jo šele ta višek napravlja za arhitekturo. Po njegovem je ta višek ornament, ne sicer klasičen, pač pa moderen, secesijski. Ornament je tisto, zaradi česar je strokovna javnost skoraj pozabila na učinek Wagnerjevega dela in na njegov pomen za naš čas, kajti okraševanje je v rokah neresnih ljudi preraslo dobre strani in secesijo diskreditiralo, čeprav je dala marsikaj, kar je bilo obenem novo in človeku precej prilagojeno. Arhitekt, ki je iskal ta višek, po zlomu ni imel druge izbire, kot da se vrne v klasicizem, ki ga pa gleda s popolnoma drugimi očmi.

Arhitektura in likovne misli ter hotenja ob prelomu stoletja so Plečniku odkrila svet in razen potrebe po okraševanju sprostile tudi smisel za iskanje novih možnosti. V njegovem delu je res mnogo takega, kar moramo prišteti v pristno moderno pojmovanje zaradi realizacije vrednot, ki izvirajo iz modernih pogojev. Strojno obdelan nosilec iz poliranega jekla v Ljubljani, steklena kupola iz enega kosa kot gornja svetloba v Pragi, z lesom armiran beton, montažni princip pri betonski gradnji, 18 m dolgi monolit, ki zahteva popolnoma moderno tehniko in še marsikaj drugega označuje Plečnika kot neumornega raziskovalca, ki je daleč od akademske togosti, kot arhitekta, ki mu zgoščena enostavnost in preciznost kot novi, moderni arhitekturni kvaliteti nista nepoznani. Prav tako temelji tudi velik del njegove estetike na poudarku materiala, ki se izraža s strukturo in lahko trdimo, da današnji čas ne pozna mnogo arhitektov, ki bi bili poeti materiala v takšnem obsegu kot je on. Mnoge načine uporabe materiala, ki jih kažejo najnovejše realizacije po svetu, poznamo že iz njegovega dela. Toda kadar material ne more biti popolno obdelan ali če ni bogat v strukturi ali dragocen, kadar je enoličen in nezanimiv, ga oživlja s pomočjo forme, ki naj da oni »višek«. Kadar nezanimivemu materialu daje n. pr. antično formo, ne dela tega zaradi stila, temveč zato, ker mu je potreben svet form, s katerimi lahko dá želene plastične kvalitete, ki naj nadomestijo vrednost strukture gradiva. Po njegovem mnenju je tak postopek upravičen, kadar ga uporabljamo samo za manjša dela, ki so posebno značilna za Slovenijo. Podobno kakor se individualne potrebe

Arh. Jože Plečnik: Vestibul na Hradčanih, Praha, 1929—1939

Arh. Jože Plečnik: Cerkev Srca Jezusovega, Praha, 1928, detajl zidu

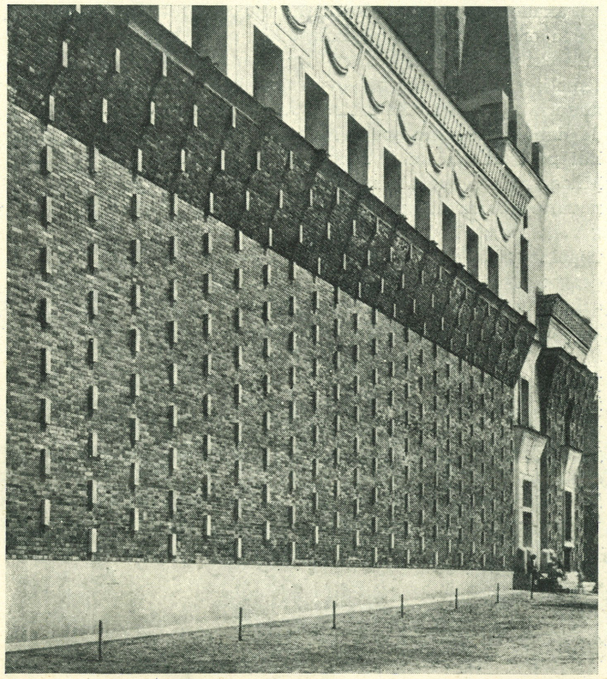

človeka — izvzet je seveda tehnični komfort — v sto letih niso toliko izpremenile, da ne bi mogli stanovati v dobrem stanovanjskem prostoru iz takratnega časa, tako je po njegovem dovoljeno koncipirati tudi naloge manjšega obsega na eklektični način. Vedoč, da tega ni mogoče uporabiti pri modernih napravah, kjer je človek kot družbeno bitje zahtevnejši, n. pr. pri postajah, bolnicah, tovarnah itd., odklanja tako problematiko, podobno kot nekateri znani arhitekti naših dni, ki svoje umetniško pojmovanje radi vežejo predvsem na naloge, ki posebno odgovarjajo njihovemu talentu.

Na kakšno mesto moramo postaviti Plečnikovo delo v našem arhitekturnem dogajanju, še ne vemo. Preko bolj ali manj natančnega, zanimivega, včasih zanesenega opisovanja pri spoznavanju naše sodobne arhitekture še nismo prišli. Če pa si merila sposodimo n. pr. pri Švedih, katerih razvoj je do neke mere podoben našemu, si lahko dovolimo začasno oceno.

Švedska arhitektura na začetku stoletja ima izrazito periferen značaj; tam ni bilo velikih novatorjev, niti pionirjev, pač pa nekaj drugega, kar mogoče ni bilo brez prednosti, kot se je videlo pozneje. Akademizma stilne arhitekture so se osvobajali korak za korakom, s solidno previdnostjo, a s trdno gotovostjo. Podobno lahko rečemo tudi mi. Kot tam vidimo pri Plečniku novi klasicizem, ki ima skrite zelo važne sestavine za bodočnost. Ta klasicizem je oseben, kaže arhitektov temperament in skuša biti lokalen. Je sredstvo, s katerim se more izraziti arhitektova osebnost in s katerim se lahko uveljavijo domače, tradicionalne prvine.

Pri Švedih se obenem močno kaže hotenje, da bi arhitektura dala lepoto njihovim lastnim stvarem, namreč táko in tisto lepoto, o kateri so dotlej mislili, da jo je mogoče najti samo drugje, predvsem v Italiji in Franciji. Ta lepota naj bi obsegala z eno besedo vse, kar človek rabi. Podobno potrebo in njeno zadostitev je povzročil pri nas Plečnik. Loteva se vsega in vsemu bi rad dal izvirno zamišljeno formo. Namesto številnih potrebnih, a brezobličnih stvari uvaja naročene in občutljivo diferencirane. Skozi nje začenjamo čutiti človeka, kateremu so namenjene, prav tako pa tudi njihovo odrejeno funkcijo. Vse to so kvalitete, ki jih današnji najnaprednejši oblikovalec ne more pogrešati, do katerih pa ne moremo drugače kot razvojno, kajti prehod iz stopnje na stopnjo je lahek, skok iz nič na visoko stopnjo pa nemogoč. Zato je prav in pravično, da v Plečnikovih dekorativnih proizvodih in od vsakdanjosti malo odmaknjeni eleganci vidimo bolj to, kar razvojno pomenijo, kot pa ono, v čemer se ločijo od sodobnega proizvoda. Umetna obrt kot dominantna tehnika arhitekturne realizacije na določeni stopnji je pri nas svojo vlogo dobro opravila, če se pa ob njej miselno nismo dovolj razvili in če nismo zreli, da bi umetno obrt opustili v korist naprednejšega oblikovanja, je treba iskati krivdo v tem, da nismo našli novih oblik sodelovanja med arhitektom in proizvodnjo.

S takim razvojem so pri Švedih prešle v moderno arhitekturo neštete stvari, ki so se oblikovale v njihovi gradbeni zgodovini, n. pr. puritanska skromnost in nepopustljivost do človekovih zahtev po sijaju v njihovi stari hiši. Prav tako omogoča izredno prožni klasicizem Plečniku, da iz tradicije kmečke hiše ali mestne palače prevzame n. pr. posebno kranjsko utilitarno praktičnost, ki jo obenem tudi dovolj kulturna. Našemu staremu pohištvu, hišam, kozolcem, gospodarskim poslopjem se vidi, da so se vsa dela dala dobro in natančno obračunati, igrivosti skoraj ni. Pri nas kot pri Švedih se je izrazilo to najprej eklektično, kar nas ne sme motiti, da ne bi videli predvsem onega, kar je globlje in takrat primarno.

Švedi so si tako korak za korakom ustvarjali domačo arhitekturno šolo, ki je danes tako samostojna in močna, da pomeni že davno več kot samo osamosvojitev, vpliva tudi že na ven. Podobno lahko govorimo — sicer v skromnejšem merilu — o slovenski arhitekturni šoli kot posebnem pojmu, ki mu tudi neko skromnejše izžarevanje ne bo odšlo. Ko je več Plečnikovih učencev pred vojno risalo pri Le Corbusierju v Parizu, je njihovo delo kmalu opazil in govoril o »votre école de Ljubljana«.

Zelo važna podlaga za razvoj švedske arhitekture je bil prehod iz impresionistične arhitekturne risbe z ogljem v risanje s trdim svinčnikom. Podobno je pri nas. Plečnikov eksaktni grafični način, ki loči risanje impresivnih skic prve zamisli od precizne, dokončne risbe, je dal silno važno osnovo za naš nadaljnji razvoj. Brez precizne risbe ne more biti moderne arhitekture, ker brez nje ni mogoče popolnoma določeno posredovati svoje zamisli. Tu se moramo zopet spomniti Le Corbusierjevega priznanja naši risbi. Ravno pri načrtih za znameniti nebotičnik v Algeru mu je naša risba pokazala nove možnosti in enako tudi pri delu za Modulor. Brez risbe Plečnikovih študentov se Le Corbusier ne bi mogel tako lahko in neposredno lotiti te naloge, oziroma preizkusiti prvi prijem v tej smeri pri Muzeju moderne umetnosti za Philippeville v severni Afriki.

Iz svoje prve faze prožnega klasicizma so Švedi prešli v mnogo bolj abstrakten in manj dekorativen klasicizem, ki je bil strožji in ki je povzročil, da so pozabili marsikaj toplega in človeškega v formi in materialu, kar je prej bilo. To je bil nujen korak, potreben takrat, ko so morali reševati težje in nove naloge, ki niso več šle v star okvir. Tudi pri nas se je že precej časa pred vojno pojavljala potreba po večjem konceptu in povečani strogosti, ki je povzročila tako neprisiljen in naraven prehod na Le Corbusierjev klasicizem in njegovo miselno disciplino, kar vse je omogočila dobra šola.

Švedi so arhitekturi priborili doma pravo mesto in popolno priznanje, na ven pa iz nje napravili svoj narodni ponos. Njeni današnji elementi se naslanjajo na vse dobro, kar je dal razvoj v petdesetih letih, od čustvene neposrednosti sproščenega klasicizma iz prvega razdobja preko trdnosti v tehniki in socialnih rešitvah iz drugega, do današnje sinteze človeškega s tehniko in naravo. Tudi pri Plečniku lahko govorimo o tem, da je arhitekturo napravil res popularno, lahko govorimo celo o njegovem osebnem slogu, ki ni bil brez vpliva na naše splošno življenje. Dobili smo smisel za skromno in trpko lepoto, za posebnost našega okolja, ki nima niti odvečnega bogastva, niti ne pozna mehkužnosti. Brez dvoma bomo mlajši znali v slovensko arhitekturo vnesti še druge dragocene kvalitete moderne arhitekture, kot je vnesel svoje Plečnik in izgradili razvojne člene, ki ji manjkajo.

Medtem ko Švedi svojo arhitekturo goje z vsemi sredstvi, predvsem pa s tem, da arhitektom naročajo taka dela in na tak način, da lahko čimveč ustvarijo in da z ljubeznijo spremljajo njihovo delo, pa bi mi težko rekli isto o naših prilikah. Kar smo pridobili, je treba odgovorno in premišljeno gojiti, kajti če vse gornje dobro premislimo, vidimo, da opravljeno delo sicer ni majhno, da pa za njegovo nadaljevanje ni dovolj intenzivno. Primerjanje s Švedi nam lahko dà dragoceno zaupanje vase in vero, da bi lahko še naprej primerjali, ne moremo pa vsega pričakovati od arhitektovega hotenja. Dobro bo, če bomo tudi v bodoče lahko primerjali, kajti čeprav so naši splošni pogoji bistveno drugačni, gre vendar za isti napredek v arhitekturi, za njeno usmerjenost, nič manj pa tudi za to, *kako* naj delamo.

Arh. Jože Plečnik: Rajski vrt na Hradčanih, Praha, 1929—1939

Ing. arch. Juraj Neidhardt: Plakat povodom akcije za izgradnju stanova, 1946

POVODOM AKCIJE ZA IZGRADNJU INDIVIDUALNIH STANOVA

Naša dosadašnja praksa — iskustva za budući rad

Juraj Neidhardt

Razvitkom naše industrije industrijski centri povećali su se u tolikoj mjeri, da broj stanovništva znatno prelazi postojeći stanbeni prostor. Unatoč tome, što se je poslije oslobođenja pristupilo izgradnji stanova na prilično širokoj osnovi izgradnjom čitavih novih naselja i stanbenih blokova u gradovima, stanbena kriza je nerješena.

Premda se u mnogim slučajevima gradilo bez nekih pretenzija, nije se išlo dalje od sasvim utilitarne izgradnje. Iako je »krov nad glavom« bio ono prvo i najvažnije, ipak nisu razne akcije (kao frontovske, sindikalne, te raznih investitora naše kapitalne izgradnje) uz značajne postignute rezultate u dovoljnoj mjeri riješile stanbenu oskudicu u našim gradovima, naročito u industrijskim centrima. Glavni razlog tome jeste to, što se je usljed forsirane izgradnje industrije društveni standard uopće, uključivši i stanove, našao nužno u drugom planu. Građevinski materijal, radna snaga i mehanizacija toliko su bili absorbovani kapitalnom izgradnjom, da toga nije dostajalo za društveni standard (i stanove) ni izdaleka u potrebnoj mjeri.

Međutim, ne može se reći, da su svi oblici organizacije izgradnje kao i rezerve materijala, a naročito radne snage, iscrpljene. Ostala je još mogućnost korištenja viška radne snage, kako među privatnicima, tako među radnicima i službenicima državnih preduzeća i ustanova. Oni mogu samoinicijativno da grade sebi vlastitu kuću (umjesto da čekaju da im je sagradi njihovo preduzeće ili država) uz vlastiti, djelomični doprinos — bilo u novcu, bilo u radnoj snazi, bilo korištenjem lokalnih materijala i t. sl.

Taj momenat je kod nas pravilno uočen i preduzete su potrebne mjere da se te mogućnosti dobro iskoriste.

Budući da naš radnik i službenik ne mogu danas odjednom raspolagati dovoljnom svotom novca, potrebnom za izgradnju kuće (stana), kao i da mnogi nemaju niti potrebnog zemljišta (parcele), to je država preuzela obavezu da — prije svega industrijskim radnicima — daje kredit na dugoročni zajam kao i potrebno zemljište.

U tom smislu izašla su i uputstva za izvršenje Uredbe o izgradnji stanbenih zgrada radnika i službenika (»Službeni list FNRJ« br. 36/51). Posebne komisije određuju rajone u industrijskim i privrednim centrima, u kojima će se podizati stanbena

naselja i to na državnom zemljištu ili (pojedinačna izgradnja) na privatnim parcelama.

Na toj se osnovi već sada poduzima velika, nova i široka akcija za izgradnju stanova u smislu parole: »Narod gradi, država pomaže.« Narodne republike Srbija, Crna gora, Bosna i Hercegovina raspisale su natječaje za izradu idejnih skica za individualne stanbene zgrade radnika i službenika. Može se reći, da se ovde radi o jednom čitavom pokretu za rješenje stanbenih pitanja.

Ova akcija stavlja i pred projektante specifičan i odgovoran zadatak: potrebno je ovaj široki krug interesenata snabdjeti dobrim projektima (uz razradu ostalog potrebnog elaborata), koji će najbolje odgovarati njihovim stvarnim potrebama i mogućnostima.

Neće biti suvišno ako se osvrnemo i na neke nedostatke naših dosadašnjih projekata, kako bismo izvukli pouku za ovaj naš novi zadatak.

Prije svega treba istaći, da je grô naših radnika u industrijskim centrima još uvjek seljačkog porekla. Mi za sada još ne možemo govoriti o tipu industrijskog radnika — svjesno formiranog od oca na sina. Stoga moramo najprije ispitati način života, rada i stanovanja našeg današnjeg radnika i dati mu ono što on danas treba, naravno, sa perspektivnim pogledom na njegovu sutrašnjicu. Ne bi se, međutim, smjelo opet događati da naše planove zasnivamo na nestvarnim pretpostavkama kao što je bilo ranije slučajeva. Mi smo, naime, u mnogim našim projektima računali sa pretpostavkom već gotove elektrifikacije i industrijalizacije naše zemlje, odnosno predjela o kojem se radilo. Projektovali smo tako kao da već imamo potpuno razvijene uslove kolektivnog života (ishrana, odgoj djece itd.) i tip čisto industrijskog radnika.

Uzmimo za primjer pitanje kuhinje u stanu. Mnoge od tih kuhinja su zapravo projektirane kao t. zv. »laboratorij-kuhinje« — slične onima u nekim zapadnim i sjevernim zemljama, gdje su sasvim drugi uslovi rada i života i gdje postoje mogućnosti savršene mehanizacije kuhinjskog uređaja (švedska i frankfurtska kuhinja) i gdje nema problema u pogledu sanitarija — kao da se radi i kod nas o ljudima, koji se u glavnom hrane u kolektivnim domovima (restoranima), a kod kuće pripremaju samo dopunsko jelo i slično.

Bilo je, međutim, više slučajeva, da su u te kuhinje došle domaćice, koje nisu imale uslova da se hrane sa svojom obitelju van kuće u restoranima i menzama. U tim slučajevima su te kuhinjice (ili kuhinjski kutevi) nužno pretvoreni u »normalne« kuhinje. Da bi ih nekako učinile upotrebljivim domaćice su unijele u njih raznovrstan i često kabast namještaj, zbog čega je od kuhinje nastala jedna čudovišna i zagušljiva prostorija. Ovo je samo jedan primjer, a sličnih ima više i sa drugim vrstama prostorija. Isti je slučaj i u pogledu malih kućnih »gospodarstava«, peradi i slično. Nadalje, ovđe dolazi u obzir i pitanje smještaja ogrjeva, praonice, sušenja rublja itd. Sve su to pitanja, o kojima bismo morali ubuduće voditi više računa nego li do sada.

Sve navedene životne potrebe naših radnika i službenika mora projektant — obzirom na naše realne mogućnosti — dobro da ispita prije nego li pristupi izradi samog projekta. Stoga je potrebno da se projektant u mnogo većoj mjeri i na vrijeme poveže sa ljudima za koje radi, kao i da upoznaje kraj, koji dolazi u obzir za gradnju. U kratko: ne treba raditi kabinetski, već u vezi sa terenom i živim ljudima.

Karakteristično je, da se do sada još nije nekom anketom ili sličnim načinom pokušalo saznati za mišljenje, recimo rudara, metalurga ili drugih radnika i njihovih žena, o njihovim stvarnim potrebama, nego se to manje više pretpostavlja na temelju nekog općeg kriterijuma bez dovoljne diferencijacije krajeva i ljudi.

Da se sada pristupilo izradi idejnih skica putem natječaja, svakako je pozitivna pojava. Važno je, međutim, da se i izvedbenim nacrtima posveti najveća pažnja. Ovi ne bi smjeli doći u ruke nepozvanih i polustručnih lica, koja zbog uobičajenog »prilagođivanja« često upropaste i dobar idejni projekat. (Poučan je slučaj i sa mnogim zadružnim domovima.) Svakako bi bilo najbolje, gđe je to ikako moguće, da autor idejnog projekta razradi i glavni projekat uz saradnju ostalih stručnjaka. Tamo, gđe to nije moguće, nastojati da se projektantu osigura bar uvid, kako bi se sačuvale one kvalitete, koje sadrži idejni projekat.

Za izradu izvedbenog projekta svakako je potrebno poznavanje terena i materijala koji dolazi u obzir (ako to nije bilo poznato već kod idejnog projekta), jer inače dolazi tokom gradnje do raznih izmjena, bilo od investitora ili izvođača, koje su mahom vrlo loše.

Govoreći o našoj operativi, potrebno je primjetiti, da se pri izvođenju radova mnoga preduzeća nisu u dovoljnoj mjeri pridržavala projekta i da nisu vodila računa o čistoći i solidnosti izvedbe. Išlo se često, bez opravdanih razloga, linijom tobožnjeg uprošćavanja ili prividne jeftinoće izvedbe, što je sve išlo na štetu kvaliteta objekta u tehničkom pogledu, a da i ne govorimo o nekim arhitektonskim težnjama. Premda mi nemamo dovoljno dobro kvalifikovanih radnika, ipak je sa malo više zalaganja često moguće da se postignu bolji rezultati. Revizione komisije i gradjevinske inspekcije moraće ovom zadatku da posvete više pažnje, da ne bismo u našim gradovima i naseljima dobili zgrade, koje ne bi zadovoljavale ni praktički ni estetski.

Za sve ovo potrebna je koordinacija između projektanta, investitora i izvođača uz nužan nadzor projektanta nad građom, kako se ne bi razna pitanja riješavala jednostrano i štetno.

Ako s jedne strane uočimo realne potrebe našeg radnika i njegove mogućnosti i udovoljimo im u projektu, ne gubeći iz vida težnju za kulturnijim i naprednijim životom, a s druge strane sa pravilnom organizacijom rada osiguramo i dobru izvedbu projekta, možemo se nadati, da ćemo pružiti našem radniku potrebne životne uslove i doprinjeti tome, da zavoli svoj posao te da postane pravi industrijski radnik — sposoban i zadovoljan — kakovih treba naša socijalistička zemlja.

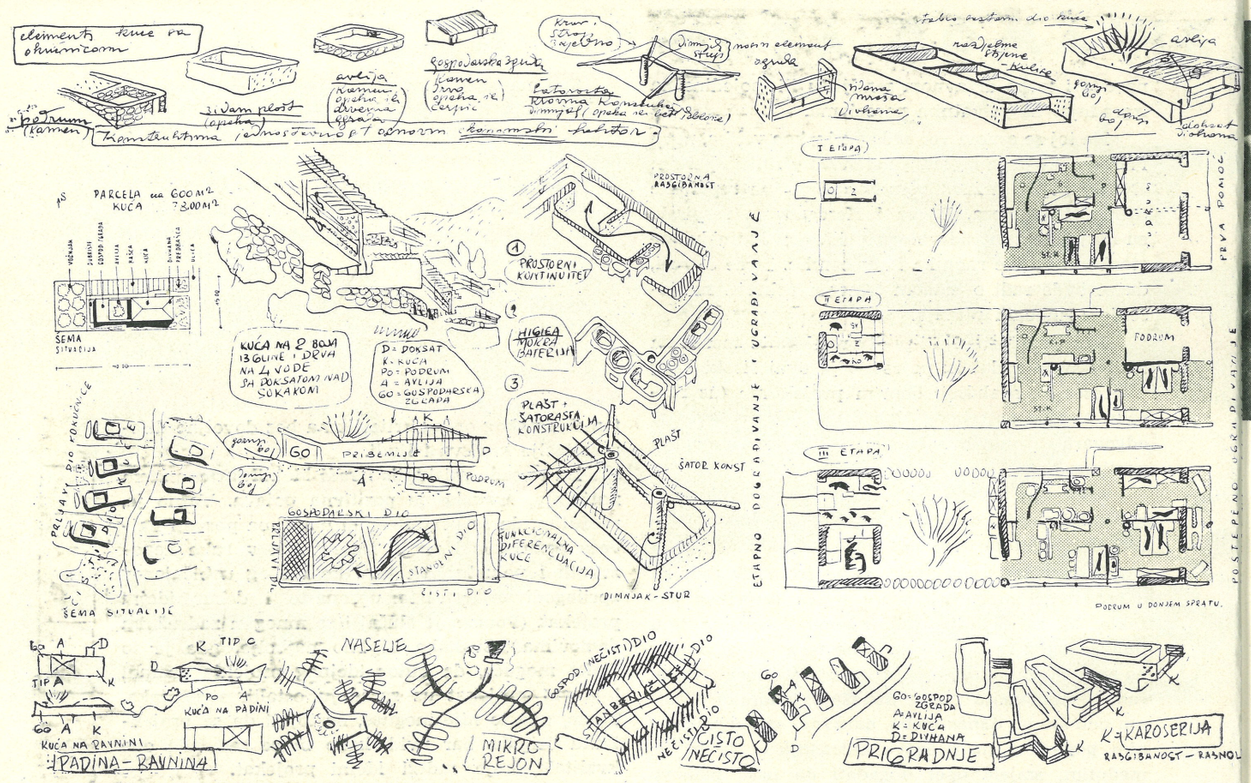

Šematski prikaz cjelokupnog projekta

PROJEKT INDIVIDUALNE STANBENE KUĆE

Projektant ing. arh. Juraj Neidhardt

U okviru akcija za izgradnju individualnih stanova raspisan je od strane Zemaljskog preduzeća za projektovanje NR BiH u Sarajevu natječaj za izradu idejnih nacrta za nekoliko tipova ovakvih stanova (kuća). Najbolji od dobivenih tipova imali bi se staviti reflektantima na raspolaganje da izaberu onaj, koji im svojim rješenjem najviše odgovara — obzirom na konfiguraciju terena, veličinu, raspored (funkcionalnost) itd.

Projektant priloženog projekta imao je u vidu situaciju u Zenici — iako se dato rješenje ne mora ograničiti samo na tu oblast. Iz spiska reflektanata Željezare i rudnika Zenica (dobivenog putem raspisane ankete) vidi se, da većina radnika želi graditi prizemnu kuću od dvije sobe sa cca. 70 m², sa gospodarskom zgradom i eventualno podrumom — što zavisi od nagiba terena. U Zenici ima ukupno cca. 300—400 reflektanata, koji bi željeli izgraditi sebi kuću. Procentualni odnos zemljaša prema bezemljašima je isti.

Za bezemljaše odredиće nadležna komisija državna zemljišta u okolini Zenice. To je pretežno

Perspektivni pogled

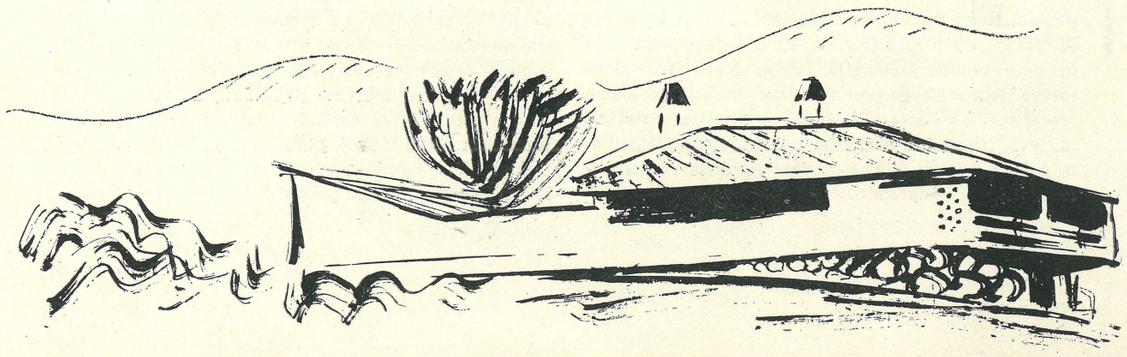

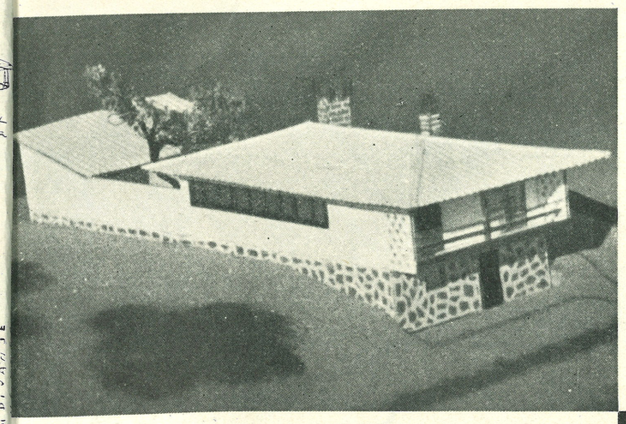

Model — pogled sa ulične strane

Model — pogled sa stražnje strane

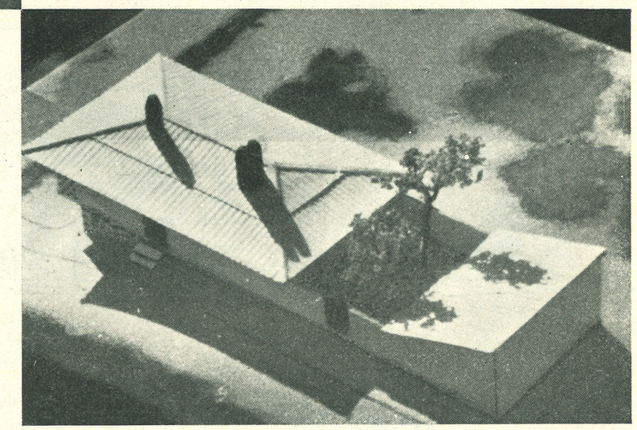

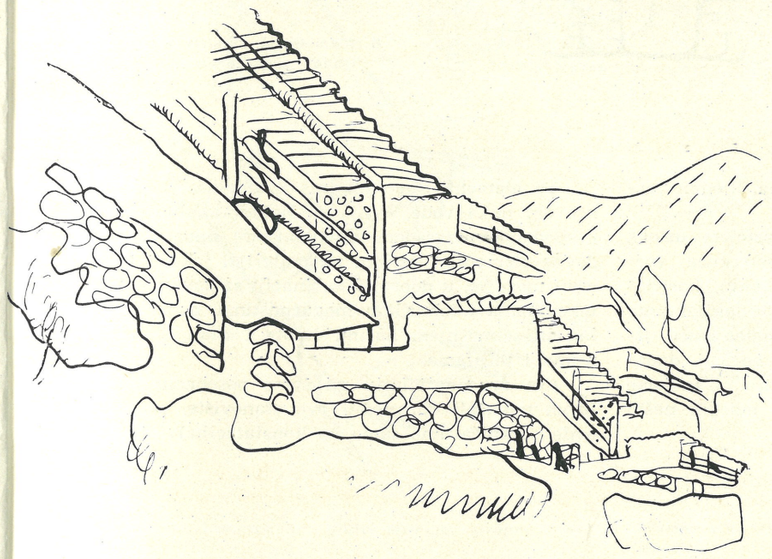

Perspektivni pogled

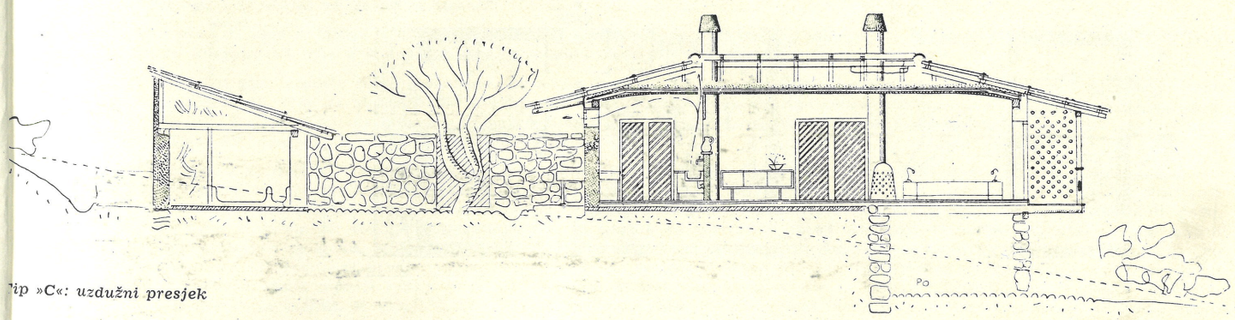

ip »C«: uzdužni presjek

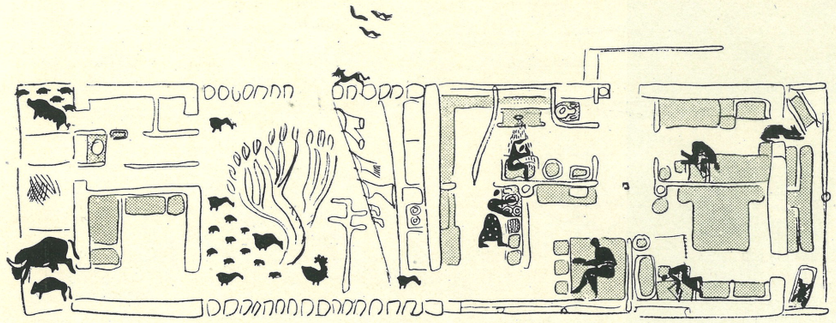

Život u kući danju

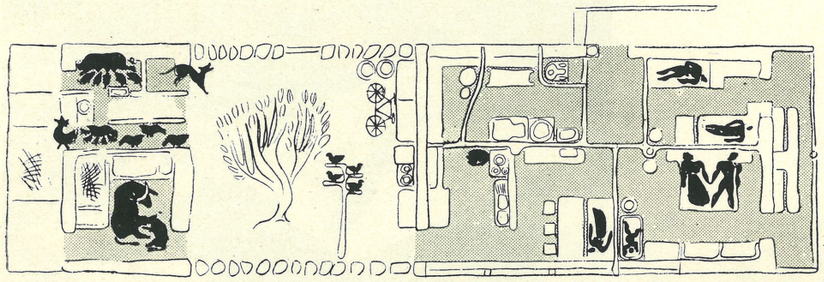

Život u kući noću

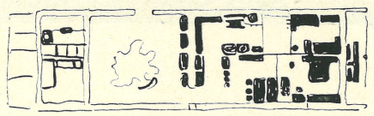

A

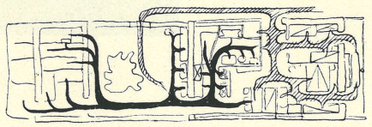

B

A Unutarnji uređaj: mobiliar određuje veličinu prostorije

B Hodna linija: stanbeni dio (šrafirano), gospodarski dio (crno)

brežuljkast teren sa blagim padinama, lijepim voćnjacima itd.

Ovako postavljen zadatak i postojeći uslovi, kao: individualna (većinom prizemna) kuća, voćnjaci (bašte), samoinicijativa u građenju, korištenje lokalnih materijala itd., navode projektanta da aplikuje neke elemente tradicionalne kuće, izrasle na bosanskom tlu, koji se mogu i danas dobro koristiti i koji su — bez obzira na vrijeme i prilike — savremeniji i bolji od mnogih naših današnjih rješenja.

Te elemente (kao na pr. divanhana, kuća sa krovom na 4 vode, avlija sa ljetnom kuhinjom i gospodarskom zgradom te okućnicom), nadalje građevne elemente (obzirom na materijal i konstrukciju) može se, u dobroj kombinaciji sa savremenim tekovinama i tehničkim mogućnostima, dobro prilagoditi današnjem načinu života i rada, shvatanjima i težnjama.

(Na drugom mjestu mi ćemo posebnom analizom pokušati obrazložiti ovo stanovište, zato se ovde ograničavamo samo na konstataciju.)

Tip »C«: tlocrt prizemlja i podruma 1:200

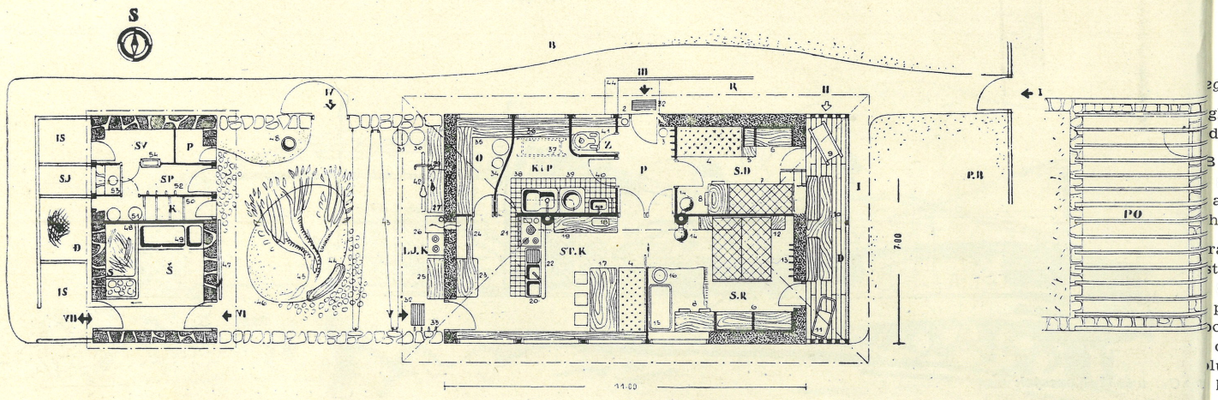

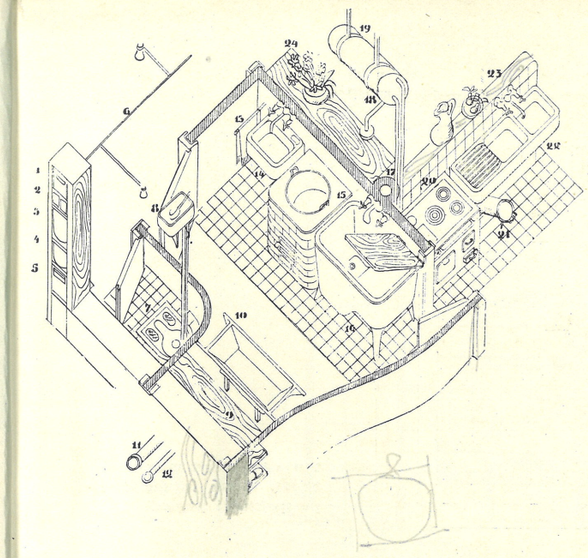

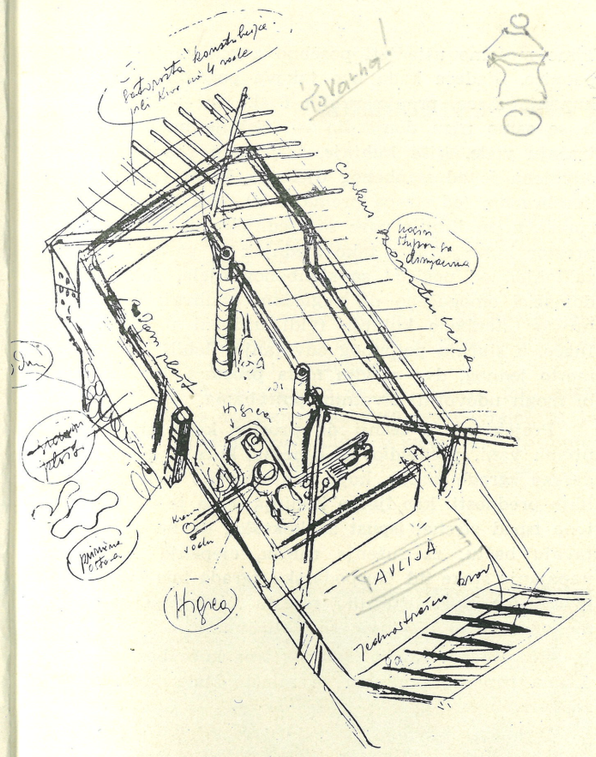

atorasta konstrukcija. Dimnjak kao nosivi elemenat stropne konrukcije

Tip »C«: Higiea — mokra baterija
1 strujomjer, 2 broj kuće i tabla osiguravajućeg društva, 3 ostava za mlijeko, 4 ostava za hljeb, 5 ormarić za pisma, 6 električna instalacija, 7 čučavac, 8 kotlić za ispiranje, 9 police za obuću, 10 korisno za pranje rublja, 11 kanalizacija, 12 vodovod, 13 poluga za peškir, 14 lavabo, 15 kotao za pranje rublja, 16 sjedeća kada sa preklopnom daskom za ostavu neopranog suda, 17 dimnjak, 18 tuš, 19 bojler, 20 štednjak, 21 kanta za gorivo, 22 sudoper sa cjediljkom, 23 parapet za ostavu suda

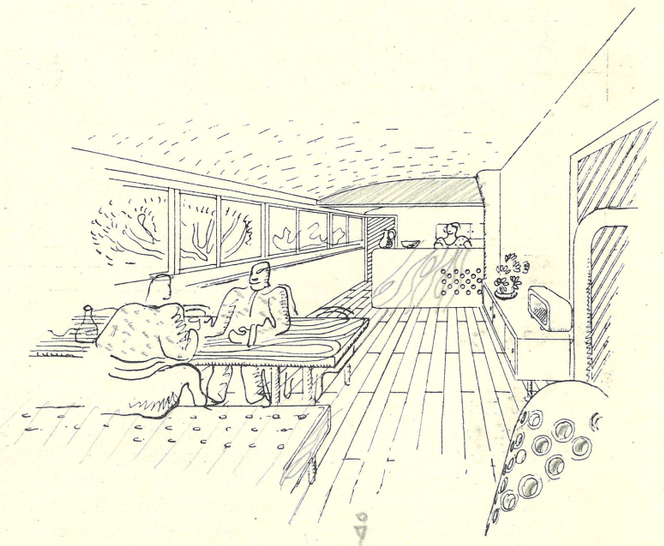

Unutrašnjost stanbene kuhinje

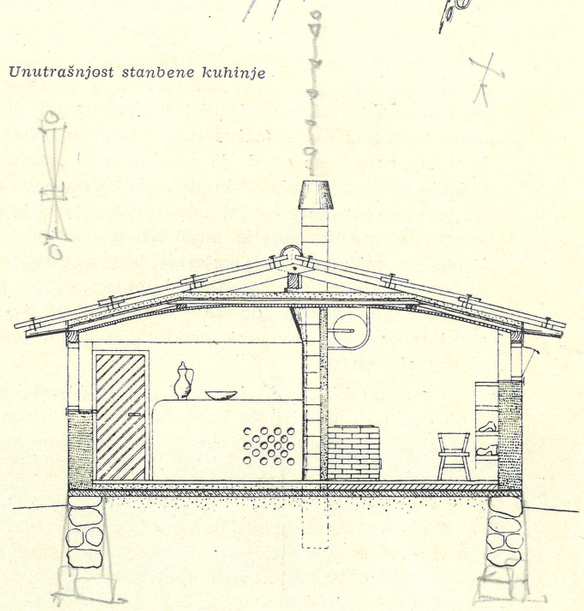

Presjek 1:100. Usljed štednje na drvetu su elementi stropa i krova identični

egenda tlocrta prizemlja i podruma na susednoj strani:

glavni ulaz u predbašću, II ulaz u dječje igralište i podrum, III glavni ulaz u kuću sa stepenicama ili rampom, IV kapija za avliju, V sporedni ulaz u stanbenu kuhinju, VI ulaz u štalu, VII izlaz za stoku i odnošenje đubreta

3 predbašća, B bašća, I dječje igralište ispod divanhane, R rampa, Z zahod, P predsoblje, PO podrum za gorivo, zimnica i spremište hrane stoku, SD soba za djecu, SR soba za roditelje, ST.K stanbena kuhinja, KiP kupaona i praonica rublja, O ostava, LJ.K ljetna kuhinja, avlija (ispust za kokoši), Š štala, S sijenik (povezan sa potkrovljem), IS ispust za stoku, Đ đubrište, K kokošinjac, SP spremište i privremeni hod, SJ septička jama, SV svinjac, IS ispust za svinju

rampa, 2 servis-baterija, 3 garderoba, 4 sečija-krevet, 5 kućna biblioteka, 6 ormar, 7 krevet, 8 sto sa stolicama, 9 ležeći stolac, 10 klupa stol, 11 dječja kolica, 12 krevet sa noćnim ormarićima za roditelje, 13 garderoba, 14 peć, 15 dječji krevet, 16 dječja kolica, 17 stol sa stolicama 6 osoba, 18 radio, 19 kredenc i šivaća mašina, 20 sudoper sa daskom za sjedjenje, 21 štednjak sa herdflašom i kotlićem za toplu vodu, priručna ostava za suđe, 23 kuhinjski stol, 24 kuhinjski ormar, 25 sanduk za gorivo, 26 ljetnji štednjak, 27 sanduk za ostavu, 28 spremište od strehe, 29 sanduk za hranu za stoku, 30 bačva za kreč, 31 bačva za kišnicu, 32 otirač za noge, 33 vješalice, 34 bačva za kupus, 35 police ostavu, 36 ostava za obuću, 37 korito za pranje rublja, 38 sjedeća kada sa tušem (iznad nje bojler), 39 kotao za pranje rublja, 40 lavabo sa lugom za ručnik, 41 čučavac, 42—43 sušenje rublja, 44 klupa, 45 stablo, 46 travnjak, 47 spremište za ljestve i krupni alat, 48 sijenik, 49 korito hranu i za vodu, 50 motke za kokoši, 51 gnijezda, 52 vješalice za sitni pribor, 53 privremeni zahod sa septičkom jamom, 54 korito za napoj

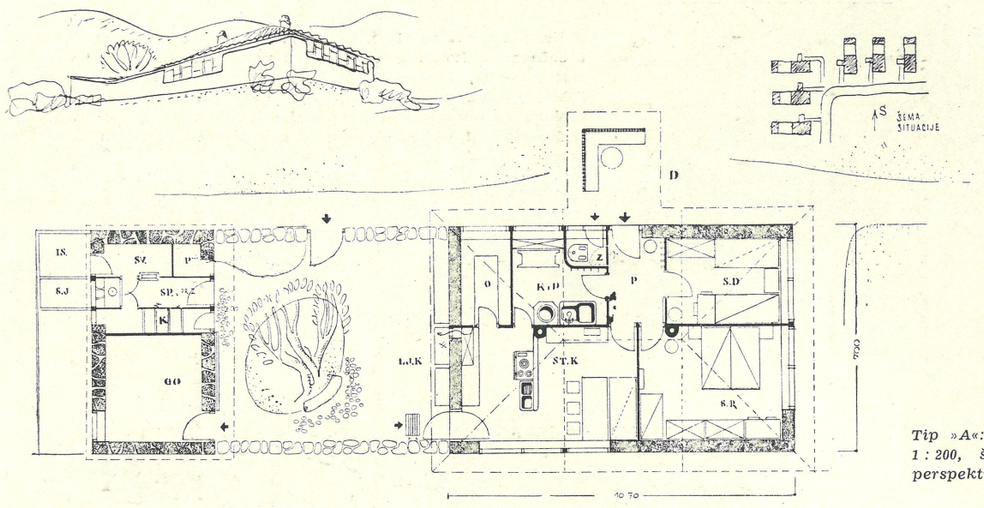

Tip »A«: tlocrt prizemlja 1 : 200, šema situacije i perspektivni pogled

Priloženi *projekt* (sa stanbenom površinom 78 m² za 4—6 osoba) je po svojoj grupaciji *trodjelan:* kuća, avlija i gospodarska zgrada sa okućnicom. U daljoj diferencijaciji: ulica, predbašća, podrumljena kuća sa divanhanom, avlija, gospodarska zgrada, te bašća sa voćnjacima, što sve ukupno čini tri paralelna pojasa.

Sama kuća je u osnovi *dvodjelna* i to: stanbeni dio, okrenut prema ulici i gospodarski dio, okrenut prema avliji (zatvorenom dvorištu). *Stanbeni dio* sastoji se od dvije sobe sa 4—5 ležaja i stanbenog djela stanbene kuhinje sa — po potrebi — jednim ležajem. Brojni odnos roditelja, djece, eventualno starih roditelja, može biti različit, prema kojem se prilagođuje i smještaj ležaja. Pomična vrata, između stanbenog djela kuhinje i sobe za roditelje, omogućuju, da se — naročito ljeti — prostorno povežu ova dva prostora u jednu prostornu cjelinu.

Gospodarski dio, to je radni dio stanbene kuhinje (uz koji je izba) te kupaona, koja je ujedno praonica rublja, crna kuhinja i tome slično.

U nužnik se ide iz ulaznog predprostora, koji je izravno vezan sa svim prostorijama u kući.

(Napomena: u obzir dolazi etapno ugrađivanje elemenata mokre baterije. U prvoj etapi izgradnje dolazi u obzir poljski nužnik u gospodarskoj zgradi sa septičkom jamom, a tek u zadnjoj etapi nužnik — čučavac u kući.)

U funkcionalnom pogledu kuhinja je povezana (t. j. njezin radni dio) izravno sa *prostorom kupaone,* koja istodobno služi, kako je već napomenuto, i za druge svrhe (pranje rublja, čišćenje povrća, smještaj sanduka za gorivo kao i nečistog sudja za vrijeme, dok ga se ne opere). Za ovu svrhu predviđena je preklopna daska preko sjedeće kade, koju od kuhinje djele samo vrata. Blizina ovog prostora kao kupaonice je naročito pogodna, jer — ako se ostave vrata prema kuhinji otvorena — ista se lako ugrije, a na kuhinjskom štednjaku ugrijana voda lako se prenese u kadu. Time možemo uštedjeti posebno zagrijavanje kupaonice. Sjedeća kada kao takova pogodna je za kupanje djece, pranje rublja i sl. jer — koristi li se samo njen donji dio — iziskuje malu potrošnju vode. *Niša kuhinje,* t. j. njen radni dio, odvojena je od stanbenog djela sa 50 cm visokim parobranom (od stropa prema dole), koji treba da sprečava prodiranje pare sa štednjaka u stanbeni prostor kuhinje. Isto tako štednjak je parapetom zaklonjen od pogleda sa stanbenog djela, dok je domaćici omogućeno da pogledom obuhvati čitav prostor stanbene kuhinje (vidi uzdužni presjek). Inače, u slučaju potpunog odvajanja, dobili bismo mesto jednog, dva sasvim mala prostora, koji ne bi mogli udovoljiti životnim potrebama.

Projektant, u težnji da prostor kuće proširi prema vani, predvidio je izmedju kuće i gospodarske zgrade *avliju,* koja ima naročito ljeti velikih prednosti: kao ljetna kuhinja, koja je smještena ispod strehe; ispust za kokoške, da ne uništavaju baštu; za sušenje rublja, cjepanje drva, napajanje stoke itd. Gospodarska zgrada ima štalu, kokošinjac, spremište (na mjestu bivšeg privremenog zahoda) i svinjac sa ispustom.

(Napomena: Kod prizemnog tipa kuće bez podruma (tip A), predviđa se mjesto štale prostor za gorivo.)

U konstruktivnom pogledu izgrađena su dva dimnjaka, koja su nosiva (poput stupova šatora). Ovi preuzimlju krovnu konstrukciju (posredstvom konzola), koja je ujedno — radi štednje — i stropna konstrukcija. Na taj način se znatno smanjuje količina drveta i pojednostavljuje rad. Kao izolacija stropa (krova) može se upotrebiti namaz od ilovače sa sečkom ili slično. Ova šatorska krovna konktrukcija leži i na zidanom plaštu od 38 cm debljine zida od opeke.

U gornjem opisu su iznete samo fragmentarno one pojedinosti, koje su specifične za priloženi projekt, dok ostali poznati i uobičajeni elementi kuće nisu podrobnije opisani, jer su uglavnom vidljivi iz priloženih skica i planova.

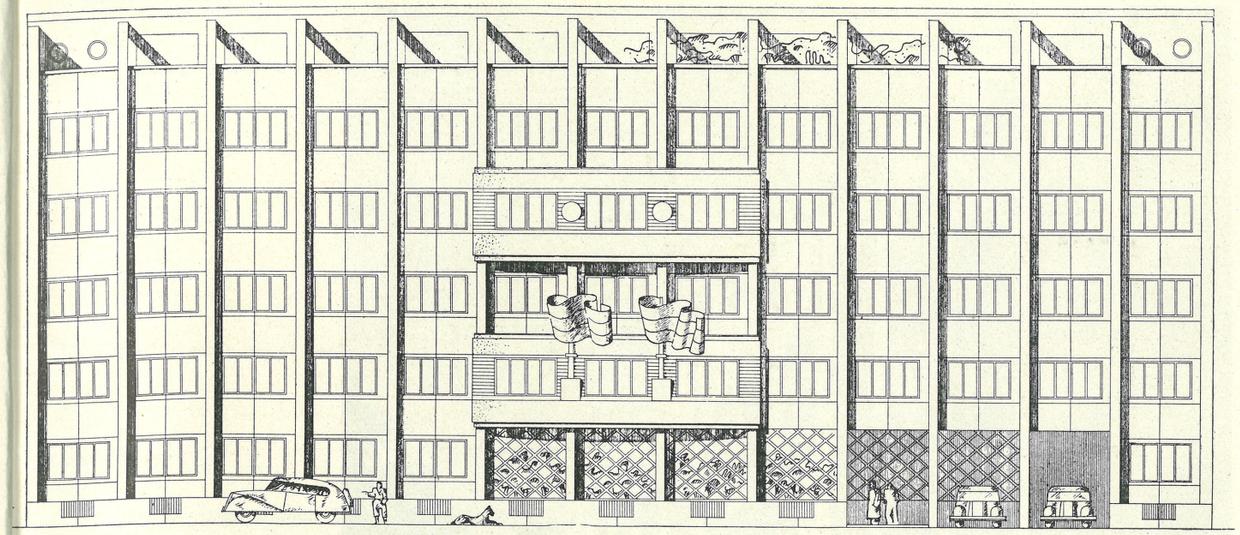

Fasada ob Gregorčičevi ulici

ADMINISTRATIVNA ZGRADBA V LJUBLJANI

Projektant ing. arch. Stanislav Rohrman

Ko se je po drugi svetovni vojni pojavila v Ljubljani potreba po ustanavljanju raznih uprav, uradov, komisij itd., se je Predsedstvo vlade LRS odločilo, da si zgradi novo in sodobno urejeno administrativno poslopje, ki naj bi ga uporabljala ena sama ustanova ali pa več ločenih ustanov, ki bi bile med seboj neodvisne.

Projekt za zgradbo je bil izdelan leta 1947, zgradba pa dozidana leta 1949. Na površini, ki jo oklepajo Gregorčičeva ulica, v kateri stoji poslopje, Igriška ulica, Rimska in Prešernova cesta, je v bodočnosti predviden javni park. Novi objekt stoji nasproti zgradbe predsedstva vlade, na historičnih tleh stare Emone. Ob izkopu za temelje je bilo ponovno odkritih nekaj ostankov starorimskih grobov.

Orientacija poslopja je sever-jug. Na vzhodni strani je zgradba dozidana na trinadstropno zgradbo, ki je bila že pred časom nadzidana za eno nadstropje ter ponovne nadzidave zaradi izenačenja višin zaradi temeljev ne bi več prenesla, na zapadni strani pa meji na Trgovski dom, ki je

Interieur vhodne hale

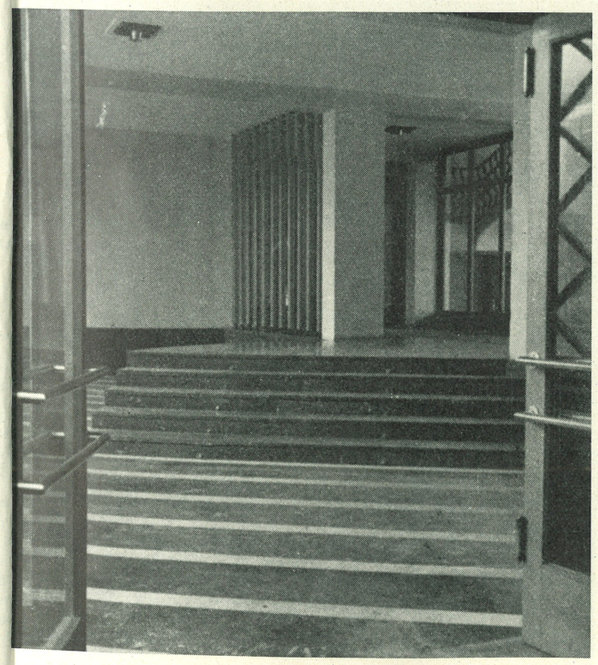

Interieur vhodne hale

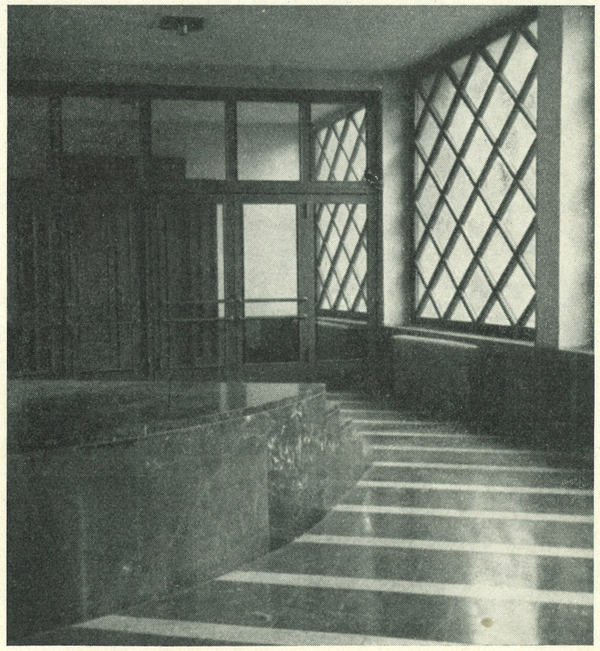

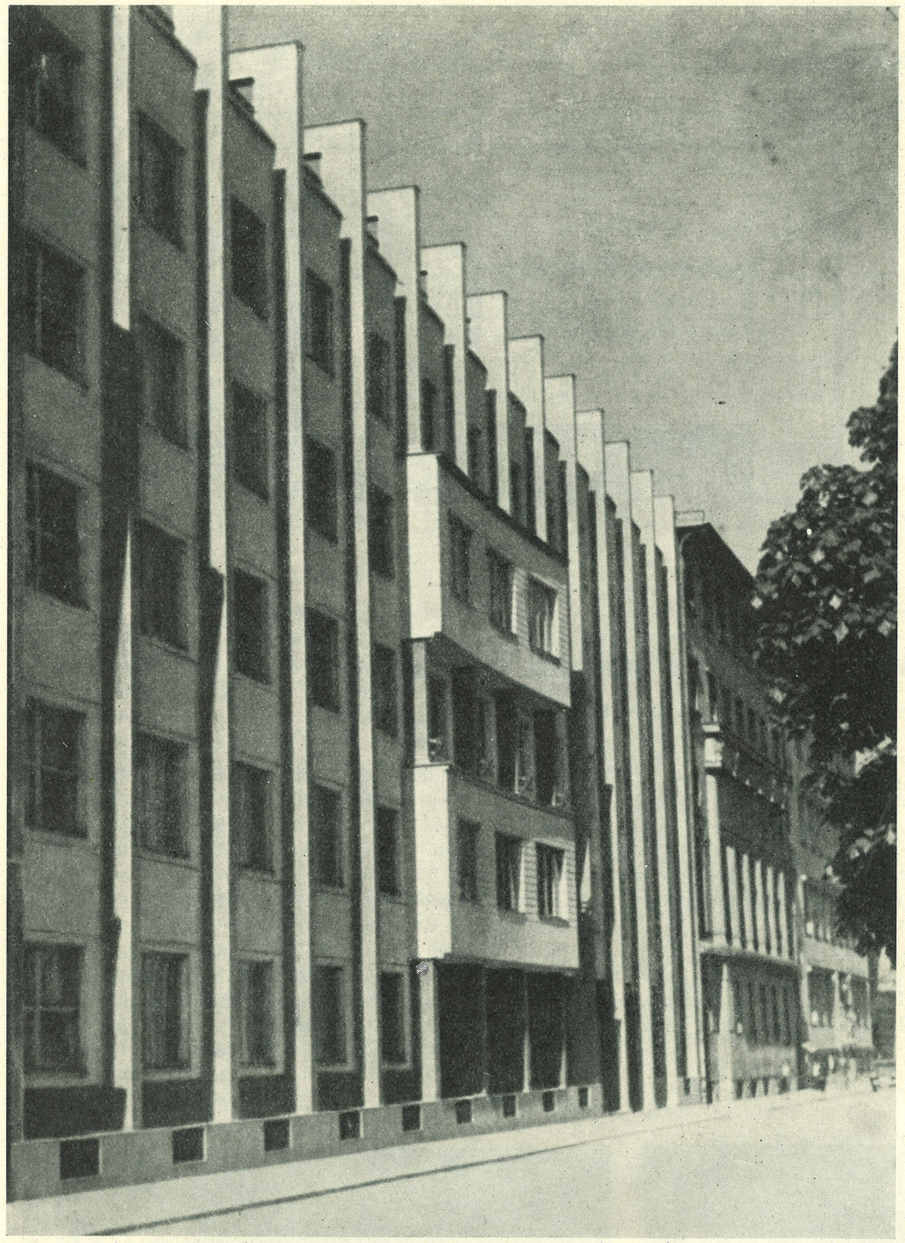

Foto Peter Kocjančič

Pogled na ulično fasado v Gregorčičevi ulici

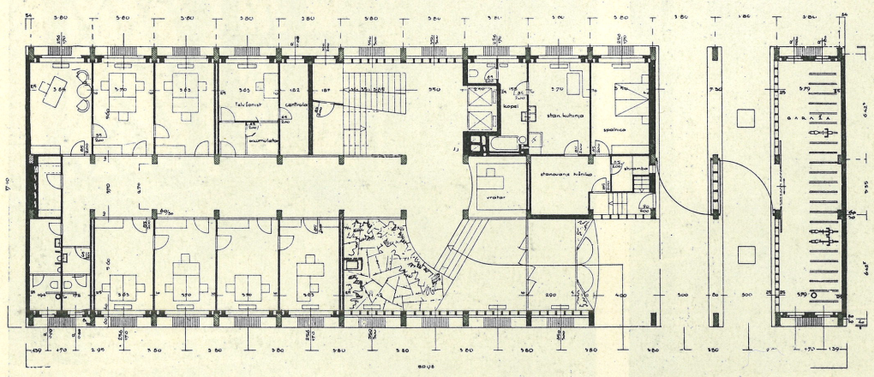

Tloris 1:400 pritličja

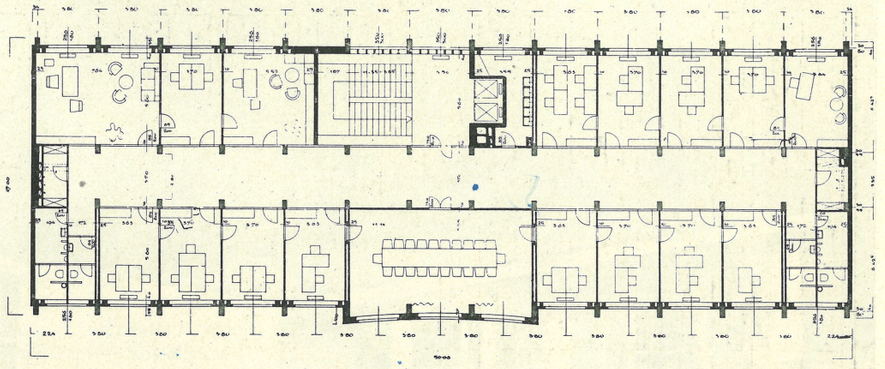

Tloris 1:400 1. in 3. nadstropja

s svojo višino določil tudi višino novega objekta. Oba soseda sta starejšega datuma, po svoji zunanjosti zelo različna, po kvaliteti nepomembna in zato tudi nista mogla vplivati na arhitekturo modernega objekta, ki mora ustvariti sodoben notranji in zunanji izraz po funkciji in formi. Zato sta projekt in realizacija enostavna po dispoziciji, pregledna, konstruktivno čista in jasna v formi.

Skozi zgradbo vodi širok ekscentričen dvosmerni prehod in prevoz v bodoči park. Glavni vhod je tangencialen na cesto, dostopen iz predprostora, ki je zavarovan pred prometom v prehodu in pred ljudmi na hodniku cestišča. Ta osnovni prijem je nekonvencionalen in je obenem omogočil interesantnejšo lego veže ob podolžni strani fasade ter pravilno usmerjen promet.

Poslopje ima sedem etaž in sicer: klet s centralno kurjavo in arhivi, prizemlje z vežo, pisarnami, vratarjevim stanovanjem, prevozi in garažami za kolesa, štiri etaže pisarn z dvema sejnima dvoranama ter nazaj umaknjeno najvišjo etažo s pisarnami, bifejem, dvema južnima in eno severno teraso.

Etaže so vertikalno povezane med seboj z udobnim širokim prostonosnim stopniščem ter dvemi dvigali, široki srednji hodnik z ločenim stopniščem v vseh etažah pa povezuje prostore v horizontalni smeri.

Vsi zunanji okviri so obdelani s temnosivim umetnim kamnom, stene fasade v beli teranovi s fino deljenimi črtami, obloga, tla in stopnice v veži pa so iz podpeškega kamna.

Iz raznih temeljitih arhitekturnih preudarkov je poslopje zgrajeno v železobetonski skeletni konstrukciji s prečnimi okvirji, ki v zadnji etaži namenoma izenačujejo različne višine dveh sosednjih zgradb s pretrgano linijo vizuelnega venca.

terieur vhodne hale

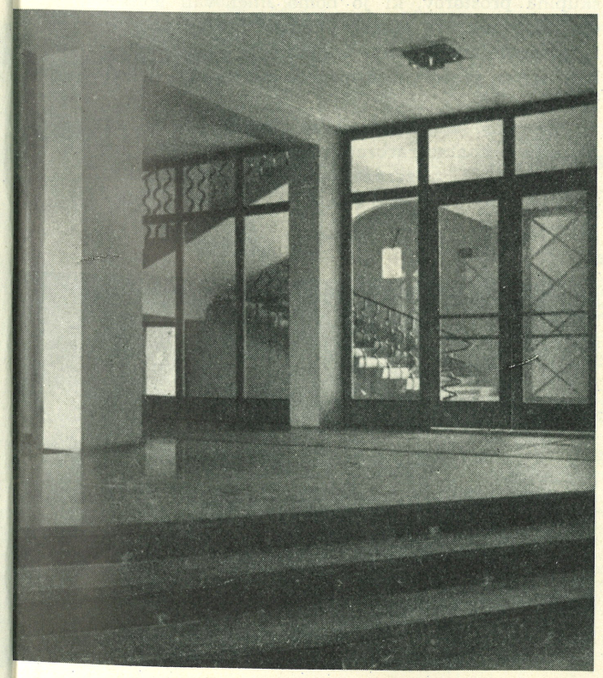

Nastop stopnišča

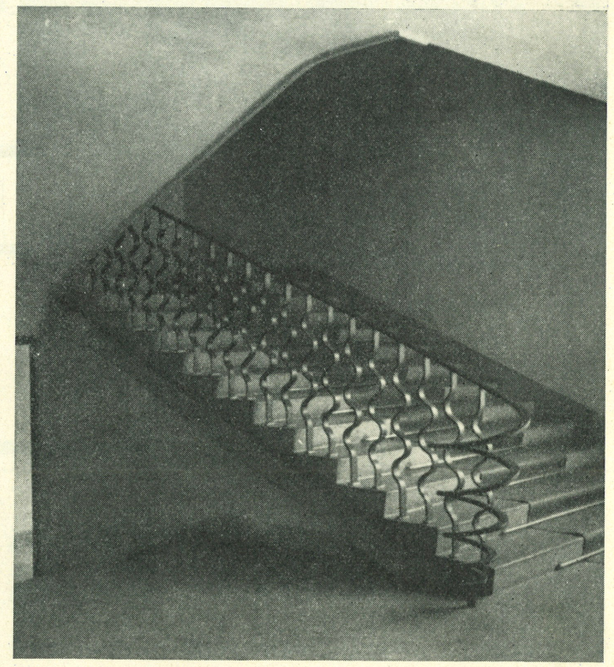

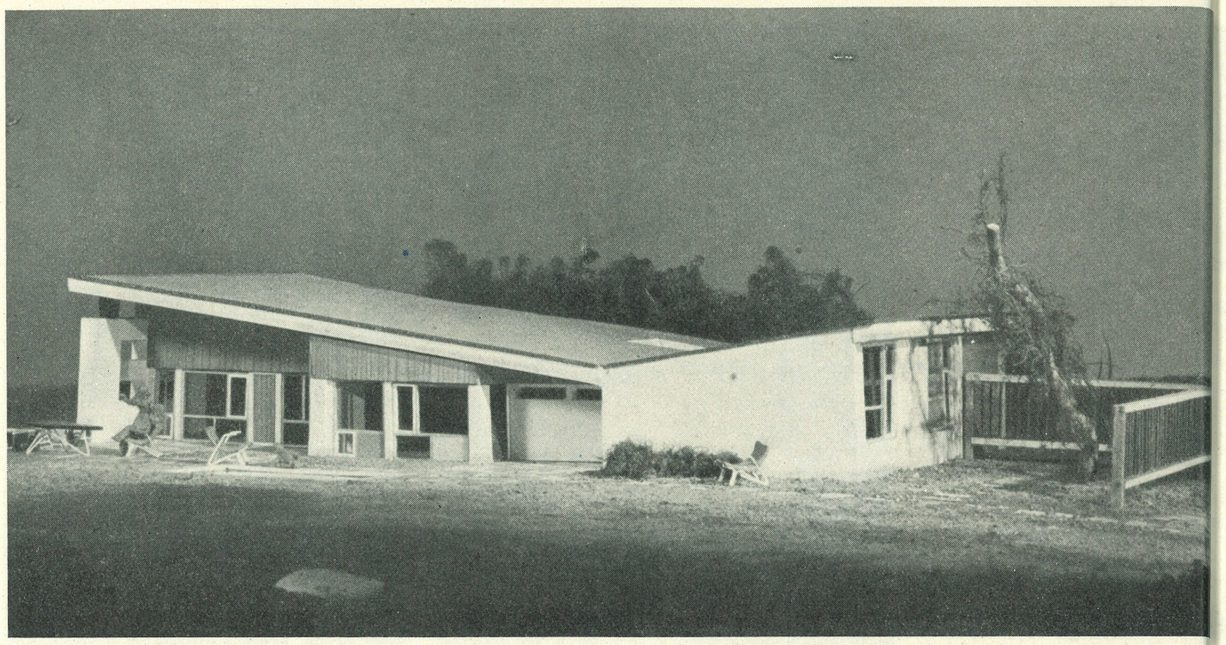

Maketa — pogled od juga (Foto M. Pfeifer)

HIŠA NA JEŽICI

Projektant prof. ing. arch. Edo Mihevc in arh. Oswald

Hiša na Ježici je enodružinska hiša v vrtu. Hiša je pritlična, kot so bili pritlični stari domovi na kmetih. Pritlična hiša ima namreč pred nadstropno to prednost, da razbremenjuje gospodinjo pri njenem vsakodnevnem delu v hiši in da omogoča intimnejšo povezavo z vrtom.

Prva prednost — razbremenitev gospodinje — je zlasti pomembna v razmerah, kjer gospodinji žena sama, brez služinčadi. Ta skrb za gospodinjo najde svoj izraz v organizaciji *tlorisa* hiše.

V podolgovati obliki tlorisa se jasno kažejo tri skupine prostorov. V vzhodnem krilu je nameščena skupina nočnih prostorov, ki obsega spalnico staršev, spalnico otrok, garderobo in kopalnico. V zapadnem krilu je skupina dnevnih prostorov z glavnim vhodom, z veliko družinsko in otroško sobo. Sredi med njima — na sever — je tretja skupina prostorov, ki jo bomo imenovali gospodinjski center. Ta obsega kuhinjo, čistilni prostor in gospodinjsko dvorišče s pokritimi stopnicami v klet. Iz teh prostorov je mogoče kontrolirati dohod v hišo.

Že samo stanovanje brez stopnic pomeni za gospodinjo znatno razbremenitev. Vsi gospodinjsko važni prostori so združeni in v isti ravnini, kar skrajša gospodinji poti. Zato je pralnica premeščena iz kleti v pritličje in nameščena poleg kuhinje kot nov, topel, svetel in zračen prostor. Dobi popolnejšo opremo in razširjeno funkcijo. Sedaj ne služi več samo za pranje, temveč tudi za likanje in šivanje. Obenem pa služi — nameščena med kuhinjo in gospodinjskim dvoriščem — kot stranski vhod v hišo, kjer ob slabem vremenu družinski člani odložé plašče in čevlje. Tu se očedijo, ko se vrnejo zamazani od vrtnega dela v hišo. Tako prav ta čistilni prostor omogoča vzdrževanje čistoče v stanovanju in s tem zopet razbremenjuje gospodinjo. Tu so shranjena vsa čistila. Tu bo kasneje stala pečica etažne ali celo žarilne kurjave, ko se bo industrija pričela zanimati za sodobnejše in ekonomičnejše sisteme kurjave enodružinskih hiš, kar bi pomenilo nadaljnjo razbremenitev dela v gospodinjstvu. Čistilni prostor pa je tudi vetrolov med kuhinjo in gospodinjskim dvoriščem. Na tem od vetrov in pogledov zaklonjenem dvorišču bo gospodinja v ugodnem letnem času lahko opravila marsikako delo, ki ga danes opravlja v zaprti kuhinji. S centralno lego in z le delno ločitvijo kuhinje od dnevnih prostorov pa je gospodinji tudi med delom omogočena povezava z družino in stalen nadzor nad otroki, kajti njen pogled ne obsega samo notranjih prostorov, ampak tudi terase in vrt. Tako tvori gospodinjski center srce stanovanja.

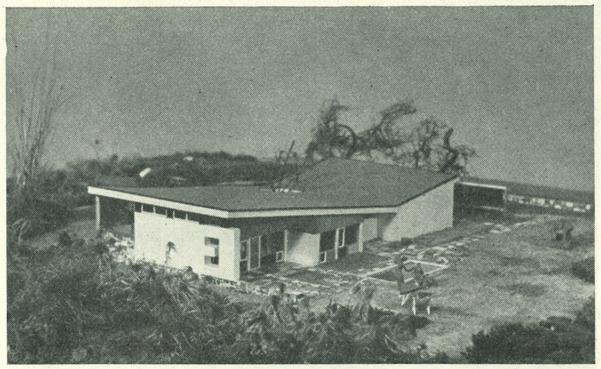

Maketa — pogled od jugozahoda

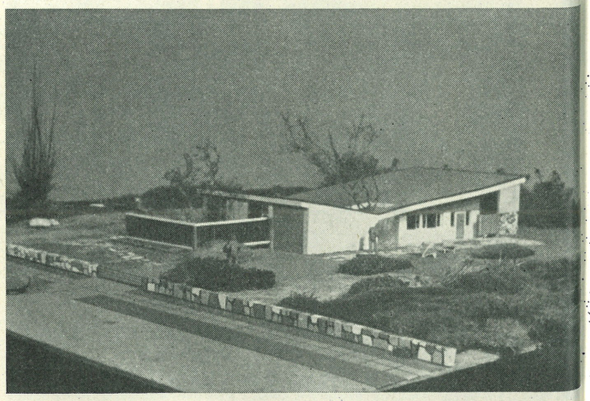

Maketa — pogled od severovzhoda

Prerez 1 : 250

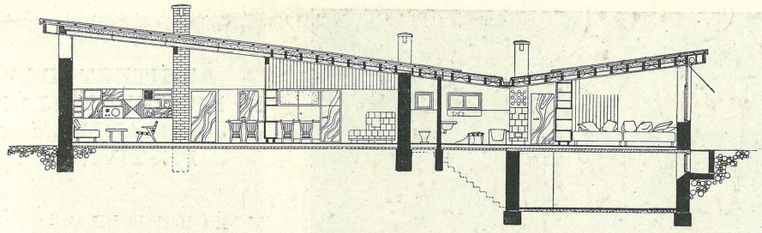

Res je, da nam je amerikanska enodružinska hiša — kjer je gospodinjenje brez služinčadi že zdavnaj aktualno — pokazala pot do gospodinjskega centra. Toda tudi v zasnovi naše stare kmetske hiše lahko najdemo analogno rešitev takega centra, seveda svojemu času in potrebam primerno opremljenega. Slične funkcije ustvarjajo slične organe. Treba pa bo še misliti na tehnično popolnejšo opremo gospodinjskega centra, če bomo hoteli omenjeno prednost take hiše polno izrabiti. Izkušnje po svetu so pokazale, da je tehnično popolnejša oprema še vedno cenejša od služinčadi.

Druga prednost pritlične hiše najde svoj izraz na *fasadi*. Intimno povezavo z naravo omogočajo velike odprtine na južni fasadi. V velikih šipah se kot v tolmunih zrcalijo rože, drevesa in nebo. Interieur pa se obogati z izrednimi, v vsakem letnem času izpreminjajočimi se uokvirjenimi slikami vrta in pokrajine. Da dosežemo tako obogatitev, se je treba ločiti od tradicionalne predstave, da le majhna okenca lahko dajo domačnost stanovanjskim prostorom. Majhna okenca so bila pri kmetskih hišah nujni izraz tehnične zmogljivosti steklarstva in kurilne tehnike, z velikimi šipami na južni strani pa lahko izkoristimo še dodatno sončno ogrevanje.

C. F.

Tloris 1 : 250

vhod z garderobo, 2 dnevna soba, 3 otroška igralna soba, 4 pralnica — čistilni prostor, 5 kuhinja, 6 drvarnica, 7 garderoba s kopalnico in WC, otroška spalnica, 9 spalnica staršev, 10 garaža, 11—12 terasa, 13 gospodinjsko dvorišče

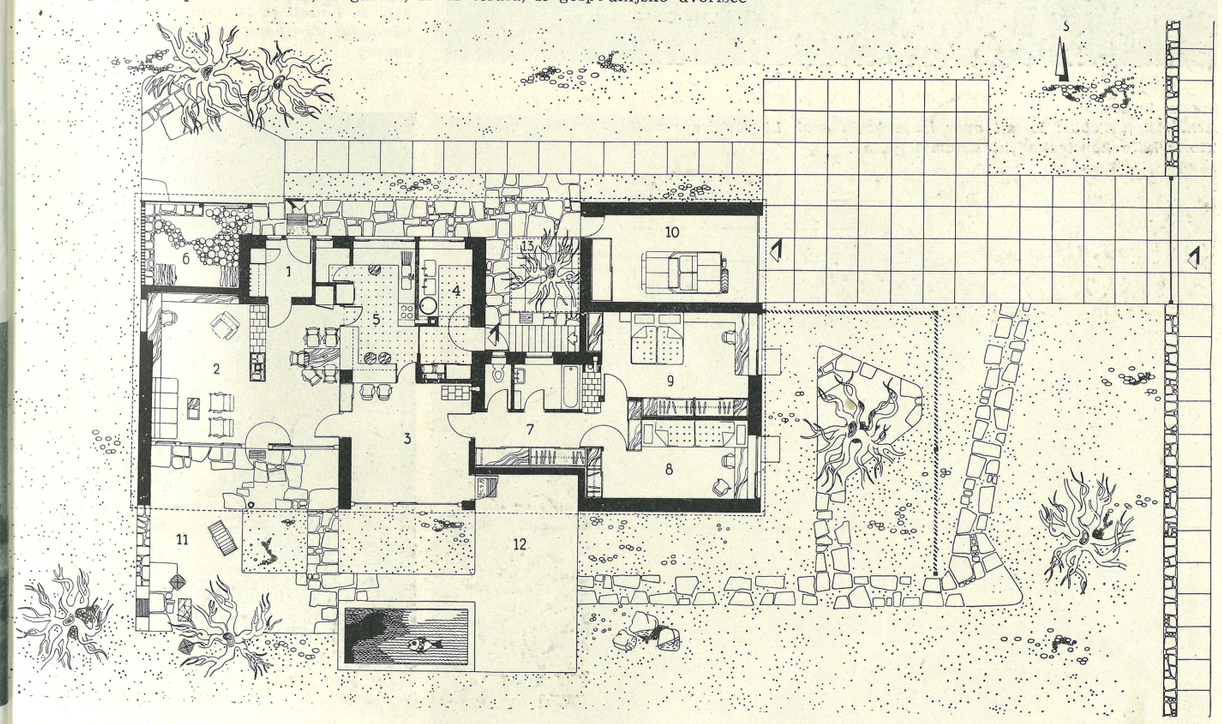

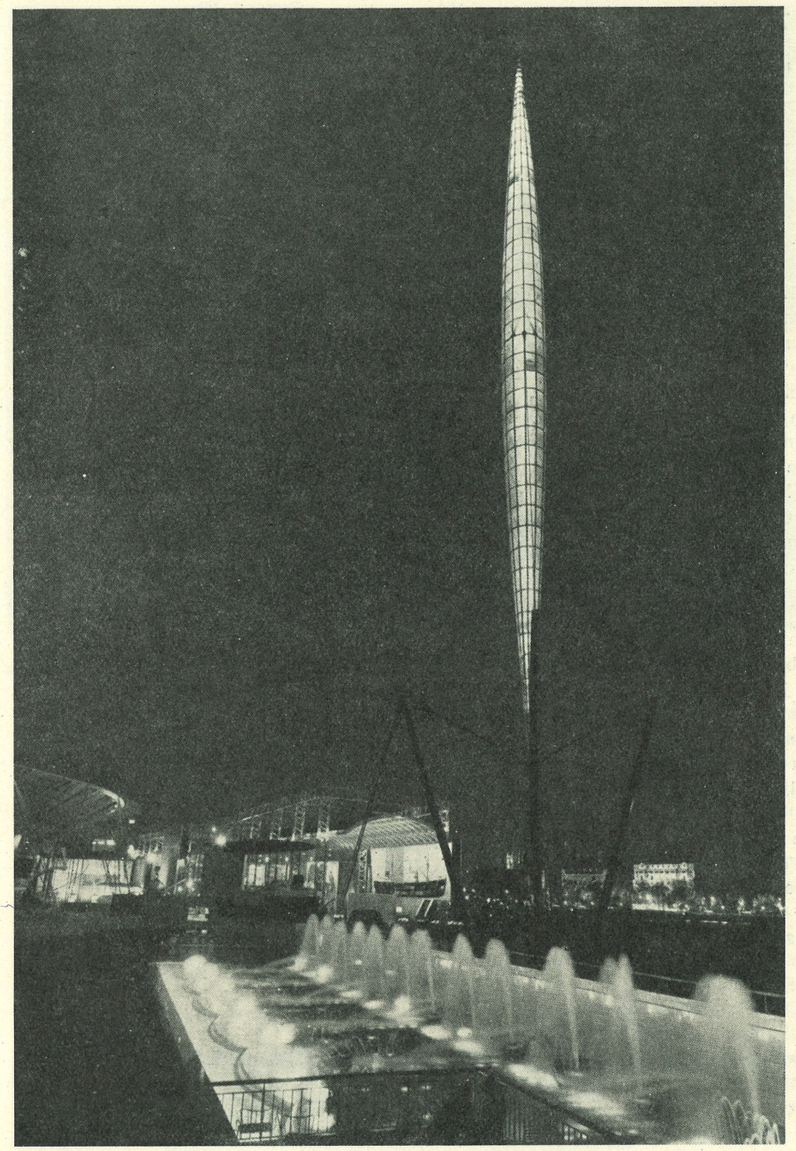

ARHITEKTURA IN KONSTRUKCIJE NA BRITANSKEM FESTIVALU

V letu 1951 je bil Britanski festival v Londonu poleg IX. Trienalle v Milanu ona razstava, ki ji je v največji meri uspelo pritegniti pozornost arhitektov v vseh državah. S svojo svežo, napredno arhitekturo, ki je rezultat izredno razgibanega in plodovitega povojnega razpravljanja in raziskavanja v angleški arhitekturi, je dokazal, da je moderna arhitektura v Angliji v največji meri prodrla med ljudi, ki so jo sprejeli z odobravajočo ugotovitvijo, da ji je uspelo ustvariti življenjsko okolje, ki ustreza potrebam in razpoloženjem modernega človeka.

V 1. številki smo objavili članek o festivalskih zgradbah. Na tem mestu mu dodajamo še serijo slik najpomembnejših zgradb in konstrukcij, s čimer dopolnjujemo sliko o tej veliki razstavi, ki vstopa v zgodovino angleške arhitekture ob stoletnici Kristalne palače — prve moderne arhitekture. Vse slike so ponatisnjene iz revije »Architectural Design« razen interieura koncertne dvorane, ki je povzeta po reviji »Internationale Licht Rundschau«.

if

Spodaj in desno:
Arh. Ralph Tubbs: Detajl opor iz jeklenih cevi, ki podpirajo nosilec palače odkritij. Tloris kaže konstrukcijski sistem kupole

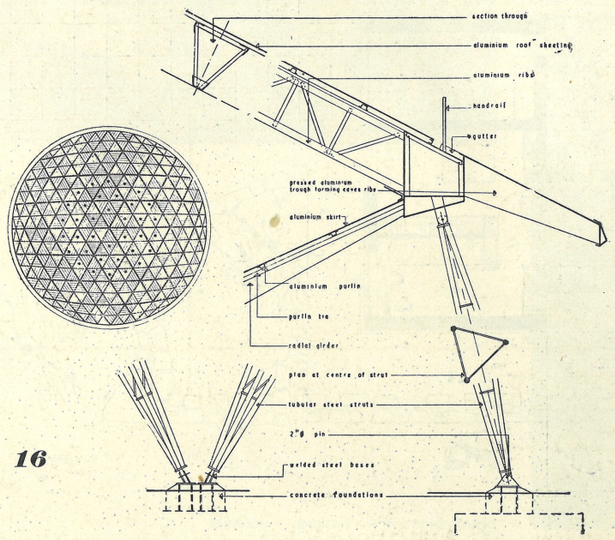

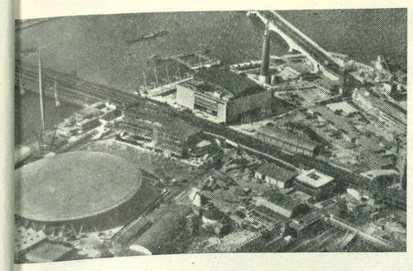

ogled iz aviona na razstavni prostor Britanskega festivala

ogled na glavni trg s terase postaje Gate. Na vi Palača odkritij

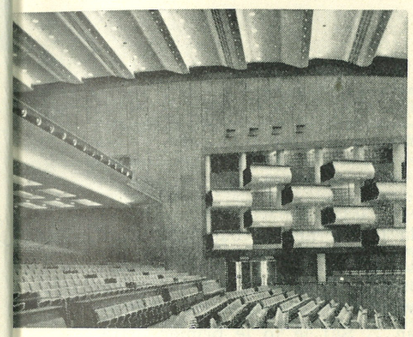

h. Robert Matthew: Koncertna dvorana — nanjost in interieur

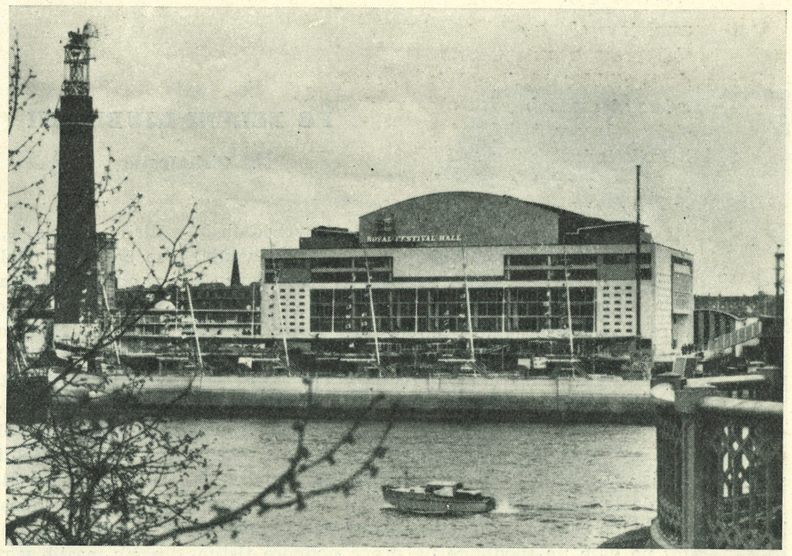

Levo:
Arh. P. Powell in H. Moya, ing. F. J. Samuely: Vertikalni element »Skylon« ponoči

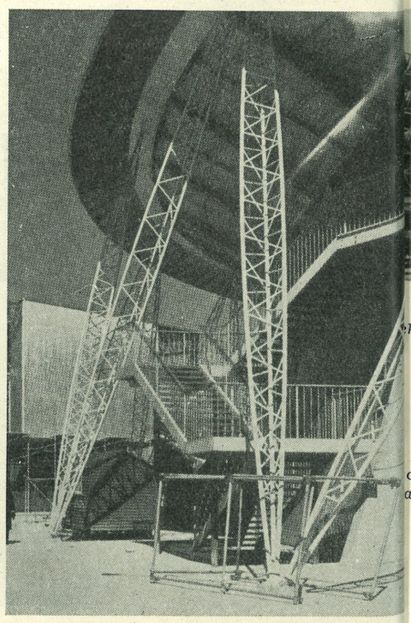

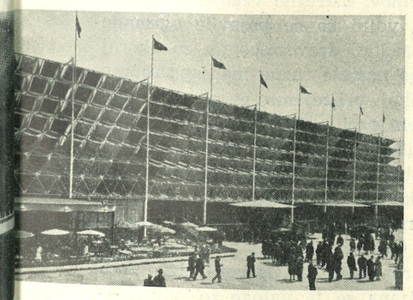

korativna stena z administrativnimi paviljoni

ch. Arcon, ing. F. Samuely in H. Gottfeldt: ansportni paviljon

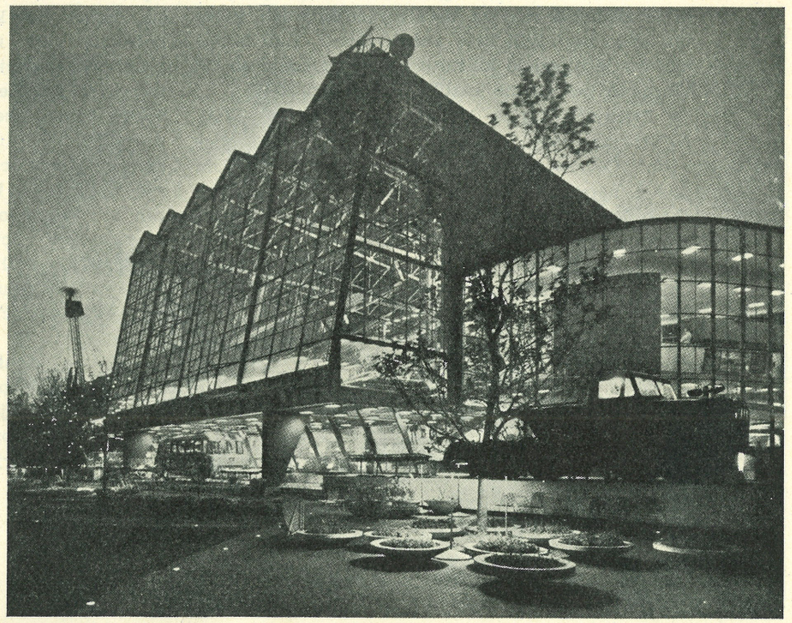

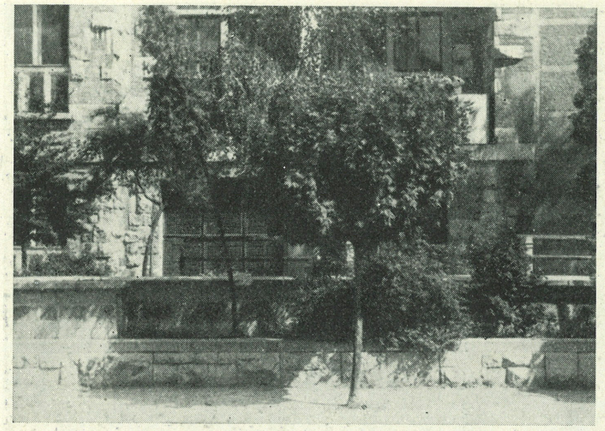

Ob Univerzitetni knjižnici. Razporeditev parkovne botanike: spredaj javor s kroglasto krošnjo, takoj za njim breza, ognjeni trn, rdeča bukev in tem ob straneh dve oskubeni tuji, zadaj pa rdeča bukev, rakitovec (Hippophaes rhamnoides), forsitija in spet rakitovec. Taki ubogi nasadi pač samo obtožujejo našo površnost!

Ognjeni trn (Pyracantha coccinea), ki je dobil ime po ognjeno rdečih jagodah, lahko prištevamo med najlepše zimzelene grme, ki uspevajo po naših krajih. Občutljiv je samo pri presajanju, pozneje pa je neizbirčen in trdoživ. Slikovit sam zase in v družbi neka'er iglavcev, uporabimo ga pa lahko tudi v živicah, ki se obrezujejo.

PO ZELENI LJUBLJANI

Ciril Jeglič

Gostje, ki prihajajo v Ljubljano iz vzhodnih in južnih krajev, jo često blagrujejo, koliko je v njej in krog nje lepe zelenine. Hvala tega blagrovanja pritiče predvsem prijazni prirodi, ki Ljubljano tako darežljivo ozelenjuje, in najbrž nekoliko manj naši hortikulturi. Zato rad gledam, česar še ni videti; koliko lepša bi morala biti zelena Ljubljana! Sicer ni nič čudnega, da v naglici povojnih let tudi Ljubljana ne izpolnjuje vseh važnih in deloma novih hortikulturnih nalog tako, kakor bi bilo želeti. Ni sredstev, ni ljudi, zelo se mudi itd. Čudno je pa morda to, da tako zvana javnost gleda na vprašanja javne zelenine le preveč malomarno in površno ter ne daje ne spodbude ne prave podpore tistim, ki si prizadevajo ustvariti Ljubljani lepše lice. Ali ni dolžnost nas vseh, ki prebivamo v Ljubljani, da bi se zanimali vsaj za tiste pomanjkljivosti, ki bi jih lahko odpravili brez večjih žrtev? Tudi hortikultura je ogledalo kulture: v tem ogledalu se civilizacija pač očitno razlikuje od kulture.

Pričujoče ilustracije naj nas torej uče gledati. Ni vse tako lepo in v redu, da bi smeli biti zadovoljni. Celo v središču mesta se nam tu in tam nudijo neprijazni prizori, ki pa jih radi spregledamo. Poglej n. pr. kompozicijo zelenja ob Univerzitetni knjižnici! Na ozki terasi, kjer so postavljene klopi, že dolgo životari neka čudna parkovna botanika (značilen odsek te botanike kaže naša slika, sicer ne dovolj razločno — bolje pa spoznaš njeno nametanost, če si ogledaš to razstavo v naravi). V ambientu Plečnikovih stvaritev je taka revščina preočitna. Kako bi prav na takem kraju morale uveljaviti svojo moč in pomoč rastline, izbrane po bolj tenkočutnem biološkem in estetskem vrednotenju! Pa tiste beraške tuje ob spomeniku Ilirije — čas je, da bi jih nekam odpeljali! Čim se bo v tej okolici pojavilo več prizadevnosti, da se odstranijo »stari grehi«, bo menda tudi občinstvo laže opazilo, kako otroci divjaško pustošijo gabrovo živíco pri Križankah... Saj je to le primer tistih majhnih zadev, ki so vsem Ljubljančanom znane in ki so se jih tako privadili, da jim postajajo že neznane — zanje se skoraj nihče več ne zmeni, oko se je navadilo tudi nelepega. Toda, ali ni znak kulturne otrplosti, če nihče ne intervenira proti ostankom, navadam in razvadam »olepševanja«, ki sicer dajejo mestu »izgled«, ne pa lepega obraza?

Očitno je, da prihajajo arhitekti in vrtnarji po naših mestih v prav hude zadrege zaradi tega, ker v drevesnicah še nimajo pravega izbora, ni na voljo lepih zimzelenih grmov, ustrezno vzgojenih starejših dreves itd. Po vojni so se pojavile ogromne potrebne novih nasadov, drevesnice pa so skoraj prazne. V naglici so nastale razne manj posrečene improvizacije; semkaj prištejemo n. pr. tudi čemerne tuje na zeleni oazi v Gajevi ulici in čudno neenotnost v uličnih in obcestnih drevoredih (n. pr. na Tyrševi cesti od žel. prelaza dalje, kjer je videti, da se je tako nenadno menjavanje drevesnih vrst ravnalo menda le po slučajni zalogi v mestni drevesnici. Osnovna naloga za našo urbanistično hortikulturo torej je: posvetiti vso skrb drevesnicam. Ljubljana se te naloge že loteva — in tega dela pač ne sme ovirati prenapeto varčevanje!

Koliko važnih novih nalog bo že v bližnjih letih moralo izpolnjevati naše javno vrtnarstvo! Mnogi podcenjujejo dolžnosti, ki jih opravlja ali bi jih moralo opravljati mestno vrtnarstvo; primanjkuje vrtnarjev za kvalitetno delo. Zato pa v

Na Prešernovi cesti je drevored cepljenih akacij, ki razvijajo v primeri z navadno akacijo — manjšo in zaobljeno krošnjo. Dolgo vrsto let so jih vsako pomlad šablonsko obrezovali, tako da je postala oteklina na cepljenem mestu še vidnejša; sedaj pa jim dovoljujejo svobodno rast — drevesa so postala lepša in tudi cveto.

Foto Slovenija

Amtrožev trg. Pred pročeljem nove stavbe, ki gleda na trg, so bile lani zasajene breze. Levo se iz ozadja sklanjajo v cestovni prostor že starejši kostanji. Mar naj preprečujemo zrašČevanje cestovnih prostorov na tem križišču še s tem, da bujnim kostanjem nasproti postavimo nežne brezice? Ali je tu naloga zelenila, da loči ali da spaja? Pravilen drevored bi se v našem primeru funkcijsko tesneje povezal na stavbo in tak izolacijski učinek bi Ambroževemu trgu pač ne bil zaželen. Sicer ni potrebno, da bi n. pr. namesto breze zasadili ravno kostanj — lahko izberemo tudi kak javor ali drugo drevesno vrsto, ki razvija težjo pa dovolj slikovito krošnjo. Razmestimo jih pa n. pr. takole: pred stavbo blizu vogla težjo rastlinsko gmoto (morda tudi spenjavko po zidu) in dalje pred pročeljem posamič nekaj dreves v sproščeni medsebojni razdalji ali pa le nekaj zimzelenih grmov, vse pa tako, da se tudi prostor Ambroževega trga vraste v ta novi objekt, ki je skozenj odprta pasaža v Zarnikovo ulico.

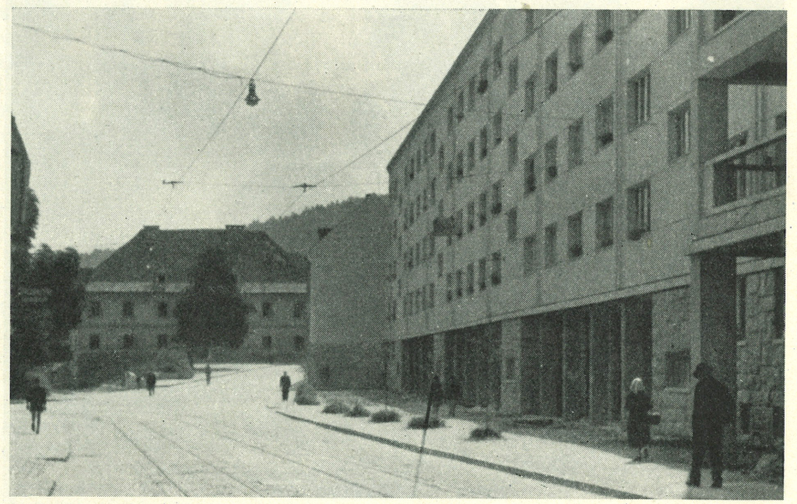

Na vogalu muzejskega poslopja se je čisto navaden bezeg razrastel v mogočen grm. Kar pogrešali bi ga ravno na tem mestu, če bi ga ne bilo več.

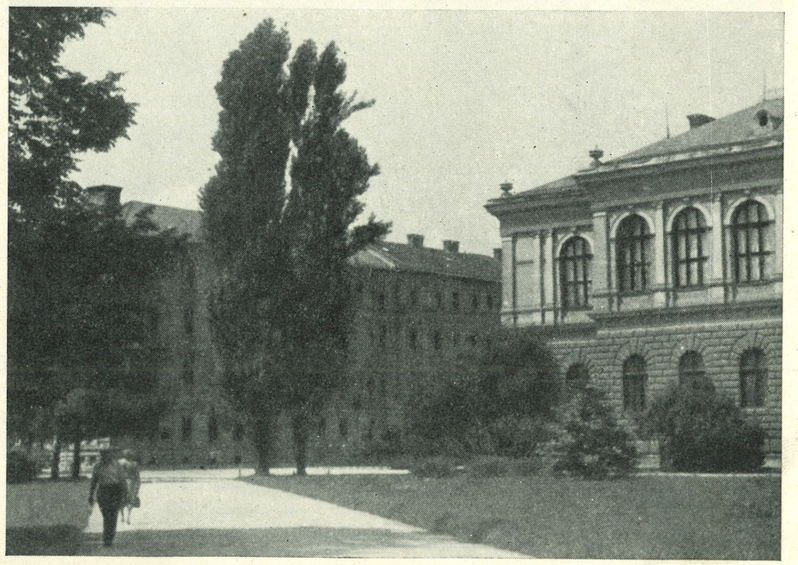

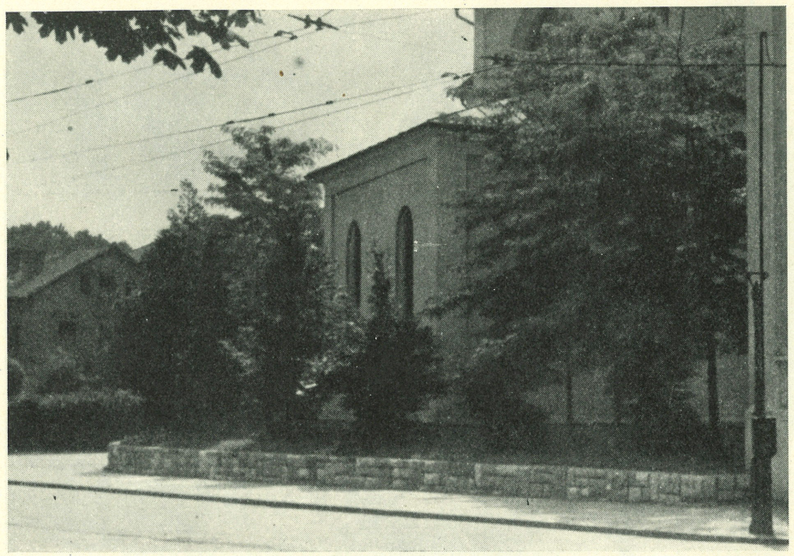

Ob šempetrski cerkvi so zasajene štiri gledičije in osem rdečih bukev. Že po naravi sta si ti dve rastlinski vrsti docela tuji, njih razrast in fiziognomija se pa v tako tesni družbi gotovo ne ujemata. Bolje bi bilo, da so zasadili kot visoka drevesa samo gledičije ali samo bukve v drugačnem razporedu. Že sedaj so tri bukve docela pod krošnjami gledičij, toda še je čas, da jih presade drugam.

Hrvatski trg je vsekakor med najbolje urejenimi ljubljanskimi zelenicami. Čeprav ga diagonalno režeta dva prehoda, je z lahno vboklostjo zaokrožene baze lepo vase koncentriran, zato tudi arhitektonsko zanimiv. Ne ustreza pa izbira in razmestitev rastlin. Ob preureditvi prejšnjega parka so dosadili različne drevesne vrste brez pravega premisleka, tako da se sedaj n. pr. himalajski bor stiska med košato rdečo bukvijo, pterokarijo in vrbo, drugod spet je breza zraven bohotne pterokarije itd. Tako se iz nasadov v notranjosti tega parka vsako leto jasneje očituje nauk: tudi drevesu, ki po svoje živi, ne vsiljuj družbe, ki z njim ne harmonira! Markantni stebrasti topoli, ki kot vogalni nosilci parkovne kompozicije hkrati širijo in poglabljajo parkovni prostor, pa izpričujejo svojo staroznano veljavnost prav na teh mestih, kjer so zasajeni.

Na vogalu Trubarjevega parka so pred kratkim podrli nekaj dreves. Tu smo fotografirali, še preden so ob koncu lanskega avgusta »odkrili« Trubarjev spomenik. Seveda nekdaj je tu bilo videti še vse zelo nedolžno: srebrne smrečice so se svetlikale pri tleh, krošnje sosednih listavcev še niso segale nad spomenik. Toda topoli se vsako leto mogočno zaženejo v rast in na tesnem prostoru je začelo vse bližnje drevje divje tekmovati. Tako se je Trubar čedalje bolj mrko pogrezal v skrivnostni hlad, tudi občutljivo oko ga skoraj ni več opazilo. Sedaj se je pa zgodilo: Trubarju na ljubo so žrtvovane srebrne smreke (Picea pungens glauca!) in zraven še dva topola! Tudi naše vrtnarstvo hoče torej začeti z novo abecedo.

Toda z odstranitvijo dreves, ki so najhuje zastirala pogled na spomenik, stvar tudi za vrtnarje še ni opravljena. Ako bo spomenik ostal na tem mestu, mu je treba temeljito izboljšati okolje. Predvsem je treba nemirno ozadje vsaj toliko prekriti in nevtralizirati ter vegetacijske elemente za vso kompozicijo uporabiti tako, da bo beli Trubarjev lik vsaj v tem kotičku »dominiral«. Spomenik ima svoje zunanje in notranje mere — kar se ne da z metrom izmeriti, lahko spraviš v ubrano soglasje le z umetniškim občutjem — a tem meram morajo ustrezati tudi vrtnarske dopolnitve in intervencije.

Za take svetle plastike, kot je Trubarjeva, je navadno najboljše ozadje, s katerim lahko vrtnar postreže, pravilno obrezana živica s temnim listjem ali igličevjem (n. pr. živa seč iz tise). V dani situaciji se pa tik za spomenikom razrašča mogočno drevo (krilati oreškar — Pterocarya fraxinifolia), ki ga ne želi menda nihče posekati; urediti bo pa treba njegovo podivjano razrast, nekatere bohotivke iz tal docela odstraniti in vejam, ki hočejo spet zastreti Trubarjevo glavo, bo treba vsiljivost krotiti s ponovnim, skoraj neopaznim skrajševanjem. Po mojem je treba tu dati glavno nalogo zimzelenim listavcem: uspešno bi ta prostor umirilo že nekaj stasitih grmov, n. pr. lovorikaste višnje (Prunus laurocerasus), smotrno razpostavljenih v luknjasto ozadje, ki se sedaj skozenj svetlika neprijetna okolica. Važno je tudi to, da se lovorikasta višnja, čeprav po listih nekoliko spominja na pravo lovoriko, fiziognomsko ne protivi že obstoječemu sosednemu rastlinstvu. Pri takem kasnejšem dodajanju zimzelenih grmov v sosedstvo starejših, bujnejših dreves je seveda nevarno, da bi novim rastlinam ovirala razvoj silnejša konkurenca korenin in vej že obstoječega drevja. Zato bo treba nekaj rastlin posaditi tu in tam globlje v ozadje, kjer so na razpolago prazna in še dovolj osvetljena mesta; tudi zimzelene spenjavke lahko prekrijejo nekatere nevšečnosti.

Obseg zelene preproge pred spomenikom se gotovo mora ravnati po tem, da zaustavi obiskovalca v razdalji, ki je najprimernejša za gledanje plastike. Znana je pa po naših krajih umetnjakarska manira, ki hoče povsod ob spomenikih prebogato saditi žarkopisane rožice, in sicer tudi tam, kjer bi prijazneje učinkovala mirna, preprosta enostavnost. V našem primeru bi bilo dobro, da tudi v ospredje kam vstran odskoči individualno izrazit zimzeleni grmiček (takšnih detajlov seveda ne moreš definitivno določiti v načrtu, stvarno jasni postanejo šele tedaj, ko vidiš, kaj imaš za saditev v resnici na razpolago). Kakor koli je nevarno, da vrtnar s svojimi saditvami ob spomeniku napravi več škode kot koristi, pa spet ni dvoma, da včasi vrtnarjeva roka lahko močno stopnjuje njegovo veljavo ali pa je vrtnarjeva pomoč naravnost nujna. S smotrno postavljenimi rastlinskimi kulisami usmerjamo poglede na spomenik in obenem lahko uravnavamo svetlobo v izredno mikavne efekte. Spomnimo se pa samo, da utegne celo ena sama veja bližnjega drevesa z migetajočo svojo senco čudno pačiti izraz na občutljivi belini reliefnega lika.

Z odstranitvijo nekaj dreves torej zadeva pri Trubarjevem spomeniku pač še ni rešena do kraja.

našim javnih nasadih — povejmo kar naravnost — marsikod manjka kvalitete. Že v ureditvenih načrtih, ki jih ne delajo vrtnarji, često manjka konkretnega hortikulturnega gledanja — tega še tako pogumna lenôtrovščina ne more nadomestiti. In kadar se zgodi, da v javnih nasadih uredijo kaj novega, kadar torej pri nas vrtnar »podobo na ogled postavi«, se redko, morda le mimogrede, sliši glas estetskega ocenjevalca; niti »kopitar« od stroke se ne oglasi. Sicer je pri nas že mnogo tenkočutnih estetov, ki pišejo o podrobnostih našega kulturnega življenja — nihče se pa ne oglasi s hortikulturnim prispevkom in z estetsko spodbudo o javnih nasadih. Ali je spričo takega podcenjevanja in neorientiranosti čudno, da v urbanističnih nasadih manjka kvalitete?

Prav je, če se večkrat vsi spomnimo, kako je treba vse vskladiti z našo gospodarsko zmogljivostjo in da je rast kulture odvisna od gospodarskih pogojev. Vendar, ko gledaš in poslušaš Ljubljano, te mora razveseliti, ko vidiš, kako se je obogatila naša književnost in koliko je resničnega zanimanja za leposlovje, kako se širi krog interesentov za glasbeno ustvarjanje in gledališče, kako se na vseh koncih živahno razpravlja in piše o likovni umetnosti in kako so v povojnih letih narasle tudi — finančne možnosti za tako ustvarjalnost. Ne more te pa razveseliti, da finančni upravniki naše kulture tako rekoč le nevedoma pozabljajo na neko globljo nujnost vsakdanjega življenja: kako premostiti prepade, ki zevajo med današnjim civiliziranim človekom in naravo. Tu so vprašanja, ki jih ne moreta rešiti šport in fizkultura, mora jih pa rešiti hortikultura.

Delovnemu človeku je treba dati spodbudno, lepo življenjsko okolje, ohraniti mu zdrav smisel za harmonično sožitje z naravo. Med bistvene činitelje, ki določajo vrednost okolja, kjer prebiva mestni ali industrijski človek, moramo šteti njegovo stanovanje in hortikulturni ambient. Vrt, park in vsi vegetacijski prizori, ki jih prirejeta urbanist in vrtnar, zbližujejo človeka spet z naravo. Ne varajmo se — tudi pri nas je civilizirani človek že kruto odtrgan od kulturnega sožitja z naravo. Zato ne bo odveč, če se spomnimo: vsa napredna evropska mesta so takoj po vojni, ki jih je zatrpala z ruševinami, začela s silno vnemo obnavljati, širiti in kvalitetno dvigati javne nasade, krepitev zelene politike so si postavila za prvenstveno nalogo! Zelena politika naših mest je res dolgo slepomišila po izvoženih tirih šablonskega dekorativizma in Ljubljana je šele pozno začela spoznavati izrazito socialne naloge urbanistične hortikulture. Danes pa slovenskega človeka, ki je v vsakdanjem življenju odtrgan od prirodnih lepot naše domovine, pač ne morejo potolažiti n. pr. že cvetlični zabojčki, ki so zaradi lepotičenja postavljeni na vznožju Prešernovega spomenika.

Pričujoče ilustracije predstavljajo šele majhen del vrtnarskih zadev, ki bi si jih morali po Ljubljani večkrat ogledati. Kot obrobne ilustracije nas pa tudi one opozarjajo na vodilne smernice, ki jih je treba postaviti naši urbanistični hortikulturi.

Še dolgo ne bo pri nas odveč govoriti o ideoloških temeljih in kulturnem značaju hortikulture. Še dolgo bo treba hortikulturne ideje popularizirati in krepiti tudi s tiskom, predavanji, ogledi. Kaj potrebujemo, kaj hočemo? Hortikulturo, ki bo z lepotnimi prizori usmerjala človeka v kulturno sožitje z naravo. Želimo manj narejenosti, kakršne je današnji človek že naveličan, pa več sproščenosti, čustva in domačnosti v oblikovanju zelenih prostorov in več biološkega doživljanja v izbiri in druženju živih rastlin; hortikulturo, ki bo pogumneje, bolj iznajdljivo, a tudi bolj spoštljivo zajemala iz zakladov rastlinskega sveta in ki bo znala ceniti tudi domačo floro, ohranjevati vonj naše zemlje ter stvarjati lepoto s čustvenim bogastvom

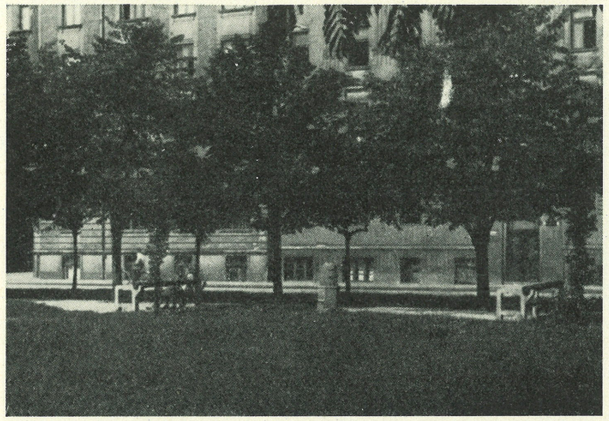

Park na Dapčevičevem trgu pred sodnijo ne naredi razveseljivega vtisa. Njegova vzhodna stran je ostala pri starem, zapira jo nizka gabrova živica, v senci pod lipovim drevoredom so klopi, obrnjene v notranjost parka. Zapadna stran pa kontrastira s čudnim poskusom preureditve: živice ni več (da lahko vidiš v kletna okna sosednih hiš), klopi so orientirali na pogled izven parka (sc. v ogradni zid Dalmatinove ulice), poleg dveh drevorednih vrst heterogenega drevja so ob klopeh zasadili še tretjo vrsto s stebrastimi hrasti. Na tem skveru je opaziti precej mlajših dreves (tulipanovec, rdečelistna sliva, lipa, breskev, javor) — od njih se ne obeta parku nič lepša bodočnost. In to je ganljivo: če se iz Dalmatinove ulice ozreš po sredini parka proti spomeniku, lahko vidiš naravnost v žrelo tiste zelene žabe, ki na betonskem podstavku čaka, da morda le vlovi kak odpadek od spodobnega Ljubljančana. Ni znano, kdo je v Ljubljano importiral te gromozanske žabe.

Vhodišče ulice na Grad ob cerkvi sv. Florijana

slovenskega človeka; hortikulturo, ki bo z zimzelenim rastlinjem dala tudi Ljubljani mladostnejši obraz; več hortikulturnega zanosa, ki naj v tesno, lojalno in iskreno ustvarjalno sodelovanje druži urbanista, vrtnega arhitekta in vrtnarja. Potrebujemo hortikulturo, iz katere teko prebogati izviri za veselost in čilost človeškega življenja in ki naj daje ljudem vedri, oživljajoči občutek kulturno urejene družbe. Hortikulturo, ki bi jo Ljubljančanom rad pokazal, a je teže o njej le pripovedovati... Tudi iz hortikulturnih stvaritev naj spregovori svojo čudežno besedo lepota, ki jo je doslej marsikod preganjalo lepotičenje. To se pravi: *tudi v hortikulturi potrebujemo umetniškega snovanja.* Tudi pri ustvarjanju parka, vrta mora njegov obiskovalec že vnaprej intenzivno, z osebno prizadetostjo doživljati njegovo organsko rast ter mu iz sebe vdihovati živo moč lepotnega izraza. In celo pri izbiri dreves, ki jih je treba postaviti morda le posamez ali v gručah na neprijaznem uličnem vogalu ali križišču, bi želeli, da se urbanist in vrtnar vselej spomnita, kako so kulturni Slovenci že zdavnaj znali postavljati živo drevje ob svojih kmečkih domovih, ob cerkvici na griču, ob cesti, kadar krene čez brv nad potokom. Pa še pri nasadih cvetlic, ki jih vrtnarska umetelnost včasi tako zdolgočaseno profanira, bi želeli več preproste miline, več topline in temperamenta iz človeškega srca. Seveda pa niti ni moč opisati ali narisati na papirju, kako se vse to naredi; važneje je, da pojmiš in občutiš rastlino, ki resnično živi, kakor pa da naslikano prenašaš z načrta.

Saj je res, da smo v nekaterih pogledih še reveži: malo je kadra, ki je že prisluhnil takemu hortikulturnemu oznanilu, nimamo niti drevesnic, kjer bi bilo na izbiro dovolj lepih dreves in grmastih zimzelenih listavcev, nimamo arboretuma, kamor bi hodili spoznavat rastline in njih življenje vrtnarji, arhitekti in tudi vsi, ki jih mičejo kulturne zadeve. Zakaj se je ljubljanski botanični vrt stisnil na tako majhne parcele za zidom na Ižanski cesti, kjer ne moreš dlje od šolske učenosti? Zakaj so agronomi dopustili, da se je še tista prva slovenska vrtnarska šola, ki bi se sproščeno morala razvijati za potrebe naše urbanistične hortikulture, zadušila v predpisih in utilitarnem vzdušju kmetijskega tehnikuma? Še marsikod bo treba začeti ali dopolnjevati spet iz temeljev. Zato je čas, da bi čuli oznanilo hortikulture tudi tisti, ki kontingentirajo finančne deleže za naše kulturne potrebe!

Ljubljana — že od Prešerna pozdravljena kot »ljubica nebes in sreče« — ne potrebuje lišpanja. Potrebuje pa več prisrčnega razumevanja današnjih Ljubljančanov, več čuta tudi za preprosto lepoto. Kako te vzradosti n. pr. mikavno vhodišče Ulice na Grad ob cerkvi sv. Florijana! S svojo preprosto in jasno urejenostjo spada med najlepše kotičke stare Ljubljane. Od rastlinstva sta tu le dve drevesi, toda lepi drevesi: dve čisto navadni akaciji, ki pa imata svoj karakter in dostojanstvo.

Svoj značaj in *dostojanstvo* si mora pridobiti tudi naša hortikultura! Danes pa v Sloveniji še ni videti takega hortikulturnega dela, kakor so ga upravičeno pričakovali mnogi iz vse Jugoslavije.

ARHITEKT IN FILM

Tone Mlakar

Gledališka scena, ki je v začetku tega stoletja ponudila zavetje umetniškemu filmu, ni mogla dolgo dohitevati neugnane mlade umetniške kulture. Filmska scena kot graditelj ambienta torej ni prvotna oblika filmskega stavbarstva. Film je zahteval tehnična odkritja, podvrgel si je radio in kemično industrijo, končno stavbno tehniko in jo prikrojil čisto po svoje. Kajti prvi in merodajni gledalec pri nastajanju filma je *optično lečje.*

Vsak, pa še tako rutiniran arhitekt se pred filmsko inscenacijo znajde kot začetnik in če hoče, da bo ta doba tavanja krajša, mora dobro spoznati obširno filmsko tehniko.

Ko smo snemali prvi slovenski umetniški film »Na svoji zemlji«, sem bil vse drugo, samo filmski človek ne. Odkrito povem, da smo se dolgo lovili slepe miši, kompliciral, prevračali probleme in mešali pojme. V filmskem gledanju tako nisem bil spreten, pa so zmedo večali še tisti, ki bi »morali« več vedeti.

Ker je tehnična stran filma laikom, pa tudi ljudem v stroki, ki se ne ukvarjajo s temi problemi, še vedno neznana stvar, naj načnem nekaj vprašanj iz filmske scenografije, čeprav se zavedam, da je en članek premalo za vpogled v vso problematiko.

Kdo napiše *scenarij,* to scenografa ali operaterja ne zanima. Scenarist ostane oseba v senci — če seveda sam ne pristopi k režijski knjigi —, ki ga le od časa do časa povabijo na snemanje in cenzuro. (Naj mi prizadeti oproste!)

Režijska knjiga je dramaturško analiziran scenarij s podatkom: dialog, kraj in trajanje posnetka. To je prva stopnja filmskega delovanja po režijski plati. Oboje — scenarij in režijska knjiga — pa pomeni scenografu nalog za projekt

Scenarij je duh filma in *snemalna knjiga* njegov stroj. Od tod naprej je scenograf projektant in oblikovalec formalne strani filma, ki pa je podvržena cilju režije. Snemalno knjigo pišejo režiser, snemalec in arhitekt. Ta knjiga je gospodar nad igralci in ustvarjalci. Vsebuje tri elemente: dejanje — izraz — ambient.

Običaj je tak, da scenograf ob pisanju snemalne knjige predloži sodelavcema — režiserju in snemalcu — osnutek projekta. Tega najbolj približaš z elementi: perspektiva, shematični načrt v malem merilu in pogledi, ki bodo verjetno »igrali«. Tloris nudi že realno osnovo za končni predpis: tako in tako se bo snemal prizor XY. Arhitektu je sedaj jasno — brez popravkov pa seveda nikoli ne gre —, kaj naj izdela in kaj opusti, kaj mora izdelati močno in kaj improvizirati.

Snov filma delimo na *komplekse.* To so otipljivi, včasih tudi obširni pojmi: kraji, ulice, hiše. Vsak kompleks ima svoj obseg in imenik. Vzemimo samo primer »ulica«: Hiša 1, Hiša 2, Na pragu, Pred vodnjakom itd. Kadar vsi ti pojmi ne gredo v atelje, jih razrežemo in kot *objekte* zaporedoma postavimo ter posnamemo.

Iz literarnega scenarija smo že na čisto filmskih tleh. To je snemalna knjiga, sumar dela koalicije: igra — luč — ambient. Stari mojstri tega rokodelstva so že pred nami čutili tudi slabo plat tega poglavja. Snemalna knjiga utegne postati prisilni jopič slehernemu ustvarjalcu. Takrat govorimo o »železni knjigi«. Nam ta pojem nagaja šele sedaj, odkar resno in z družbeno pomočjo osvajamo filmsko kulturo. Železna postane knjiga takrat, če tehnični problemi niso dobro pretuhtani, avtorji pa, ki so zabredli, ne najdejo rešitve. Ponovna analiza in poenostavljanje sta edina pot. Če scenograf poleg plastične predstave filma obvlada še zahteve eksaktne fotografije, optike in trika, se mu takšna nezgoda teže pripeti. Zato ni nič čudnega, da je nekaj mož naše stroke uspešno zaveslalo na dramsko in filmsko plan.

Toda scenarij tudi odslej ni zavržen papir. Ostane vodnik režiserju in tudi sam se rad povračam vanj med vrste, ki imajo eno bogastvo več: to so značaji, ki v snemalni knjigi nimajo svojega stolpca. Scenarij ostane vir globljega umetniškega snovanja. Prostranost in tesnoba, bogastvo in revščina, belo in črno pa dobi svoj formalni izraz šele z arhitektovo roko.

Toda povrnimo se k diletantskim mukam filma »Na svoji zemlji«, da bi objasnili, zakaj je prišlo do takih blodenj. Brez greha in v dobri veri je vsakdo iskal sebi odgovarjajoč izraz. Režiser — prostor za razvoj igre, snemalec — sončne partije, jaz sem lovil — lepe hiše in moj prijatelj slikar — zeleno patino. Rešitev je bila le kompromis, kjer je bilo vsakega nekaj. Iz vrste hiš in uličic je bila najboljša le ena, in sicer tista, ki je najbolj odgovarjala pogojem za hitro in uspešno snemanje. Arhitektu-scenografu torej ni dovolj samo formalistično presojanje okolice, temveč mora poznati tudi igro, njeno tlorisno pot, možnosti za čimveč stojišč kamere in vožnjo. Potem je na konju. — O, ne! Prišel bo tonski mojster in protestiral: Snemanje je nemogoče zaradi šumov! In kaj sedaj? Vode ne ustaviš, vetra še manj. Pomisli in že ve: prizorišče mora v atelje!

Tako sem začel, brez učiteljev, brez sleherne knjige. Zaman sem iskal po Pragi te vrste abecednik. To, kar sem videl v studijih nekdanje UFE, je bilo komaj za osnovo, vendar mi je pomagalo reševati tekoče probleme. Ob dovršenem filmu si nisem mogel čestitati. V vsem delu nisem zasledil nič razumskega, vsaj po svoji plati ne — vse so bile zgolj tvorbe osebnega navdušenja in obujanja partizanskih zgodb. Zdelo se mi je, da film ne potrebuje pravil...

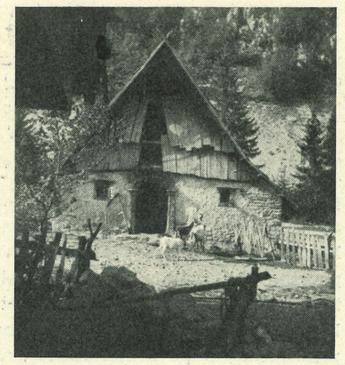

Arh. Tone Mlakar: Skica in realizacija hiše H5

Kekec — filmska pripovedka

S tem imenom je povezano novo dejanje mladih filmskih delavcev. Povest izpod gora, o nevsakdanjih ljudeh... dolgo je že tega, da kar ni več res. Scenarij in izvirnik sta mi edina vodiča pri delu. Snov je bilo treba zagrabiti na drug način. Pri sestavi snemalne knjige smo se vedno opominjali: ni treba resnično, vendar verjetno.

Pripovedka zahteva stil, prisrčen stil dejanja, poudarjen ambient in luč, ki je v naravi ni vedno. Toda to še vedno ni odrska scena, čeprav se prizor dostikrat giblje na ploskvi, ki je manjša kot v gledališču. Ničesar teatralnega, čeprav premagujem prostor s perspektivo. Pri sestavljanju knjige smo bili vestni, kasneje se je izkazalo, da tudi pridnost ne pomaga, če sam ne poskusiš. Filmski sistem deli posnetke v zunanje — EXT in notranje — INT, gledališče tega nima. To je razumeti kot snemanje pod milim nebom ali pa pod streho. Sonce daje luč zastonj od jutra do večera, toda za idealni snemalni dan z naročenimi oblaki računa zelo drago: včasih cele tedne obupnega čakanja. V ateljejih svetijo žarnice. Grejejo in kvarijo zrak, toda noč in dan ohranjajo svojo jakost in senco. Objekt »Soteska« nam je kazalo posneti zunaj in niti malo nismo bili v dvomu, da bi je ne našli. Toda pri vseh številnih soteskah na Gorenjskem stoji — v ateljeju. Kdo bo dušil vodo? Kdo bo držal sonce v zenitu? In še eno vprašanje: ali bi ta soteska ne bila preveč naturalistična? Povem še to, da je laže postavljati gradove in dvorane kot take izreze iz prirode. Obdelava takih objektov je posel res univerzalno učenih ljudi, ki znajo delati skale, hoste, šunko, zid ali les. Iz obrtnikov so morali postati filmski veščaki in nekateri so v napredku

Arh. Tone Mlakar: Skica in realizacija hiše H4

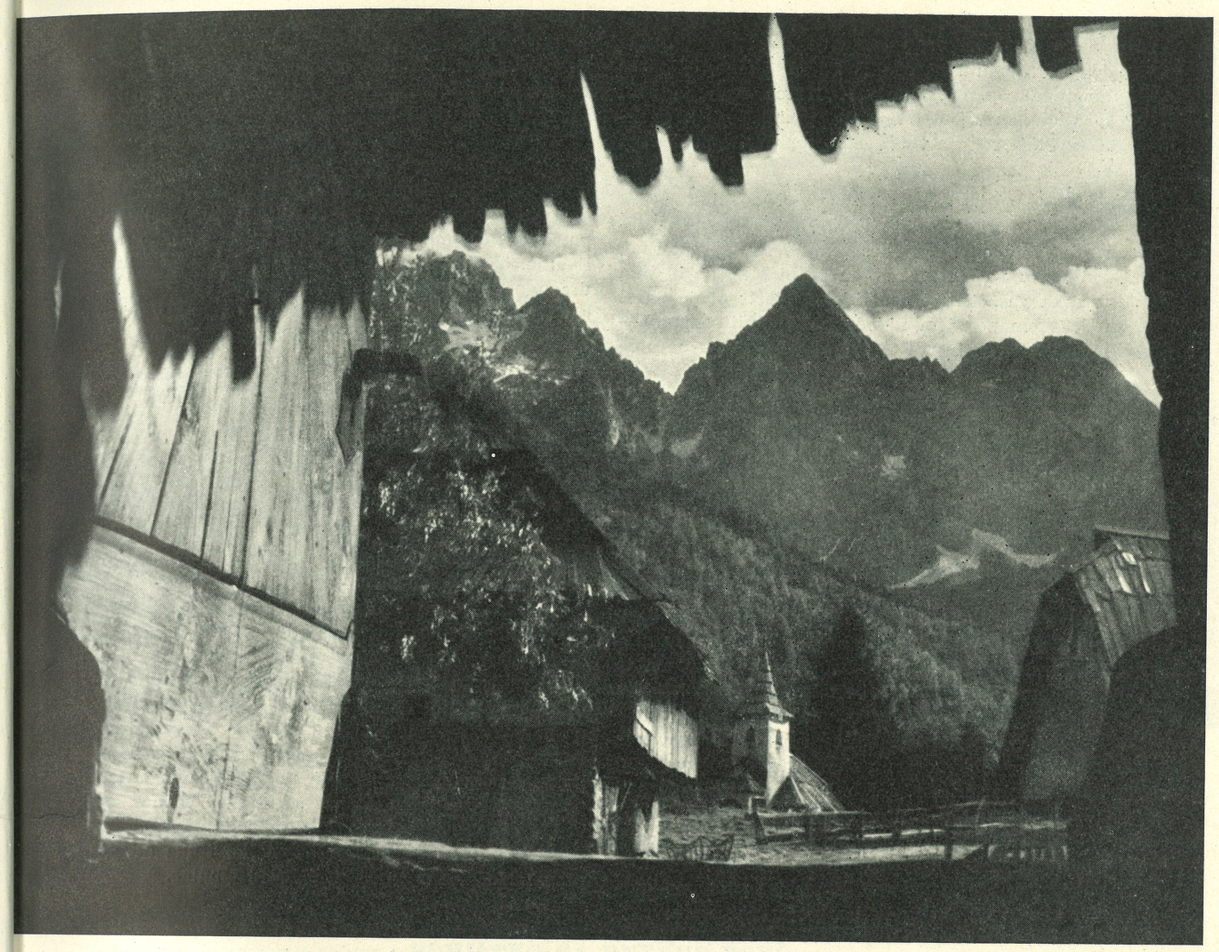

nska vas »igra«

no:
.. Tone Mlakar: Shematični tloris vasi. Šrafirane stranice poijo obdelane stene, sive ploskve pa minimalne zelene površine, bi isto sceno postavili na peščenem dvorišču v Ljubljani ali elikem studiju. Minimalne površine določajo kraki zornega kota ektiva.

nska vas v gradnji

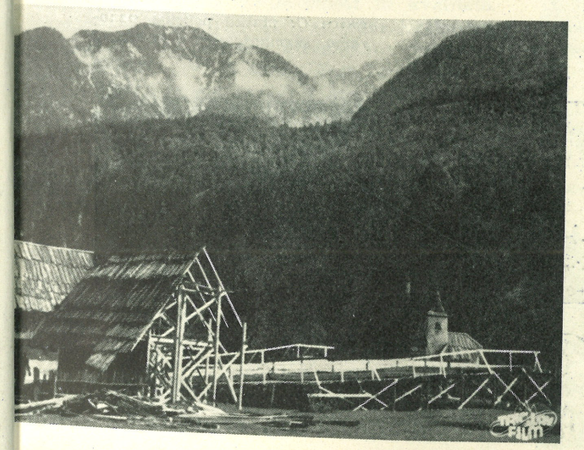

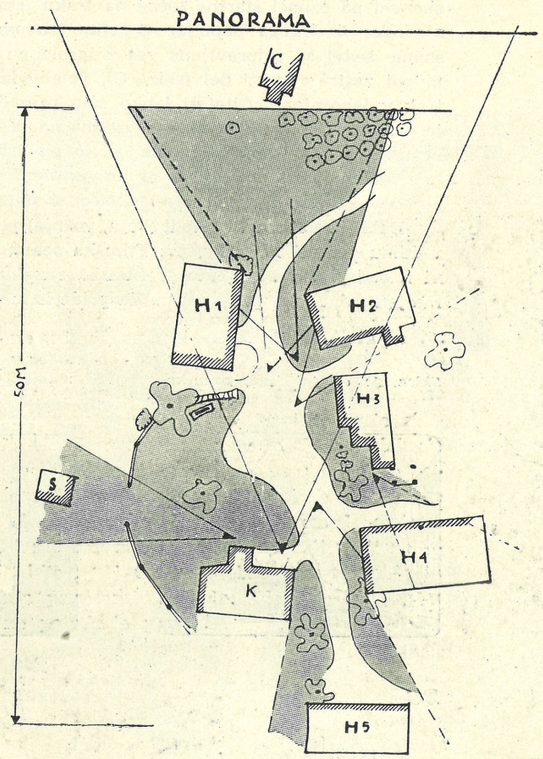

že pred svojimi naročniki. Saj ni čudno, ekipe se menjavajo, oni ostanejo... Kekec nam je solil možgane; mnogo nam je dal premišljevati o tehničnih rešitvah na videz zelo preprostih problemov.

Vas

Vas — najbolj zanimiv, arhitektonsko in optično zapeljiv objekt. Dobro sem jo imel pred očmi, toda take vasi ni več — in če bi bila, ne bi bila filmska vas. Motive sem iskal vzdolž gornje Save, toda vsem pogojem ni odgovarjala niti ena lokacija. Srednji vrh nad Gozdom — favorit — je propadel, ker nima dovozne poti za material.

Odločili smo se za gradnjo na gladkem, vodoravnem travniku. Težišče vasi je Kekčev dom (K), ki ga obkrožajo sosedje (H1—H6). Kolovoz po vasi se izgublja v hrib, nad vsem pa čuva cerkvica. Pol vasi je v ravnini, pol na umetnem hribu. To pa iz dveh razlogov: *prvič*, zaradi gorjanskega poudarka vasi; *drugič*, kamera s poševno osjo snemanja ima večje nebesno polje, skratka — slikovitejši horizont. Kamera je imela okoli 15 stojišč in dve vožnji. Če bi bilo le eno, bi bila stvar dosti cenejša — poslužili bi se bili energičnih perspektivnih skrajšav. Samo cerkvica je bila deležna te filmske rešitve. Vas je bila krajšana v razmerju 1:2, hrib 1:4 in cerkvica volumsko 1:30.

Uspeh scenografa se ceni po premagovanju stavbnih problemov z najcenejšimi sredstvi. Naj navedem le primer, kako bi objekt *vas* posneli z gorami vred v Ljubljani ali na Barju.

Izrez osnutka si razdelimo na dva dela: spodnjega, ki ga je mogoče realizirati, in zgornjega — panoramo, ki je nimamo. Snemalec posname gorsko panoramo kadar koli v poljubni dnevni razsvetljavi in razpoloženju. Pri snemanju pa ne uporablja celega polja, temveč si izrez, ki ga scenograf določi za pravo vas, zastre točno po obrisu, obenem pa označi startne točke na traku (skica B z masko iz črnega papirja). Z istim trakom posname sedaj še pripravljeno vas z igralci vred in to pot zastre zgornji del (skica C). Šele sedaj gre trak v laboratorij. Čitatelj lahko sam presodi, da je v horizontih in razpoloženjih možno na ta način nešteto variant. Vendar prijem, ki so ga arhitektom odkrili stari operaterji, ni univerzalen: osebe se morajo zadržati le pod izrezom, sicer so ob glavo!

Dolžinska mera v prirodi (hoja, vožnja) pomeni v filmu čas ali m traku/sek. Filmska sekunda pa ni navadna sekunda. Zato je filmska vas tudi izmerjena, omejena in zgoščena, da pride kamera do veljave v čim manjšem obroču. In navsezadnje — tako vas je bilo treba zavarovati pred radovednostjo ljudi, pa tudi pred kravami, da nam niso popasle navožene trave. Toda živali so se maščevale: spravile so se na pozabljene srajce, klej in mavec.

Z drevjem je poseben križ. Da bi ruval velike krošnje s koreninami, na to ni misliti, posekano pa drži kvečjemu dan, dva in zaman je vsako zalivanje. Veliko srečo imaš, če je drugo posekano drevo podobno prvemu.

In bistvo te arhitekture? Ni resna, vendar pristna. Ni statično nujna, toda preštudirana. Je funkcionalna, saj to zahteva snemalna knjiga. Formalno pa je takega značaja, da z igro tvori enoto. Ta definicija velja predvsem za filmske pripovedke, še bolj za pravljice.

Idealno pokrajino je težko najti, še teže idealizirano. Režija vedno diktira ambient in le nerada se mu prilagaja. Če take krajine ni, jo je treba narediti. Zato v Kekcu nekajkrat nastopi *maketa,* igračka, ki nam je omogočila pogled letečega planinskega orla.

Scenograf pa ne more biti vedno arhitekt. Kekec me je zopet pognal na pota, ki nimajo z arhitekturo ničesar skupnega. Tak primer so Kekčeve sanje, ki smo jih rešili s trikom. Snovno in formalno so bile spremenjene nekajkrat, snemane pa z zelo primitivnimi sredstvi in z neznansko borno prakso. Primitivizem podraži film in ga lahko tudi popači. Priprave, ki omogočajo elegantno premagovanje takih težav, so drage, vendar še vedno cenejše kot zguba časa pri naših razmerah. Za takimi posnetki lahko tiči veliko truda ali pa prav malo — vse je odvisno le od tehnike.

*

Ko sem se pred štirimi leti lotil prve filmske naloge, se mi je zdelo vse skupaj zelo anarhično. Nikjer dognanj, tabel, nikjer meja. Šele z intenzivnejšim, izrazito likovnim delom se mi je v širino in globino počasi odpiral film kot problem za arhitekta. Hkrati sem gradil sistem, ki mi še zdavnaj ni dozorel, pa ga torej še ne morem plastično opisati. Vendar vedno bolj čutim pravila in meje gibanja svoje fantazije.

Saj končno scena ni hrbtenica filma, temveč tla in okvir.

S tem člankom sem poglavje o scenografiji našega filma le načel. Če je laikom nerazumljiv in strokovnjakom že znan, svojega namena nisem dosegel. Toda za več je potrebna pač cela knjiga.

Skica A: celotni izrez osnutka

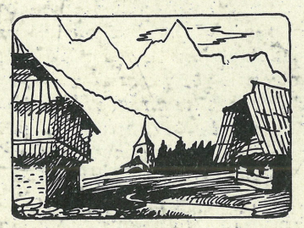

Skica B: maska pokriva vas, snemanje gornje panorame

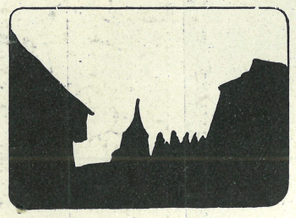

Skica C: maska pokriva panoramo, snemanje vasi z igralci

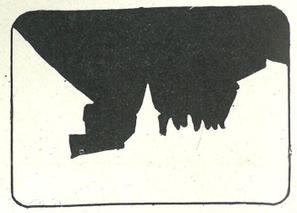

Pohištvo za dnevno sobo (Foto A. Porenta)

POHIŠTVO ZA DNEVNO SOBO

Projektant prof. ing. arch. Edo Mihevc

Pohištvo dnevne sobe je sestavljeno iz naslanjačev, nizke odložne mizice in kombinirane omare za knjige, pisalne potrebščine in dekorativne predmete. Vsi kosi pohištva so sestavljeni iz raznovrstnega lesa, kajti prikazano pohištvo je bilo projektirano za jugoslovanski razstavni paviljon v Parizu in naj bi prikazalo inozemskemu kupcu uporabnost našega domačega lesa za pohištvene namene ter njega lepoto, raznovrstnost in kvaliteto.

N a s l a n j a č je iz masivne jesenovine z ročnimi nasloni iz orehovine. Sedež in hrbtišče sta iz enega kosa, prepletenega z oprti zelene barve. V nasprotju z oblazinjenimi fotelji je tak naslanjač poleti prijetno hladen, pozimi pa preko oprtov napnemo blazino iz trpežnega pretiskanega domačega platna.

O d l o ž n a m i z i c a ima ploščo zlepljeno iz 6 cm močnih tramičev iz orehovine, jesenovine, hruškovine, javorovine, češnjevine, brestovine in hrastovine. Noge so iz drobnih javorjevih palic, zataknjenih v štiri krogle iz temnega lesa.

Naslanjač z blazino

Naslanjač brez blazine

V nasprotju z običajnimi mizarskimi izdelki je vsak element površinsko obdelan na vseh straneh. Na tem mestu bi rad navedel nekaj stavkov iz nekega japonskega romana, ki opisuje vtise mlade Japonke, ko prvič prisostvuje velikemu čiščenju v zapadnjaškem stanovanju:

»... in videla sem veliko omaro iz mahagonija, potisnjeno v sredo sobe. Vse dotlej sem mislila, da je omara sestavni del hiše same. Bila sem tako presenečena, da nisem našla besed. Hrbtna stran te omare — kot tudi hrbtne strani vseh naših ostalih lepih omar — je bila iz surovih desak. Take sem videla na Japonskem le, kadar so naložene na voziček romale šele v mizarsko delavnico. Bila sem zaprepaščena, kajti nikdar prej nisem videla pohištva, ki ne bi bilo poskobljeno in politirano na vseh straneh — zunaj, znotraj, zgoraj, spodaj in na hrbtni strani.«

Pri vsestransko obdelani omari ni več nujno, da bi omara hrbtno stran skrivala k steni. Na vseh straneh obdelani elementi omogočajo poljubno namestitev v prostoru.

S tem pa nudijo večjo svobodo v opremi prostora.

C. F.

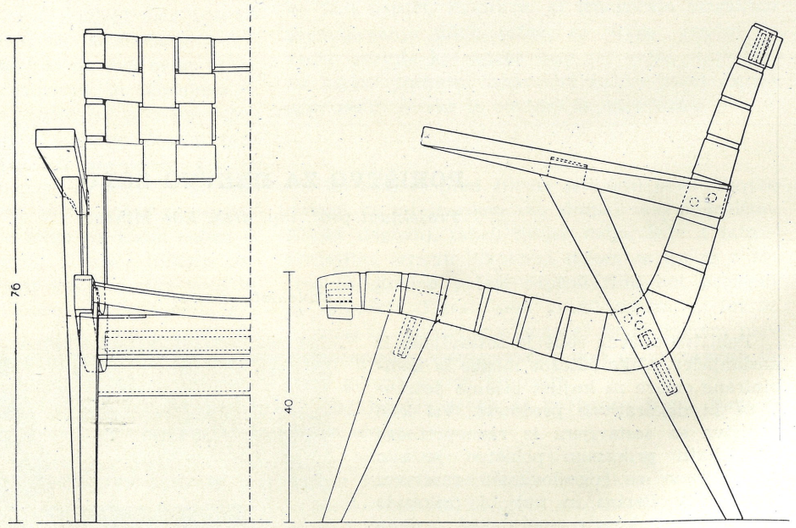

Načrt naslanjača
1 : 10

Knjižna omara je kombinirana z odklopno pisalno ploščo, z barom, radiozvočnikom in s predali za razne drobnarije. Omara je sestavljena iz šestih samostojnih elementov, ki jih je mogoče v poljubnem vrstnem redu sestaviti v celoto. Elementi so spojeni z dekorativnimi vijaki. Nosilno ogrodje je iz masivnega jesena, polnila so furnirana s temnim orehom, črtastim orehom, orehovo korenino, brinjem, jesenom in ptičjim javorjem.

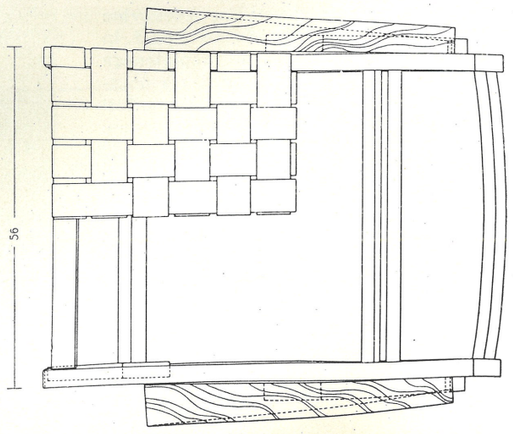

KONGRESI

II. kongres Mednarodne zveze arhitektov (U. I. A.)

Rabat-Maroc, september 1951

S svojim sodelovanjem na II. kongresu Mednarodne zveze arhitektov in na istočasni Mednarodni razstavi arhitekture v Rabatu so jugoslovanski arhitekti prvič stopili pred mednarodno javnost. Njihovo delo, ki je do tedaj bilo več ali manj izolirano od naporov arhitektov v drugih državah, bo odslej povezano z ostalim svetom po Mednarodni zvezi arhitektov, okrepili pa se bodo tudi individualni stiki med arhitekti Jugoslavije in inozemstva, ki bodo pripomogli k večjemu medsebojnemu prenosu izkustev.

Mednarodna zveza arhitektov (Union Internationale des Architectes) je bila ustanovljena 27. junija 1948 na ustanovnem kongresu v Lausanni, kjer je bil izbran njen Izvršni komite in osvojeni osnovni principi in cilji te organizacije. Članice UIA morejo biti le tiste organizacije arhitektov, ki predstavljajo večino arhitektov neke države, s predpogojem, da se strinjajo in aktivno delajo za utrditev miru v svetu.

Jugoslavija je začasno pristopila k Zvezi šele 9. januarja 1950 na njeni skupščini v Kairu, definitivno pa je bila sprejeta za članico v oktobru 1950 na zasedanju skupščine v Parizu.

Za mesto, kjer naj bi se sestal II. kongres UIA, je bila prvotno predvidena Varšava. Nastale pa so precejšnje spremembe v odnosih med državami, članicami UIA. Poljska delegacija je zahtevala, naj UIA kolektivno podpiše stockholmski mirovni apel, poleg tega pa je obvestila Zvezo, da ne bo dovolila sodelovanja Jugoslavije na varšavskem kongresu. Na izrednem sestanku skupščine 16. in 17. junija 1950 v Parizu so poskušali reševati to mučno situacijo. Ker skupščina Zveze ni hotela podpisati tendencioznega stockholmskega apela, Poljaki pa v svoji odločitvi glede Jugoslavije niso popustili, se je skupščina odločila, da preloži Kongres na 1951. leto. V maju 1951 je bil v Firenzi sestavljen definitivni dnevni red II. kongresa UIA, ki je obsegal: skupščino UIA od 21. do 23. septembra v Casablanci, II. kongres UIA od 23. do 29. septembra v Rabatu, ki si je za svojo osnovno temo izbral vprašanje »Kako naj se arhitekt loteva svojih novih nalog« in Mednarodno razstavo UIA v Rabatu, ki je dokumentirala kongresne teme.

Panoramski pogled na Rabat s Saleom v ozadju (»L'architecture d'aujourd'hui«, Boulogne)

Kongres je deloval pod vodstvom Izvršnega odbora UIA, predsednika Kongresa in Upravnega odbora UIA. Izvršni odbor so sestavljali: Sir Patrick Abercrombie (Vel. Britanija — predsednik), Paul Vischer (Švica — podpredsednik), Ralph Walker (ZDA — podpredsednik), Pierre Vago (Francija — generalni sekretar), prof. Ir. J. H. Van den Broek (Holandija — blagajnik), A. Ahlberg (Švedska), J. P. Vouga (Švica), G. B. Ceas (Italija) in R. Lebret (Francija). Predsednik Kongresa je bil arh. Alexandre Courtois, nosilec Velike rimske nagrade in predsednik Sveta arhitektov Maroka. Upravni odbor je sestavljalo 12 arhitektov iz raznih držav.

Skupščina UIA

Izvršni odbor UIA se je prvič sestal že 20. septembra v hotelu Anfa v Casablanci na pripravljalni konferenci. Drugi dan se je v Hôtel-de-ville v Casablanci prvič sestala skupščina UIA, ki je sprejela dnevni red Kongresa, pravilnik in razpravljala o sprejemu novih članic, izstopu nekaterih držav in drugih organizacijskih problemih.

Skupščino je sestavljalo 26 delegatov iz Severne Afrike, Argentine, Brazilije, Grčije, Francije, ZDA, Holandije, Italije, Jugoslavije, Švice, Portugalske, Švedske, Velike Britanije in Izraela. Države vzhodnega bloka niso sodelovale niti na skupščini niti na kongresu.

V naslednjih dveh dneh je skupščina razpravljala še o nekaterih aktualnih internih problemih Zveze ter o svojih odnosih do organizacij, ki so ji po svojih ciljih sorodne. Odločeno je bilo, da se UIA čim tesneje poveže z UNESCO, Ekonomsko komisijo OZN za Evropo in njenim podkomitejem za stanovanja ter s CIAM, s katerim je našla način in možnost za tesno sodelovanje. UIA se je z veseljem odzvala pozivu prof. Brancoa, zastopnika UNESCO, da bi sodelovala na Kongresu likovnih umetnosti, ki bo septembra 1952 v Benetkah.

Tudi o šolstvu in vzgoji mladih arhitektov-študentov je bilo govora. Odločeno je bilo, da se doseže sodelovanje mladih arhitektov-študentov z UIA na ta način, da bodo mladi arhitekti iz vseh držav, članic UIA, dobivali letno po eno nalogo, ki bo za vse ista. Ta dela bo ocenjevala posebna komisija v okviru UIA, v katero so bili izbrani znani vzgojitelji mladih kadrov iz vsega sveta: Aslin (Velika Britanija), Chevalier (Francija), Hedquist (Švedska), Kloos (Holandija), Kumpf (ZDA), Marmey (Severna Afrika), Roberto (Brazilija), Roth (Švica) in Siren (Finska).

Ob koncu svojega zasedanja je skupščina določila tudi mesto za

Po otvoritvi razstave v Rabatu (od leve proti desni): Alexandre Courtois (predsednik Sveta maroških arhitektov), sir P. Abercrombie (predsednik UIA), paša in njegov spremljevalec, minister de Blesson

III. kongres UIA. Od ponudb, ki so jih za organizacijo III. kongresa dale Turčija, Grčija, Jugoslavija in Portugalska, je bila izvečvzrokov sprejeta zadnja in odločeno je bilo, da bo prihodnji kongres UIA v Lisboni 1953. leta.

Otvoritev kongresa

V nedeljo 23. septembra zvečer so vsi delegati odpotovali iz Casablance v Rabat, kjer je bila naslednje jutro svečana otvoritev kongresa in razstave. Pod predsedstvom grškega delegata je predsednik kongresa A. Courtois v paviljonu Mamounia oficialno otvoril kongres. Za njim je govoril delegat UNESCO prof. Branco, ki je v kratkih besedah poudaril važnost kongresa ne samo zaradi aktualnih strokovnih tem, o katerih bo razpravljal, temveč tudi zaradi manifestacije volje vseh arhitektov, da izmenjajo svoje misli in poglede na osnovne probleme svojega dela. »Prav to vzporejanje misli in idej, ki je tudi osnovno načelo UNESCO, daje temu mednarodnemu kongresu največjo važnost in vrednost.« Prof. Branco je poudaril važnost graditve šol po vsem svetu in odobraval skrb arhitektov, da stalno delajo za izboljšanje in vzdrževanje obstoječih stavb. Izrazil je željo, da bi se poglobilo sodelovanje vseh likovnih umetnikov — arhitektov, slikarjev in kiparjev — in ponovil svoj poziv k sodelovanju v čim večjem številu na kongresu likovnih umetnikov v Benetkah.

Razstava

Isti dan (24. IX.) je bila tudi otvoritev Mednarodne razstave arhitekture UIA, ki so ji poleg udeležencev kongresa prisostvovali tudi častni gostje, med njimi M. de Blesson, opolnomočeni minister Francije v Maroku, in paša Si Abbes Tazi iz Rabata.

Razstavni material je bil razporejen v 3 prostorih paviljona Mamounia, en del razstave (holandski) pa je bil nameščen v drugih prostorih v bližini. Razstavni paviljon je po svoji zunanjosti in arhitekturi sicer zanimiv, vendar za razstavo kot tako dosti neprikladen in tudi premajhen. Nobeden od teh 3 prostorov se ni odlikoval po svoji kvaliteti in tudi razsvetljava ni bila najboljša. Nad številom držav, ki so se te razstave udeležile, smo bili razočarani. Zakaj? Razstavljale so le naslednje države: 1. Maroko 42 panojev in 5 modelov; 2. Italija 41 panojev; 3. Jugoslavija 34 panojev; 4. Holandija 16 panojev; 5. Britanija 8 panojev; 6. Meksika 4 panoje; 7. Brazilija 3 panoje; 8. Grčija 2 panoja.

Da so se nekatere države (kot Britanija, Meksika, Brazilija in Grčija) udeležile razstave le z malo panoji je vzrok v tem, da je bila skoraj istočasno razstava v Milanu in da zahtevani panoji nekaterih držav niso dospeli v Rabat. V prvi dvorani so bili razporejeni panoji Maroka, Britanije in Brazilije, v drugi dvorani nadaljevanje panojev Maroka ter panoji Italije in Grčije, v tretji dvorani nadaljevanje panojev Italije in panoji Jugoslavije, Meksike in Brazilije, v četrtem prostoru izven paviljona pa je bila razmeščena razstava Holandije. Že pri prvem obhodu smo proti pričakovanju ugotovili, da je naša razstava v celoti dosegla visoko raven tega, kar smo lahko prikazali. Odlikovala se je pred drugimi tudi v tem, da je bila po predpisih, ki so bili poslani od UIA, izvedena najbolj disciplinirano, da je izražala neko skromnost ter iskrenost in je bila ravno zaradi tega deležna vsega priznanja od večine delegatov, s katerimi smo prišli v stik. Sam minister g. de Blesson je pred otvoritvijo kongresa posebno pohvalil našo in italijansko razstavo, pohvalil bi pa brez dvoma tudi holandsko, če bi do takrat že prispela. Tudi druge države (posebno Italija in Holandija) so se nadvse potrudile, da bi se držale predpisanih tem in okvirja. Holandija je prikazala svoje probleme s precej rafinirano fineso in tehniko razstavljanja. Vse ostale države se niso v večji meri držale določenih smernic, ker so pač bile po številu nepopolne. Celotni tematiki so zadostile samo Maroko, Italija, Jugoslavija in Holandija, medtem ko je bilo vse ostalo nepopolno. Po svoji rasti in problematiki sta se nam zdeli najzanimivejši Holandija in Jugoslavija. Čutilo se je seveda, da razpolagajo druge države z bogatejšimi in masovnejšimi sredstvi, vendar je bilo tudi mnogo materiala brez dovolj zanimive problematike. Maroko je bil zaradi svoje posebne arhitekture brez dvoma atrakcija zase.

Britanija je zaradi nepopolne razstave prikazala v glavnem le razne rezervate za agrikulturo, nacionalne parke, nekaj rekreacije in posnetke angleških parkov. Brazilija je prikazala fotografije modelov raznih javnih stavb mesta Sao Paulo in Rio de Janeiro z modernimi športnimi zgradbami in paviljoni. Meksika se je predstavila s fotografijami pejsažev, javnih zgradb in nebotičnikov, s športom in moderno sakralno stavbo. Grčija ni vzbudila pozornosti, prikazala je stadion v Atenah, športno igrišče, strokovne šole v Janini na Kreti in v Solunu, nadalje turistične hotele v Atenah in stanovanjski blok v mestu. V bogati izbiri in v vsej svoji preteklosti in sedanjosti pa so se prikazali Maroko, Italija, Jugoslavija in Holandija. Maroko je navdušil gledalce s svojo staro Medino, z javnimi zgradbami, s pokrajino, s tipizacijo stanovanjskih zgradb, s shemo instalacij, športnimi napravami in častnim stadionom v Casablanci, s servici za mladino, za šport, z generalnim problemom urbanizma — regionalnim planom Maroka (kjer je nakazano 8000 km cest in 1700 km proge), nadalje z realizacijo stanovanjskih zgradb marokanskega tipa v Casablanci, t. j. nova Medina, z urbanizacijo Casablance s 640.000 prebivalci, z zoningi in glavnim planom, nadalje s celotnim planom Agadira, z urbanističnim razvojem Meknesa, s planom in zoningom Rabata, z načrti in detajli marokanske nasledstvene arhitekture, berberske arhitekture trdnjav in stanovanj, dekorativne arhitekture kapitélov in portalov javnih zgradb, atrijev, stebrišč, obzidij in stolpov; nadalje modernih stavb, vil, samskih stanovanj, trgovskih

hiš, telekomunikacij, raznih konkurzov za stanovanja izraelitov, prirodnih lepot, voda in gozdov v območju pogorja Atlasa. Isto bogastvo po nakazani vsebini so pokazale tudi Italija, Holandija in Jugoslavija.

Kongres

Delovni del kongresa je začel s temo »*Centri naselij in centri mestnih četrti*«. Kot osnova diskusiji so bili predloženi referati raznih arhitektov iz vsega sveta, natiskani v treh knjigah, ki pa so jih delegati dobili šele tik pred pričetkom diskusije. Zato se je tudi prvi dan diskusije omejil na bolj splošne načelne probleme in manj konkretne primere. Diskutanti so se v glavnem dotikali vprašanj etapne izgradnje naselij, prometa v naseljih in mestih, velikosti stanovanjskih enot, za katere se je uveljavil izraz »unité de voisinage« ali po naše »soseska«. Ugotovljeno je bilo, da se po načinu lotevanja nalog v arhitekturi in urbanizmu izražata danes dve smeri: smer tradicionalnih arhitektov-»akademikov« in smer »realizatorjev«. Kot primer za prvo smer so navedli arhitekte Sebilla in Hardella, ki sta napisala daljši članek za diskusijo na kongresu, za drugo pa Ceasa in M. Lodsa.

Ker obseg tega članka ne dopušča, da bi mogel podrobno navajati diskutante, naj se zaenkrat omejim samo na to, da prikažem smer diskusije, da bi čitatelji »Arhitekta« dobili splošno sliko o tem, o čem in kako se je razpravljalo na kongresu.

Material, t. j. referati in diskusije, ki so bile posnete na magnetofon, kakor tudi zaključki kongresa uradno še niso bili objavljeni. Podatki, ki jih navajam, izvirajo deloma iz lastnih zapiskov, deloma iz člankov, ki so jih v času kongresa prinašali maroški časopisi. Sklepe in resolucijo kongresa v konceptu nam je dal na vpogled iz prijaznosti generalni sekretar UIA g. P. Vago. Celotni material kongresa bo zbran in natiskan v knjigi, ki bo predvidoma izšla v začetku 1952. leta.

Po programu je bil za vsako temo predviden en dan. Diskusijo sta vodila predsednik in poročevalec, ki sta se za vsako temo menjala.

Drugi temi pod naslovom »*Stanovanje*« je predsedoval Švicar Jean Tschumi, poročevalec pa je bil nam dobro poznani Anglež Anthony Chitty, ki je precizno in prepričljivo nakazal vse probleme, ki se pojavljajo danes skoraj v vseh državah v zvezi z gradnjo stanovanj.

»Po vojni je bilo potrebno izpolniti ogromne vrzeli v zalogah gradbenega materiala. Nove konstrukcije prav tako niso mogle slediti tempu, ki je bil potreben, da bi nadomestili med vojno nastale ruševine. Finančna stran je bila eden izmed največjih problemov tako za poedince, kot za ves narod. Nesorazmerje med cenami zgradb in najemninami se je pokazalo kot velika ovira za uspešno gradnjo mest.« G. A. Chitty je nadaljeval: »Tudi danes imamo še mnogo težav v gradnji: dviganje cen cementu, železu, lesu itd., pomanjkanje delovne sile in še mnogo drugih. Tudi prefabrikacija se je pokazala le kot racionalna rešitev za novogradnje. Često pa zemljišča niso bila najprimernejša za »montiranje« zgradb. Potrebno je bilo nasipavanje ali ukopavanje, kar je seveda povečalo stroške . . .«

Ostali diskutanti so se dotaknili med drugim tudi vprašanja dosedanjih uspehov v gradnji stanovanj, oblike stanovanjskih enot, kulturnih in družbenih ustanov, stanovanj na deželi itd. Jugoslovanski delegat arh. Momčilović je podrobno prikazal stanje in probleme stanovanjske gradnje v naši državi.

Tretji dan je bila na vrsti tema *o svobodnih in zelenih površinah.* Tej diskusiji je zaradi odsotnosti češkega delegata prof. Stranika iz Prage predsedoval brazilski delegat Figueredos, bivši predsednik Društva brazilskih arhitektov, poročevalec pa je bil Michel Ecochard, šef urbanistične službe v Severni Afriki. Na podlagi referatov, ki so jih predložili francoski, angleški, italijanski, švicarski in švedski arhitekti, se je razvila debata, ki je v glavnem osvetlila naslednja dejstva: razdobje kopičenj ogromnih »buildingov« je končano. Mnogi arhitekti so po vojni izkoristili površine porušenih stavb za proste površine. Mestni promet je že tako izpopolnjen, da stanovanje v ekscentričnih predelih mesta ne predstavlja več ovire, omogoča pa tudi lastno hišico z vrtom in brez »sostanovalcev«. Dani so bili tudi konkretni podatki o velikosti svobodnih površin. Kopenhagenska občina n. pr. predvideva najmanj 1 m² proste površine na vsakega prebivalca. Največ ovir za realizacijo prostih površin v zahodnih državah predstavlja začasno ekspropriacija.

V diskusiji o četrti temi »*Tehnika realizacije*«, ki jo je vodil francoski arhitekt M. Lods, je bilo govora največ o prefabrikaciji in montaži. Že takoj v začetku so se pokazale velike principialne razlike v gledanju na ta problem. Na eni strani so bili arhitekti, ki so trdili, da »fabriciranje« zgradb predstavlja smrt arhitekture, za kar sta se najbolj zavzemala grški delegat in prof. Van den Broek (Holandija). Ostali so bili mišljenja, da je mehanizacija karakteristika današnjega časa in da so arhitekti dolžni, da se je v polni meri poslužijo. Toda tudi tukaj so bila mnenja zelo deljena. Eni mislijo, da je prava mehanizacija gradnje ona, pri kateri se vsi sestavni deli stavbe izdelajo v različnih tovarnah,

Francoski opolnomočeni minister v Maroku g. de Blesson (v sredini) si ogleduje jugoslovanski del razstave v Rabatu, ki mu ga tolmači arh. D. Momčilović, generalni sekretar Sveta društev arhitektov FLRJ

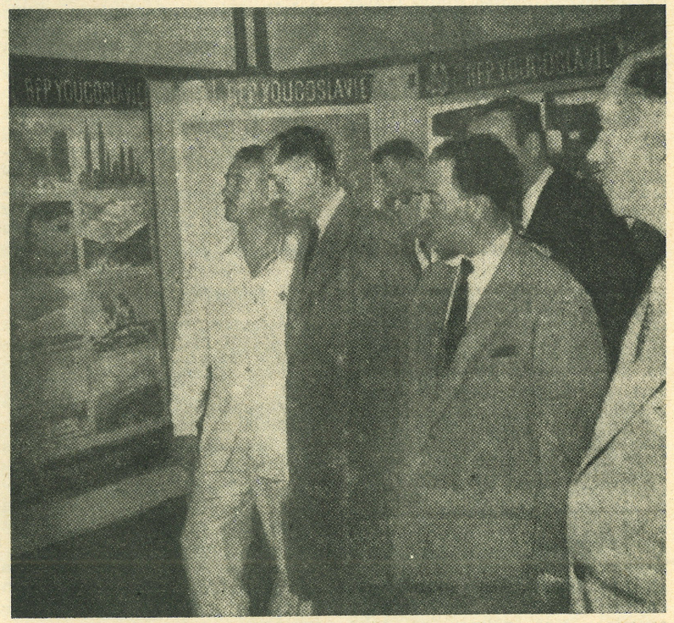

transportirajo na stavbišče in se tam samo »montirajo«, kakor se n. pr. avtomobil montira v montirnici iz gotovih pripravljenih delov (Hugo van Kuyck, Belgija). Drugi pa trdijo, da mora biti gradbišče s svojo popolno mehanizacijo tista »tovarna«, kjer se izdelujejo posamezni deli stavbe in potem na licu mesta montirajo (M. Lods — Francija). Večina delegatov — vključno ameriškega — pa si je bila edina v tem, da dosedanji rezultati na tem področju niso zadostni in da so izkušnje prav majhne. Čuli smo tudi vzroke, ki so do sedaj preprečevali, da bi se ta problem v večji meri rešil, in potrebne tehnične predpogoje, da bi se stvar bolje razvijala.

Predzadnji dan kongresa je bil posvečen *problemom arhitekture in urbanizma v Severni Afriki.* Arhitekti iz Alžira, Tunisa in Maroka so v kratkih referatih prikazali stanje v svojih državah. Prikazan je bil tudi dveurni barvni film, ki je pokazal stare in nove arhitekturne realizacije v Alžiru.

Resolucija

29. septembra so se delegati, ki jih je bilo okoli 150, zadnjič zbrali in po daljši diskusiji osvojili osnutek sklepov svojih petdnevnih debat. Kakor že rečeno, resolucija še ni bila javno objavljena, sestavljena pa je nekako v naslednjem smislu:

I. Centri naselij in centri mestnih četrti

Kongres je izrazil željo:

da je pri ustvarjanju centrov kompaktnih naselij treba iskati rešitev, ki bi v vseh etapah gradnje dajala prebivalcem možnost duševnega izživljanja, ki je potrebno človeku tako za osebno izgradnjo kot za družabno življenje na splošno;

da naj bo pristop v tak »center« hiter in varen. Mehanizirani promet v njem naj bo čim večji, toda pod pogojem, da se pešcu daje vedno prednost. Rešen naj bo tako, da ne bo na noben način oviran od zunanjega (tranzitnega, težkega) prometa.

Kongres priporoča, naj se v bodoče ne dela več samo na splošnih načelnih rešitvah, temveč se naj pokaže točno določene rešitve, ki so lahko uporabne, n. pr.: šola naj bo postavljena na takem mestu, da šolarji-pešci, ki hodijo od doma do šole in obratno, ne prečkajo niti ene prometne ulice.

Ker je spoznal vrednost koncepta »stanovanjske enote« (unité de voisinage), izraža kongres željo, da bi se najprej točno določila velikost takšne edinice in njen karakter, ki ga odrejajo gostota, položaj (glede na zone mesta) in njene »funkcionalne osnove«. Kot primer za take funkcionalne osnove predlaga kongres: osnovna šola, trgovske zgradbe (prodajalne), pošta, administrativne stavbe itd.

Da bi se dosegla skladnost v prostoru in merilu, naj bosta obe disciplini, t. j. arhitektura in urbanizem, najtesneje povezani.

II. Stanovanje

Kongres, ki se zaveda, da je prva potreba družine, ki si hoče ustvariti svoje ognjišče, primerno stanovanje, izraža željo, da bi se največ pozornosti posvetilo najosnovnejšim problemom, ki so: stanovanje (v ožjem smislu), sanitarne naprave in mesto za odpadke.

Stanovanja naj bodo grupirana v »stanovanjske enote« (unité de voisinage). Te enote naj bodo med seboj povezane s cestami, ki jih ne sekajo ceste težkega mehaniziranega prometa.

Enote naj vsebujejo vse institucije, ki so potrebne za duševno, kulturno in družabno življenje, bodisi da je bolj ali manj razvito. Izkazujejo naj enotnost koncepcije, vendar naj dopuščajo raznolikost izraza, ki je dan v tipih enot, iz katerih so sestavljene.

Kongres je ugotovil, da so do sedaj doseženi uspehi v zvezi s stanovanji tako po prostornini kot po kvaliteti zaenkrat sprejemljivi in zadovoljivi, vendar pa želi, da se na podlagi ugotovljenih potreb po stanovanjih v svetu vloži največje napore v množično izgradnjo stanovanj. Vsa vzgojna, tehnična in politična sredstva naj bodo usmerjena v tej smeri.

Normativi za stanovanje na deželi naj se postopoma dvignejo na nivo normativov, ki veljajo za mesta, in sicer tako po prostornini kot po instalacijah, prometu in ostalih napravah.

Da bi se preprečila emigracija prebivalstva z dežele v mesta, naj bi naselja na deželi, obstoječa in v gradnji, nudila svojemu prebivalstvu iste udobnosti, kot jih imajo prebivalci v mestih. To se more doseči s podporo lokalnih in državnih oblasti.

III. Svobodne (zelene) površine

Svobodne površine naj se ustvarjajo in vzdržujejo v krajevnem, deželnem in nacionalnem okviru, da bi laže dosegli to, kar je potrebno družini in skupnosti.

V vseh državah naj bi začeli s specialnimi proučevanji, ki bi rodila neke zakonitosti, ki bi potrdile in priznale splošne koristi svobodnih površin in omogočile njihovo realizacijo.

Površine, ki služijo prometu, to je ceste, naj se na noben način ne prištevajo k svobodnim površinam.

IV. Tehnika realizacije

Za uspešno delo na področju prefabrikacije zgradb je nujno potrebno, da se arhitekti povežejo s strokovnjaki industrijske proizvodnje — s tehnologi.

Faktorji, ki so do sedaj preprečevali večje uspehe na tem področju, niso toliko tehnične, ampak bolj socialne, politične in ekonomske narave.

Problem je rešljiv, potrebno je le, da se vsi strokovnjaki, ki imajo že izkušnje v teh stvareh, združijo v reševanju te naloge.

Da bi dobili nek kriterij za ocenjevanje in primerjanje izsledkov na tem področju, bi bilo potrebno sestaviti enoten modularni sistem, ki bi bil enako praktičen in uporabljiv v meterskem sistemu in v angleških čevljih.

Zaradi uspešnejšega napredka na tem področju je potrebno, da se arhitekti že v času študija privadijo na ta način dela, da pridobijo potrebno znanje o konstrukcijah in da se naučijo sodelovati pri svojem poslu z inženirji in industrijskimi proizvajalci.

*

II. Kongres UIA sicer ni prinesel kakih novih rešitev, toda njegova velika vrednost je vsekakor v tem, da je pokazal enotno voljo arhitektov vsega sveta, da s svojim znaniem pomagajo dvigniti standard delovnega človeka in mu čimprej nudijo to, kar mu je potrebno pri njegovem delu in izven njega.

V tem smislu je po kongresu dal izjavo novinarjem tudi generalni sekretar UIA gosp. Pierre Vago, ki je med drugim dejal: »Pozivam ta polnovažni kongres, da posveti vso pažnjo sklepom, ki so bili sprejeti tukaj v Rabatu. Ne trdim, da je bila na tem kongresu zbrana samo elita, ki bi predstavljala avantgardo arhitekture in urbanizma v svetu. To so bili ljudje, ki so smelo predstavljali in izražali enotno voljo, da se z vsemi sredstvi zavzamejo za nove koncepcije in izsledke moderne arhitekture...«

Pa zaključku delovnega dela kongresa so delegacije krenile na študijska potovanja po Maroku. Naša delegacija na žalost ni mogla v polni meri izkoristiti teh možnosti, vendar pa je to, kar smo mogli videti v Casablanci, Rabatu, Fezu, Meknesu in ostalih maroških mestih, bil dragocen prispevek k bogatenju naših arhitektonskih in splošno življenjskih izkustev. Redka prilika, ki smo jo imeli, da v originalu vidimo očarljive ustvaritve srednjeveške in kasnejše arabske kulture kakor tudi življenje in delo današnjega Maroka in njegovo »kapitalistično prosperiteto« z vsemi pripadajočimi kontrasti in paradoksi, ki jih stopnjuje še mešanje orientalskih in zapadnjaških karakteristik, nam je zapustila nepozabne vtise.

Jože Osojnik

Kongres za gradbene raziskave v Londonu

Letošnji Mednarodni kongres za gradbena raziskovanja (Building Research Congress) v Londonu od 11. do 20. septembra je bil prvi mednarodni kongres, ki se je ukvarjal s problemi raziskovanj v gradbeništvu. Kongresu je prisostvovalo 1200 delegatov iz 52 držav, med njimi tudi jugoslovanska delegacija.

Kongresno delo se je vršilo v 3 grupah:

Prva grupa je razpravljala o konstruktivnih in strukturnih problemih zgradb, o vplivu mehanizacije in prefabrikacije na tehniko in ceno gradnje, o vplivu modernih raziskovanj na strukturno oblikovanje in o vplivu modernih raziskav tal na projektiranje in konstrukcijo temeljev.

Druga grupa se je ukvarjala z gradbenimi materiali, kot so n. pr. glineni proizvodi, cement in beton, gradbeni kamen, apno, barve, mavec, stavbni les in z obširnimi raziskavami v tej zvezi glede na vremensko odpornost in trajnost gradbenih materialov.

Tretja grupa se je v glavnem ukvarjala z raznimi faktorji, ki vplivajo na komfort in koristnost zgradb, ki služijo ljudem. Obravnavani material je vključeval akustiko avditorijev in radijske studije, ogrevanje in ventilacijo zgradb v zvezi s poletnimi in zimskimi pogoji itd. V okviru te grupe so tri posebne grupe obravnavale bolnice, tovarne in šole v luči vseh zahtev, ki jim morajo zadostiti, če hočejo odgovarjati svojemu namenu.

Objavljamo članek univ. prof. dr. ing. J. Kavčiča, ki se je Kongresa udeležil kot delegat Akademskega sveta FLRJ. — Uredn.

Bujno razraščajoča se industrija je v zadnjih 100 letih sicer močno izpremenila življenje meščana, vendar ni imela velikega vpliva na razvoj gradnje. Tehnika zidanja hiš je ostala nekaj stoletij skoraj neizpremenjena. Počasen in drag način tradicionalnega zidanja ni mogel preprečiti pomanjkanja stanovanjskih hiš, ki je nastopilo zaradi zastoja v gradnji med prvo svetovno vojno. V drugi svetovni vojni ne samo niso gradili, ampak so celo rušili hiše po vsej Evropi tako temeljito, da ni bilo misliti na obnovo. V nekaj trenutkih so bili zravnani z zemljo celi hišni bloki, ki so jih v blagostanju gradili več let. Gradnja hiš je postala eden najvažnejših gospodarskih in socialnih problemov na svetu.

Raziskave za pospeševanje in pocenitev gradnje so se začele v večjem obsegu že po prvi svetovni vojni, ko so zgradili raziskovalne zavode za gradivo in konstrukcije. Iz takrat ustanovljenega velikega raziskovalnega zavoda v Watfordu, severno od Londona, izvira velik del razprav iz naslednjih let. V zadnjih letih se je razširilo in poglobilo raziskovalno delo po vsem kulturnem svetu. Za izmenjavo misli med raziskovalci na področju gradbeništva so Angleži sklicali lani v septembru v London prvi mednarodni kongres za gradbene raziskave, ki se ga je udeležilo okrog 1200 članov iz 52 dežel.

V treh skupinah je bilo podanih skupno 88 zanimivih strokovnih poročil o raziskavah na področju gradbeništva, ki so jih izvršili gradbeniki, arhitekti, kemiki, fiziki po različnih krajih sveta tako v laboratorijih kakor na terenu.

Za racionalizacijo v gradbeništvu uvajajo mehanizacijo. Več raziskav je obravnavalo vpliv mehanizacije in tovarniško izdelanih konstrukcijskih elementov na tehniko in stroške gradnje. Obravnavali so tudi vpliv modernih raziskav na zasnovo konstrukcij ter vpliv modernega študija tal na temeljenje.

Splošno so ugotavljali, da graditeljska praksa premalo izkorišča rezultate raziskav kljub temu, da raziskave lepo napredujejo. Vzrokov za to navajajo več. V gradbeni industriji ni homogenosti kakor v drugih industrijah, kjer sta raziskovalno delo in proizvodnja tesno povezani v rokah enako zainteresiranih tehnologov. Neuspešnost te delovne strukture na področju gradbeništva skušajo odpraviti z ustanavljanjem večjih industrijskih organizacij, v katerih je združena zasnova projekta, nabava gradiva, nadzorstvo nad cenami, izdelava elementov in gradnja. Tudi gledanje na stavbo kot umetnino je ovira za hitrejšo in cenejšo gradnjo. Gotovo je pa tudi, da industrija gradiva kot stara industrija, zakoreninjena v tradiciji in izkustvih obrtnikov, ne more tako hitro izpremeniti svoje tehnike kakor mlajše industrije.

Do zadnjega časa je bilo uvajanje novega gradiva in načina gradnje večidel odvisno od privatnih podjetij in posameznih raziskovalcev. V Združenih državah je državna institucija pred dvema letoma prevzela raziskavo gradiva in nove tehnike ter pripravo za standarizacijo.

Medtem ko je zboljšana tehnika gradnje sicer zboljšala pogoje za delo, pa leži pravi napredek v tovarniško izdelanih gradbenih elementih. Današnje raziskave si prizadevajo najti zboljšani način gradnje hiš, ki uporablja:

1. betoniranje z uporabo modernih opažev,
2. betoniranje jedra med obložnimi ploščami iz gostega ali lahkega betona, opečnih ali izolacijskih plošč,
3. bloke različnih velikosti iz raznega gradiva,
4. male elemente, navadne stebre in plošče,
5. večje elemente v višini nadstropja in v širini do 1 m,
6. cele zunanje in vmesne stene,
7. dele ali cele tovarniško izdelane hiše.

Tovarniško izdelani elementi so večkrat obloženi z izolacijo in imajo izdelano zunanje lice. Večji elementi so opremljeni že z okni in z instalacijo za ogrevanje, razsvetljavo in vodovodom. Tovarn za izdelovanje celih hiš je razmeroma malo, ker je prevoz na mesto težaven, večkrat nemogoč. V Združenih državah imajo čez 60 podjetij za gradbene elemente. Leta 1949 so zgradili 35.000 enodružinskih hišic, kar je po vrednosti predstavljalo 7% izdatka za gradnjo hiš.

Gradivo za gradbene elemente je predvsem beton v različnih oblikah, azbestni cement, sadra, žgana glina, lahke kovine in les. V bodočnosti se bo tem pridružila mogoče še umetna smola. Beton kot najvažnejše gradivo se v moderni gradnji uporablja v gosti obliki večinoma armiran, v kombinaciji z lahkim izolacijskim materialom. Na gradbišču betonirajo z lahkim enozrnatim betonom, ki potrebuje manj cementa. Večje elemente izdelujejo iz ojačanega lahkega betona, bodisi da ga napihnejo ali pa ga napravijo z lahkim agregatom. Za izdelavo lahkega agregata žgejo neke vrste škrilja, gline ali premogovega pepela. Plavžno žlindro spihavajo z malo količino vode v mehurčast lahek agregat. Prav tako uporabijo pri visoki temperaturi nastalo premogovo žlindro.

Švedi so v zadnjih letih zelo povečali proizvodnjo makroporoznega lahkega betona Ytong. Oljni skril z apnencem vred žgejo brez dodatka goriva, ga zmeljejo, dodajo aluminijski prah in vodo, da se napihne v lahek beton s 75—80% zaprtih por. Bloki in plošče, strjene v avtoklavu, so precej trdni in njihovo krčenje in raztezanje pade na polovico. Beton dobro izolira in zaradi velikih por malo vpija. Z bloki gradijo enonadstropne hiše, pri večnadstropnih pa gornja nadstropja. Uporaba prednapetega betona se je razširila, ker štedi s cementom.

Iz kovinskega gradiva, jekla, aluminija in lahkih kovin izdelujejo večje elemente. Iz jekla delajo okvirje, ki jih pokrijejo z vezanimi ali lesovinskimi ploščami. Iz aluminijske valovite pločevine izdelajo zunanjo stran, notranjo pa iz sadrenih plošč.

Zlepljen les se je tudi za večje elemente izkazal kot odlično gradivo. Lepijo ga z umetnimi smolami s pomočjo visokofrekvenčnega segrevanja.

Tudi opečni izdelki so se razvili in uvrstili med ostalo gradivo za suh način gradnje. Sedaj izdelujejo velike votle plošče za stene in bloke za strope. Teža posameznih elementov je zelo narastla.

Obsežne raziskave gradiva so bile izvršene pod različnimi klimatskimi pogoji. Poskusi se ne omejujejo več samo na trdnost, trajnost in vremensko odpornost. Za pocenitev zgradbe in udobno

prebivanje v njej so važne še druge lastnosti gradiva: toplotna in zvočna provodnost, vsrkavanje vlage in varnost pred ognjem. Z uvedbo novega gradiva se pa pojavljajo novi problemi.

Uporaba novih vrst gradiva in od teh odvisni novi načini gradnje so v različnih državah sicer različni v podrobnostih, vendar lahko ugotovimo prednosti tako imenovane suhe gradnje v primeri s starim zidanjem. Cena sestavljenih hiš sicer za enkrat ni nižja, se bo pa gotovo znižala, ko bodo poskusi napredovali in se bodo postopki razvili, da bodo postavili standardne predpise za gradivo in načine gradnje. Prednost novega postopka je v tem, da je čas gradnje močno skrajšan in da se lahko gradi tudi v mrazu, pri tem pa ni treba toliko specializiranih delavcev. Po modernih vidikih zgrajene hiše so takoj uporabne, so suhe, toplotno in zvočno bolje izolirane in imajo večji komfort.

Hiše, v katerih delamo in v njih preživimo večji del svojega življenja, morajo temu namenu tudi ustrezati. Mnogo razprav na kongresu je bilo posvečenih raziskavi okolnosti, ki vplivajo na udobje in razpoloženje ljudi, ki v hišah prebivajo. To so najmodernejše raziskave ogrevanja, zračenja in razsvetljave, zlasti večjih stavb, bolnišnic, tovarn, šol in akustičnih dvoran.

Z raziskavami skušajo najti cenene postopke za vzdrževanje enakomerne in stalne temperature v vseh prostorih. Kot najboljše se je izkazalo ogrevanje z izžarevanjem, t. j. ogrevanje stropov z vročo vodo ali zrakom. Ogrevalni elementi so plošče z vgrajenimi cevmi, ki jih vložijo v stropno konstrukcijo in cevi med seboj zvežejo. Zaradi menjajoče se zunanje temperature včasih avtomatsko uravnajo kurjenje in črpanje vode.

Prostore, v katerih se zbira mnogo ljudi, gledališča, kinematografe, šole, ali ki imajo slab zrak, n. pr. bolnišnice, laboratorije, tovarne, je treba umetno zračiti. Zrak velikih mest in industrijskih središč, kjer se kuri mastni premog, je treba preceditи. Dobro so se obnesli poskusi z elektrostatskim čiščenjem, ki so ga začeli uporabljati v Londonu. Poleg saj jim odstranjuje tudi meglo. Električni čistilci so zaenkrat še dragi, se pa bodo pocenili, ko se bodo bolj uveljavili.

Filtrirani zrak uporabljamo tudi kot nosilec toplote pri kombinaciji ogrevanja z zračenjem. Slaba stran tega postopka je v tem, da topli vpihani zrak preprečuje kroženje oz. naravni vlek in neprestano mora teči ventilator. V velikih mestih, kjer ni mogoče odpirati oken zaradi ropota in dima, in v nekaterih industrijah je potrebno kondicioniranje zraka, treba ga je filtrirati, ogreti ali ohladiti in primerno ovlažiti.

Pri razsvetljavi so še pred 20 leti gledali samo na jakost. Dandanes hočemo gledati brez napora pri zadostni razsvetljavi ne da bi nas motila premalo osvetljena okolica ali bleščeča luč, ker oboje utruja in vzbuja nerazpoloženje. Preiskave v laboratoriju in opazovanja v tovarnah so pokazala, da je potrebna polna osvetljenost vsega prostora in ne samo delovnega mesta. Kot posledico zboljšane osvetljenosti delovnih prostorov so ugotovili boljše razpoloženje delavcev, večjo čistočo pri strojih in povečani delovni učinek. Tudi dekoracija v tovarnah ugodno vpliva na delazmožnost in razpoloženje. Študirali so tudi vpliv barv in ugotovili, da v bolnišnicah bleščanje belih obložnih ploščic pri močni svetlobi zelo utruja. Z uvedbo nežnih barv in pravilne razsvetljave se doseže ugodje, ki se koristno odraža v večji delazmožnosti. Dobre uspehe so dosegli s fluorescenčno razsvetljavo, ki enakomerno razsvetljuje prostor, ima večjo svetilno površino in troši manj električnega toka.

Prav v zadnjem času so izvršili velike študije o akustičnem projektiranju koncertnih dvoran. Izrazite koncertne dvorane naj bodo grajene za 2—4000 poslušalcev, kar je najugodneje. Raziskovali so zvočno izolacijo, ki naj prepreči vdor zunanjega šuma. Študirali so odvisnost časa odmeva od prostornine dvorane in od frekvence zvoka. Čas odmeva in s tem poln glas mora biti čim manj odvisen od tega, koliko sedežev je zasedenih. Sedeži morajo biti zato pravilno oblečeni in perforirani. V velikih dvoranah so stropi za prvi odboj zvoka previsoki. Zato obesijo nad orkester zvočni reflektor ali amplifikator. Kot primer dobro preštudirane akustike so Angleži lani dogotovili najmodernejšo koncertno dvorano na razstavišču britanskega festivala v Londonu. V tej dvorani smo med koncertom občudovali poleg perfektne akustike tudi odlično prezračevanje, kar je menda edinstveno.

Pri raziskavi zvočne absorbcije na stenah so ugotovili, da porozne stene bolj absorbirajo visoke frekvence kakor nizke. Perforirane porozne stene in membranski dušilniki iz linoleja ali strešne lepenke so se izkazali za zelo učinkovite pri nizkih frekvencah.

Kongres je dal pregled dosedanjega raziskovalnega dela in pobudo za razširjenje raziskav, zlasti kemijskih, od katerih je pričakovati največje koristi. Kljub obsežnosti programa o mnogih važnih vprašanjih nismo mogli razpravljati zaradi kratkega časa. Naslednji kongresi bodo sklicani z ožjim programom.

Janko Kavčič

JAVNA TRIBUNA

Prispevek k reševanju Ajdovščine v Ljubljani

Pri današnji, zaradi pomanjkanja kretnic začasni ureditvi Ajdovščine so dobro opazne razne pomanjkljivosti, ki so se pojavile, čim sta se križišče in razcep premaknila od svoje prirodne lege, pa četudi le za malenkost.

Kot se pri uri vrte določene osi na rubinih, tako se življenje v mestu suče, zbira in pretaka preko točk — križišč, ki jih ni mogoče razbiti niti nadomestiti z različnimi prestopnimi in obhodnimi shemami. S tem, da smo razbili eno mestno križišče, pa smo uničili še sosedne, kajti v mestnem organizmu morajo križišča delovati kot sinhroniziran sistem.

Premik križišča je povzročil tramvajskim potnikom »mrtve vožnje«, križišče pred Pošto pa se je razbilo. Poleg tega smo na cesto med dve točki (rubina) potisnili tramvajsko postajo, ki je približno tako velika, kot je cesta dolga. Prometno zgoščeni nista sedaj le križišči, temveč ves predel med njima (previdna in počasna vožnja, na cesti tramvajski potniki). Namesto prometne žile je nastala prometna ovira. In to napeto stanje je na cesti od Šelenburgove ulice do izliva Tavčarjeve brez prekinitve — brez oddiha!

Z rušenjem stavb smo pridobili precej prostora. Zakaj ga ne bi nekaj porabili za čim pravilnejšo ureditev prometa, saj idealne in popolne rešitve na tem mestu in pri teh stalnih, trenutno še neporušljivih točkah ni mogoče doseči! Pretehtati in primerjati je treba prednosti in pomanjkljivosti ter se odločiti za najugodnejšo kombinacijo.

Na osnovi gornjih razmotrivanj je izdelan predlog, ki je razviden iz skic. Zaradi pravilnih medsebojnih razdalj, ki so sprejemljive v naših pogojih za center mesta, ohranjamo Ajdovščino in Pošto kot dve samostojni križišči. Poštno križišče bi imelo tramvajske postaje pred križiščem, kot je to običajno. Ajdovščina pa bi se razširila v prometni otok, pravzaprav »prometni trg«, okrog katerega bi krožil cestni promet. Zaradi razcepljenosti prog bo ta trg znatno krajši od sedanjega postajališča sredi ceste, kjer se vrste vozovi drug za drugim. Pri tej rešitvi se sicer za nekatere smeri podaljša uvoz v Dalmatinovo ulico, vendar je pri celotnem vozlu izpolnjenih toliko

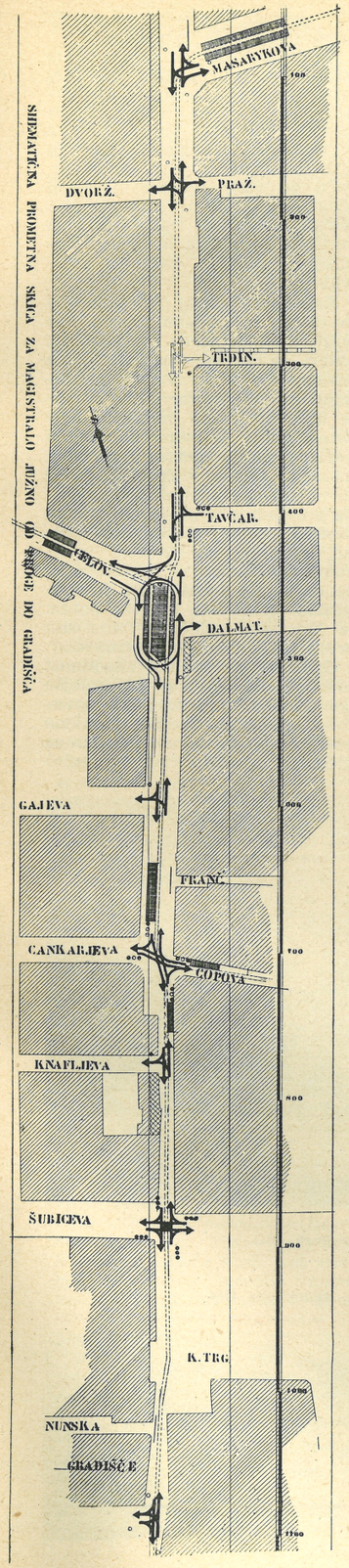

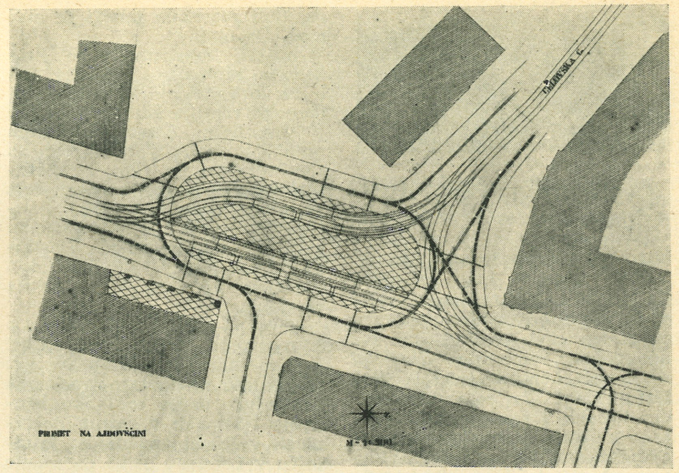

Urad za regulacijo Ljubljane: Predlog ureditve prometnega otoka na Ajdovščini v Ljubljani

drugih važnih pogojev, da je tudi ta ovinek sprejemljiv. Širina otoka na tem mestu je tolikšna, da so potniki varni in da imajo tudi občutek varnosti, česar nikdar ne bi mogli doseči na prometnih otokih (peronih) med križišči, ki bi morali imeti najmanjše dimenzije, da ne bi prekomerno ožili vozišč. Zaradi velike širine otoka je tudi mogoče, da ga vežemo s sanitarnimi ureditvami pod Figovčevim dvoriščem.

Čez ta otok pa bo omogočen prehod pešcev, ne da bi na njem delali gnečo in ne da bi se njih poti preveč oddaljevale od izbranih smeri.

Zavedamo se, da ta rešitev ni popolna, kajti za upoštevanje vseh tramvajskih smeri in najugodnejših krivin za razna prometna sredstva bi bil potreben še mnogo večji prostor. Trdimo pa vendar, da bo križišče naš promet obvladalo in uredilo.

Marko Župančič

ODMEVI

Ob stoletnici »Kristalne palače«

Velike razstave, ki so prišle v navado od druge polovice 19. stoletja dalje, niso koristile le gospodarstvu, temveč tudi razvoju arhitekture same. Kratkotrajna razstava namreč ni nenaklonjena eksperimentom. Pogosto dovoljuje arhitektu, da vsaj začasno realizira kakšno idealno predstavo, ki je sicer ne bi mogel prepričevalno prikazati. Taka realizacija pa lahko postane važna etapa na razvojni poti moderne arhitekture.

Že prva razstava, velika industrijska razstava v Londonu leta 1851, je ustvarila tako realizacijo. Tedanjemu razstavnemu komiteju je predsedoval princ Albert, ki se je zanimal za tehniko in umetnost. Komite je izdelal program: mednarodna razstava industrije in umetnosti v eni sami zgradbi. Taka zgradba je postala *Kristalna palača.* Njen vpliv na arhitekturo pa je presegel angleški okvir in tedanji čas. Miniti je moralo skoraj 100 let, da smo pravilno razumeli konstruktivni in estetski nauk te izredne zgradbe.

Avtor Kristalne palače je bil *Joseph Paxton,* rojen leta 1803 v Milton Bryant pri Wodburnu (Bedfordshire), umrl leta 1865 v Rochhillsu pri Sydenhamu. Paxton ni bil akademski arhitekt, bil je vrtnar-pokrajinar, pisatelj botaničnih del in konstrukter rastlinjakov.

Od leta 1834 dalje je izdajal botanično revijo »Magazine of Botany and Register of flowering plants«. Napisal je knjige: »Treatise on cultivation of the Dahlia« (1838), »Pocket botanical dictionary« (1840), »The flower garden« (1850—1853).

Kot predhodnik Kristalne palače je postal znamenit Paxtonov ogromni *rastlinjak* iz 1837. leta *v Chatsworthu.* Stoji na posestvu vojvode Devonshirskega v bližini gradu, ki je zgrajen v jonskem slogu po Wrenovih načrtih. Rastlinjak je bil zgrajen z namenom, da bi v njem gojili — prvič v Evropi — ogromni vodni cvet »Victorie Regie«, ki so ga prav tedaj odkrili ob pritokih Amazonke. Konstrukcija je v celoti iz železa in stekla. Še danes je chatworthski rastlinjak občudovanja vreden.

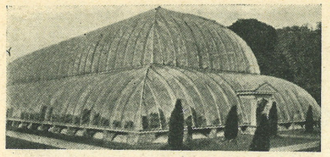

J. Paxton: Veliki rastlinjak v Chatsworthu, 1837

Ko je Paxton izvedel, da bo Velika razstava med zelenjem Hyde-Parka, je že zamudil mednarodni natečaj za osnutek razstavne zgradbe. Natečaj kljub 245 udeležencem ni uspel. Zato je razstavni komite izdelal svoj lastni načrt. Že so pričeli oddajati dela. V tem položaju Paxtonu ne preostane druga pot, kot avdienca pri princu Albertu. Ima namreč *misel*, da ne bi moglo biti nič lepšega kot razstava v ogromnem rastlinjaku, v največjem rastlinjaku, ki ga je svet kdaj koli videl. Lahkotno in prozorno konstrukcijo rastlinjaka bi poveznil čez obstoječe zelenje parka. Stare hraste bi tako rešili. Še več — pritegnili bi jih kot ogromno dekoracijo v interieur.

Medtem ko čaka v predsobi na sprejem, skicira svojo zamisel na četrtinko zavijalnega papirja. Kljub temu, da predstavlja Paxtonova zamisel kritiko komitejevega načrta, se zna komite ukloniti sveži misli vrtnarja-poeta. S posebnim postopkom je nova zasnova odobrena. V devetih dneh je izdelan novi načrt. V šestih mesecih zraste ogromna, rastlinjaku podobna razstavna zgradba. V njej je ob otvoritvi razstavljena tudi originalna Paxtonova skica. Danes jo hrani »Victoria & Albert Museum« v Londonu.

V prvih majskih dneh 1851 se leskeče sredi Hyde-Parka ogromna longitudinalna zgradba bazilikalnega tipa. Morebiti je le igra slučaja hotela, da se njena dolžina z 1851 čevlji ujema z letnico nastanka? Podolžno ladjo — 560 m dolgo, 20 m široko, 19,5 m visoko — preseka v sredini 31 m široka in prav toliko visoka prečna ladja, ki dobi ime transept. Ob bokih spremljajo glavno ladjo stranske, deljene z galerijami v več etaž.

Prekritega prostora je 95.000 kvadratnih metrov, od tega je v galerijah 21.000 m². Ko se je ob otvoritvi zbralo v sredini 25.000 oseb, so bila krila videti še čisto prazna.

Tloris je zasnovan — podobno kot pri gotskih katedralah — na osnovi *modularne mreže*. 17 × 77 kvadratov določa razsežnost tlorisu. Izbrani modul znaša 7.30 m. Osnovo modula tvori mnogokratnik največje standardne mere stekel. Ta so bila le 122 cm dolga. Bolj razsežnih takrat še niso mogli izdelati.

Nosilna konstrukcija je litoželezna, lupina vsa iz stekla. Železna konstrukcija je plod dotedanjega razvoja železnih mostov v Angliji in Ameriki, železnih predalčnih ostrešij in litoželeznih stebrov. Gradnja velikega rastlinjaka pariškega botaničnega vrta je bila končana leta 1833. Paxtonov rastlinjak v Chatsworthu stoji že četrto leto. Toda Kristalna palača je prva zgradba takih dimenzij, zgrajena le iz železa in stekla.

Novo pa je, da je Paxton vso konstrukcijo razčlenil v preprost sistem standardnih enot, kar mu je olajšala modularna zasnova tlorisa. Te enote so lahko istočasno izdelovali v raznih delavnicah v Birminghamu, na gradbišču v Londonu pa so izvežbane ekipe monterjev te *prefabricirane elemente* le še zmontirale v celoto. Za montažo je Paxton izumil posebne priprave, zaradi katerih ni bilo potrebno odranje tako ogromne konstrukcije. Le s takim postopkom je bilo mogoče zgradbo — štirikrat večjo od Sv. Petra v Rimu — postaviti v pičlih šestih mesecih.

Občudovanja vredna pa je tudi Paxtonova stroga *doslednost v izbiri gradiv*. Nobenega tradicionalnega materiala, samo železo in steklo, samo dva industrijska, dva montažna materiala. In stekla uporabi *največja*, kar jih premore tedanja proizvodnja.

Ne da se tajiti, da se Kristalna palača na prvi pogled zdi bolj delo tehnike kot delo arhitekture. Za Ruskina n. pr., ki je ravno tedaj pisal svoje »Kamne iz Benetk«, Kristalna palača ni bila nič drugega kot rastlinjak, večji od vseh dotedanjih. Kajti njeni *estetiki* se ne moremo približati z merilom nasprotja med svetlobo in senco, ki proporcionirajoče oblikuje kamnito arhitekturo.

Kristalna palača je lahkotna prostorna in linijska tvorba, vsa oblita z enakomerno svetlobo, pri kateri se je konstrukcija sama izpremenila v formo. Če prištejemo drobno ornamentalno okrasje loka in razna nazobčanja v okusu dobe, se bomo nehote ob pogledu nanjo spomnili na formulacijo Otona Wagnerja, da je za novodobno arhitekturo značilna prevladujoča linija nošenih in nosečih členov, ploskovitost polnil, največja enostavnost volumenskega koncepta in energični poudarek na konstrukciji in materialu. In če vse to drži, potem je Kristalna palača že bila ena prvih takih modernih arhitektur.

Opazimo pa še eno značilnost sodobne arhitekture: najtesnejšo *povezavo z naravo*. Tako povezavo omogočajo velike steklene površine (»pan de verre«). Ko se gledalec sprehaja po Kristalni palači med posameznimi razstavnimi predmeti, ima istočasno pred očmi tudi zeleni Hyde-Park. A še več. Zelenje je pritegnjeno v zgradbo samo. Da bi ohranil skupino starih, monumentalnih hrastov, ki stojijo v notranjosti zgradbe, je Paxton celo korigiral prvotni koncept. Nad kronami dreves je v transeptu namesto ravnega krova razpel stekleni svod. Razumljivo je, da se je zgradba prav zaradi svoje transparentnosti morala hitro priljubiti narodu, ki je znan kot velik ljubitelj prirode.

Namesto barvne omlednosti eklektikov je Paxton v interieuru uporabil *žive barve:* modro za konstrukcijo, rumeno in rdečo za tlake. Pridružijo se še barve tekstilij in zelenja, lesk stekla in pisana oblačila sprehajajočih se množic. Tennyson, poet-laureat, ki je spesnil kantato za otvoritev, je ni mogel dovolj prehvaliti. Mnogi sodobniki so že prišli na misel, da se s Kristalno palačo pričenja novi slog v arhitekturi.

Po končani razstavi so zgradbo 1852. leta podrli. Toda že dve leti kasneje se ponovno dviguje *nova Kristalna palača*, topot v Sydenhamu, v bližini Paxtonovega stalnega bivališča. Dviguje se na najvišji vzpetini 120 ha velikega zemljišča, sredi terasnih vrtov, vodometov, parkov in jezerc. Zgrajena je iz standardiziranega materiala prve, ima pa nekoliko izpremenjeno obliko in dimenzije, ker služi v drug namen.

Nad glavno, sedaj le 490 m dolgo ladjo, se pojavi isti stekleni svod, ki je pri prvi kronal le transept. Transeptu — 117 m dolgemu, 36 m širokemu, 53 m visokemu — se sedaj pridružita še dve enako presvodeni 95 m dolgi prečni ladji. V njih dobi mesto veliki Händelov orkester s 4000 glasbeniki in odgovarjajočim avditorijem, po ena manjša koncertna dvorana in gledališče za 2000 oseb. V glavni ladji so nameščene botanične in zoološke zbirke iz vseh delov sveta. V stranskih ladjah ob bokih glavne pa je simultano prikazana arhitektura, skulptura in slikarstvo vseh kulturnih narodov v časovnem zaporedju. Tako sedaj nova Kristalna palača služi kot »najbolj veličastna zgradba, namenjena pouku in zabavi«. Svojo funkcijo opravlja malo manj kot eno stoletje.

V noči na 30. november 1936 je izbruhnil požar, ki jo je docela uničil. Že leta 1866 je ogenj opustošil stransko krilo. Tako je izginila prva razstavna zgradba, ki — rojena iz duha XIX. stoletja — zaradi svojih tehničnih in likovnih kvalitet predstavlja uverturo v moderno, sproščeno arhitekturo naših dni.

Franc Cacak

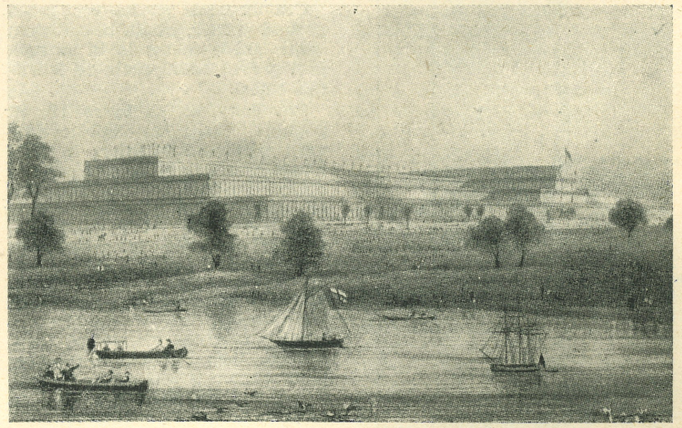

J. Paxton: Kristalna palača, London, Hyde Park, 1851

J. Paxton: Nova kristalna palača, London, Sydenham, 1854

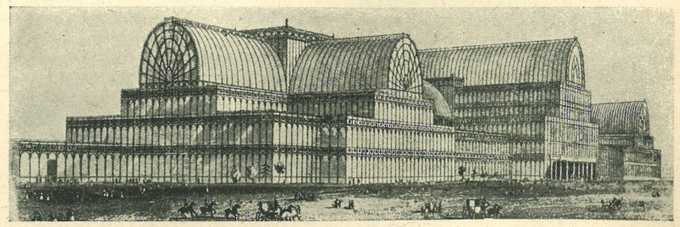

RAZSTAVE

Razstava arhitekture FLRJ

Rabat (Maroko), Palača Mamounia, september 1951;
Ljubljana, Moderna galerija, 4.—11. novembra 1951.

Dva meseca pred otvoritvijo Mednarodne razstave arhitekture UIA v Maroku je Svet društev arhitektov FLRJ sklenil, da se bo tudi Jugoslavija udeležila razstave in dobil v tem pogledu vso podporo Sveta za znanost in kulturo vlade FLRJ. Posamezna republiška društva arhitektov so na hitro roko zbrala material, končno izvedbo in redakcijo pa je prevzelo Društvo arhitektov Slovenije, ki je v roku izvršilo svojo nalogo, poleg tega pa izdalo še ilustriran katalog v francoščini,* ki pa, žal, ni pravočasno prišel na razstavo. Razstava, ki je bila v originalu izvedena v francoščini, je bila kasneje prirejena še v jugoslovanski kopiji, ki je svojo turnejo po Jugoslaviji pričela v Ljubljani.

Iz razstave arhitekture FLRJ, ki je že druga po osvoboditvi, moremo in moramo povzeti marsikak koristen nauk za projektanta in za operativo, ne v najmanjši meri pa tudi za razne resorne in upravne ustanove. Predvsem vidimo, da številni in včasih ne dobro premišljeni poskusi, da bi arhitekturno stroko postopoma vkalupili in jo utesnili v podrejeno stavbeništvo, niso prinesli koristi, temveč prej narobe. Če gradivo gledamo z odprtimi očmi, pridemo kmalu in lahko do spoznanja, da je treba posameznim vejam arhitektovega dela pripisovati neprimerno večjo važnost kot doslej in da bo korist od tega vsestranska.

Če izvzamemo razstavo pred leti, ki ni bila popolna niti sistematično urejena, smo s to novo razstavo prvič v zgodovini skupnega življenja narodov Jugoslavije dobili enoten pregled arhitekturne tvornosti, ki je enako zanimiv za tujca, ki nas popolnoma nič ne pozna, kot za nas same. V primeri z raznimi suhoparnimi in skopimi pregledi jugoslovanske arhitekture pred vojno nam je ta razstava nudila neprimerno bogatejši in obširnejši material: 206 izbranih fotografij s tlorisi in opisi in 10 diagramov s podatki o organizaciji in izgradnji.

V razstavi smo pokazali, kako hitra je bila pri nas obnova, kako je pri njej sodelovalo vse prebivalstvo kot celota in kako neverjetno spretno in domiselno si je naš človek pomagal v prvi največji sili. S statistiko smo prikazali, kako kmalu smo dosegli staro predvojno število stanovanj in s tem končali obnovo ter se znašli pred vprašanjem nadaljnje graditve, ki je morala zadostiti samo novim, zelo obširnim nalogam.

Povojna arhitektonska praksa je kljub pomanjkljivostim prinesla mnogo novega in pobudnega za bodoče. Predvsem se je razgibalo celotno območje Jugoslavije, celo tam, kjer pred vojno ni bilo mogoče niti sanjati o urbanističnih in komunalnih delih, s čimer je dana osnova za nadaljnji dvig. Potrebe po planih so ljudem šele pokazale nujnosti, pa tudi zbudile željo po boljšem. Mesta in naselja začenjajo spoznavati svojo posebno, najrazličnejšo problematiko in možnosti rešitve. Večja mesta počasi začenjajo ugotavljati, kakšna velikost, razčlenjenost in oprema jim je potrebna. Jugoslavija se začenja prikazovati kot bogato in diferencirano a enotno področje, ki mu možnosti za industrijski razvoj na eni strani in nepopisno bogate turistične možnosti na drugi strani dajejo značaj izredno pomembnega in zanimivega geografskega področja. Razstava sovpada z velikimi spremembami v našem družbenem življenju, zato smo tem bolj upravičeni, da jo gledamo kot obračun in zaključek določenega obdobja naše graditve. Ni izključeno, da bodo novi pogledi prinesli tudi novo vrednotenje arhitekturnega snovanja, da bodo dale večji pomen arhitektu kot ustvarjalcu in da bodo tudi slabo izrabljene

* Exposition internationale d'architecture de l'Union Internationale des Architectes, Rabat-Maroc 1951: RPF YOUGOSLAVIE. Ljubljana 1951. 80 strani, 34 celostranskih ilustracij.

Branka Tancig (seminar prof. E. Ravnikarja): Plakat za razstavo »Arhitektura FLRJ« v Ljubljani (črna, zelena in rumena barva)

možnosti adekvatne izvedbe po izločitvi odvečne birokracije res ustrezale sposobnosti in zmogljivosti naše industrije in obrti.

Če se najprej ustavimo pri urbanizmu, vidimo, da je težišče vsega projektiranja ležalo v senci štirih organizacijskih in delovnih centrov v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in Sarajevu, ki so obenem skrbeli tudi za republike, ki še nimajo lastnega strokovnega aparata. Zato je značaj urbanističnih rešitev v območjih posameznih centrov enoten, skoraj bi lahko rekli uniformiran, kar je nedvomno posledica prizadevanja zadolženih ustanov za prvenstveno in včasih izključno administrativno ustalitvijo dela na terenu, v biroju in v izvedbi. To nas je oviralo, da smo izgubili izpred oči novejšo problematiko urbanizma, predvsem prizadevanje za formulacijo *osnovne urbanistične enote* kot podlage vse nadaljne urbanistične graditve in regionalne organizacije. Zato je bilo brez dvoma preveč upanja, da leži za nas poudarek na urbanistični estetiki in da so racionalne rešitve v tem smislu manjvredne. Obratno pa smo tam, kjer bi to moralo biti vodilno, to stvar zanemarjali. Že splošen pregled panojev takoj odkrije, da se posamezne rešitve in načini ne ločijo n. pr. po geografski konfiguraciji, po problematiki ali drugih sestavinah, ki so v naši državi tako raznolike, ampak predvsem po administrativnem območju projektantskih enot. Upam, da ne bom preveč lokalpatriotski, če ugotovim, da je slovenski in bosanski material na razstavi nekoliko bolj diferenciran in prilagojen. Ali ne mogoče ravno zato, ker se je tu urbanistično projektiralo na več ustanovah, ne pa strogo centralizirano? V tej zvezi je nemalo težav povzročila določena in strogo odrejena tematika prav v tem sklopu. Medtem ko je kongres UIA postavljal na prvo mesto *urbanistično enoto* kot centralno nalogo trenutnih prizadevanj sodobnega urbanizma, v kateri se zrcali skrb za človeka, mi nismo mogli v tem pokazati drugega kot nekaj individualnih in osamljenih poskusov. Urbanistični politiki kot celoti je bila vsaka misel na to zelo daleč in zato naša urbanistična prizadevanja s te strani ne morejo ničesar prispevati k splošnemu znanju, čeprav bi po naravi naloge v zvezi z našo družbeno dispozicijo lahko mnogo naredili.

Druga velika posebnost, ki je na razstavi zelo padla v oči, je enotni blok stanovanjske zgradbe po vsej državi. Tudi ta je s svojo togo izključnostjo posledica administrativnega reševanja programskega in projektantskega dela. Povsod, na ravnini, v hribu, ob morju srečuješ isti blok, ko

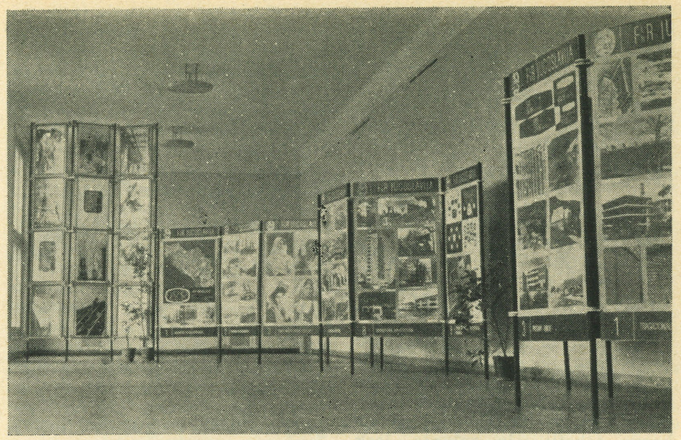

Pogled na ureditev razstave »Arhitektura FLRJ« v Moderni galeriji v Ljubljani

bi morali vendar razpolagati z vsemi registri stanovanjske hiše od svobodno nameščene enodružinske do 10-etažnega stanovanjskega stolpa in že znana slika iz Slovenije se ponavlja na vsem državnem območju v mnogo večjem merilu. Na geografsko, po običajih in stopnji razvoja popolnoma različnih predelih smo uporabljali isti tip stanovanjske zgradbe B3, C5 ali A2 samo zato, da smo vzdržali in obdržali pisarniški red po predalih in v spisih. Sedanja stihijska poplava res slabih hišic po neuspehu gornjih načinov je le druga stran iste medalje. Administrativno reševanje je absorbiralo vse kadre, probleme reduciralo na tipske probleme in povzročilo, da so ostajala lokalna, po svoji splošnosti in obsežnosti odločilna vprašanja popolnoma zanemarjena.

Stanovanjske opreme, ki bi bila sodobna po tehnični izvedbi in okusu, nismo mogli razstaviti, ker v vsej državi na tem področju ni bilo skoraj ničesar opravljenega. Prikazana fotografska improvizacija prvih poskusov serijskega pohištva v Sloveniji komaj da je lahko kaj več kot opomin, da se je treba tega vprašanja lotiti z večjo resnostjo.

Malokdo, ki si je ogledal razstavo ali vzel v roke drobno rumeno knjižico o njej, si predstavlja, koliko dela je zahtevala, koliko borb za material, koliko pisem, prošenj in pozivov projektantom in ustanovam. Koliko voženj, paketov in sestankov so terjala samo pripravljalna dela in koliko nadaljnjih ur je bilo porabljenih za urejanje in opremljanje materiala. Koliko dela s fotografi in z opremo! Ker nam popolnoma manjka sistematična dokumentacija (tega važnega dela namreč administrativno razdobje ni opravilo!), je naravnost rekordno kratek čas, v katerem je bila ta razstava pripravljena, rezultat res požrtvovalnega dela mnogih sodelavcev. V primeri s tem so užaljenosti in zlonamerne pripombe nekaterih zaradi razumljive zamenjave imen ali opustitve kake slike več kot neprimerne. Pa tudi težave osebne in organizacijske narave so značilne in vredne omembe. Znani srbski arhitekt n. pr. na razstavi ni zastopan, ker nas je na posebno pismeno prošnjo za material obvestil, da lahko edino njegovo delo, ki bi ga hotel razstaviti, dobimo na Komunalni upravi LR Makedonije, ki pa nam na dopis sploh ni odgovorila. Ali na drugi strani dejstvo, da smo lahko spoznali, da razpolaga makedonski »Putnik« za svojo rabo z boljšimi fotografijami arhitekture kot Arhitektna sekcija DIT v Skoplju.

Ali pa smo pripravljeni, da iz te prilike res posnamemo vse tisto, kar bi lahko, bo pokazal čas. Razstava bo potovala po vseh naših mestih in bo nudila dovolj prilike za to.

E. Ravnikar

Ob razstavi »Doma«

Ljubljana,
28. XI. — 9. XII. 1951

»Dom«, osrednje slovensko podjetje za domačo in umetno obrt, je za petletnico svojega delovanja pripravilo razstavo domačih in umetnih obrtnih izdelkov. Z razstavo je »Dom« pokazal, da se zaveda svojega kulturnega poslanstva, ko je izpolnil vrzel, ki je ob redkosti ali nesmotrnosti domačih in umetnih obrtnih razstav skoraj trajna.

Razstava je vsebovala keramiko z domačimi ljubljanskimi, dolenjskimi in prekmurskimi izdelki ter z umetnimi izdelki iz Kamnika ter S. Kotarja iz Šole za umetno obrt v Ljubljani. Tekstilije so zastopali domače belokranjsko in prekmursko platno, ljubljanska volna, tkanine in pletenine »Doma«, bele vezenine Maribora, Šole za umetno obrt in »Doma«, pisane vezenine »Doma« in Žumberka, čipke iz Idrije in osnutki čipk B. Avčin, N. Pelhan in T. Thaler. Raznovrstni so bili pletarski izdelki iz Ptuja, cekri iz Podgorice in Dolnje Lendave ter copate iz Zasavja. Les smo videli v najpreprosteje obdelanih zobotrebcih iz Raščice in Roba, popolnejši suhi robi iz Velikih Lašč, struženih posodah z Jesenic in iz Karlovice, vloženih čedrah iz Gorjuš ter pohištvu Z. Dobravca. V kovinarstvu so tekmovali železarstvo J. Bertonclja in S. Cirmana ter pasarstvo bratov Žmuc in A. Pirnata. Od občasnih domačih izdelkov navajamo še mali kruhek, lutke in pisanice.

Iz razstavljenega gradiva izhaja, da so manjkali izdelki iz kamna in roževine, stekla, usnja, papirja ter dalje dekorativno slikarstvo in tapete, medtem ko je kostimerstvo z začetki zastopal »Dom« sam; manjkale so torej panoge, ki so malo razvite ali pa one, ki so industrializirane in ne delajo za izvoz. Če primerjamo tako razstavljeno in manjkajočo obrt, vidimo, da so temeljili razstavljeni izdelki s keramiko, vezeninami, pleteninami in čipkami ter s suho robo, železarstvom in pasarstvom predvsem na izročilu, in to tako po tehniki izdelave kakor tudi z izoblikovanim izrazom. Nove izrazne prijeme je pokazalo predvsem kovinarstvo, prve tudi čipke in keramika. Razstava kaže tako po svoji vsebini in izrazu izdelkov ostanke naše domače in umetne obrti, kolikor je ni razkrojil visoki kapitalizem, in prve nove poizkuse, da se naša domača in umetna obrt ohrani, ko se oplemeni in kultivira za glasnika okolja delovnega človeka in za izhodišče naše potrošne industrije.

Po kakovosti so bili razstavljeni predmeti raznovrstni. Snov sama je dajala lesenim, železnim, pletenim, volnenim in večini keramičnih izdelkov resni značaj, tako da so med njimi toliko bolj živahno stopile pred oči vezenine in čipke, ki so po tehniški dovršenosti in fantaziji linij vodile z igrajočo slikovitostjo in členovito razgibanostjo do vsebinsko in oblikovno popolnih razstavnih središč. Vsebina in oblika čipk ter vezenin sta zgodovinsko preizkušeni in uveljavljeni, tako da temeljita v izročilu. Novi sodobni osnutki so posrečeni, kolikor so naslonjeni na izročilo, medtem ko so ostale nove predlagane motivike večinoma tuje, slikarske in še niso postale čipkarske ali veziljske. Podobno je moč keramike v že uveljavljenem izročilu. Razlika v primeri s čipkami in vezeninami pa je v tem, da se n. pr. črna keramika bori s tehniko (žganje, barva), umetna (Kamnik) pa s harmonijo oblike, glazure in ornamenta. Drugače bi mogli keramiko, ki se hoče osamosvojiti in dvigniti nad izročilo, označiti za poizkusno, ne pa še za dovršeno, ter ob vrsti nerešenih poizkusov dati zastopnikom nove keramike priznanje, da so resno načeli svojo nalogo. Tehniško dovršeni so kovinarski izdelki in tako dokazujejo, da more naše železarstvo in pasarstvo zadovoljiti tudi najzahtevnejše načrte, ki pa na razstavi obratno od keramike, vezenin ali čipk niso bili zastopani. Vsestransko dovršeni so bili železni izdelki J. Brtonclja iz Krope. Narobe pa je medeninasta svetilka, ki je v bistvu stiliziran svetlobni signalizator za dirigiranje avtomobilskega prometa na velemestnih cestnih križiščih, bila verjetno za razsvetljevanje razstavnega prostora praktična, lepotno pa po svojevrstni obliki največ interesantna. Pletenine in les so nadaljevali izročilo iz preteklosti, razen pohištva, ki ni bilo niti smotrno niti slikovito. Če je prav, da ob pomanjkanju novih tehniških sredstev in idejnih zamisli čipke, vezenine, pletenine, keramika in ostali les sledijo pozitivnemu izročilu preteklosti, pa ne more to veljati pri pohištvu za »kmečko sobo«, ker je ta samo domislica in ker je v preteklosti v tem pojmovanju nikdar ni bilo.

Predvsem pri uporabnih predmetih mora obrt reševati potrebe svoje dobe in iskati za to izhoda v skladnosti snovi, oblike in smotrnosti. Ker obrtnik sam pogosto tega ne zmore, bo navezan na sodelovanje projektanta. Tega sodelovanja pa smo opazili na razstavi premalo in v tem vidimo poleg objektivnih razlogov, ki izvirajo iz našega časa, poglavitni vzrok za počasno kakovostno napredovanje naše domače in umetne obrti, oziroma tudi za njen zastoj in propad pri vrsti obrti, ki jih na razstavi ni bilo.

Razstava je bila prav gotovo z ljubeznijo, vendar pa na hitro pripravljena. To ne sledi iz prostora, ki za razstavo ni bil pripravljen, ker pripravnih razpoložljivih razstavnih prostorov v Ljubljani sploh ni; tudi ne iz razstavljenega gradiva, ker je z njim »Dom« pač pokazal izdelke, ki jih prodaja doma ali izvaža na tuje. Pač pa so naglico jasno kazala izložbena okna na Beethovnovi ulici in Cankarjevi cesti, kjer je bilo gradivo razstavljeno, da niso ostala prazna; dalje, v notranjosti pa improviziran strop iz belokranjskih platnenih pasov, ki so bili v prostoru tuje telo, ki je z nesorazmerno višino tlačilo vse razstavno ozračje; nadalje že omenjena buzdovanska svetilka in končno kmečka soba z najraznovrstnejšimi izdelki, ki jih nekakovostno pohištvo in glinasta peč brez proporcij nista mogla povezati v enoto, čeprav jo je terjal zaključeni prostor. Kakovostni predmet večjih mer more absorbirati manjšega manj kakovostnega, nikdar pa ne narobe.

V današnjih časih ne more nihče terjati drage razstavne opreme, ki tudi ni potrebna. Zato pa je potrebna za razstavo prostornost, ki jo je uničil prenizki

Del »Dom«-ove razstave domače in umetne obrti v Ljubljani

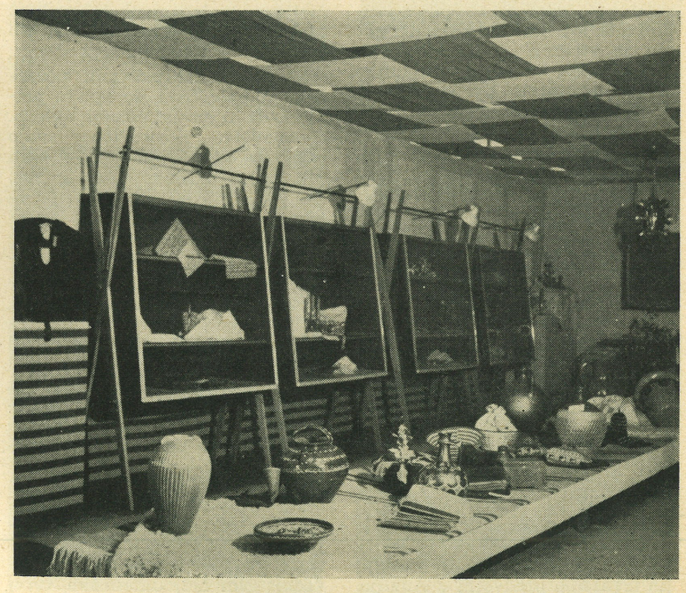

platneni strop; zraven tega razstavna enotnost v zaključenih prostorih, ki je manjkala v kmečki sobi. To je treba poudariti zaradi sodobnega kulturnega pomena razstav, ki je enak pomenu tiska, šole, tečaja, ki se od teh sicer loči s svojo neposredno nazornostjo, a je vprav zaradi tega važno in napredno sredstvo za nazorno izobraževanje. Razstavo moramo zato kultivirati, kakor že dolgo gojimo knjigo ali šolo. Da razstavo ljudstvo tudi tako pojmuje, je dokaz dober obisk in živo zanimanje, kar je tudi priznanje »Domu« in izdelovalcem.

Vprav zanimanje, ki ga je razstava zbudila, pa kaže, da bi jo bilo mogoče in potrebno povezati s strokovnimi razgovori o naši domači in umetni obrti. Društvo za dekorativno umetnost je z razstavo opustilo lepo priložnost, da zbere ob razstavi naše domače in umetne obrtnike in da poveže kreatorje in projektante. Razstava je pokazala, da je takšno sodelovanje šele v prvih začetkih. Od sodelovanja kreatorjev in projektantov ter od sodelovanja vseh na naši obrti zainteresiranih ustanov (»Dom«, šola za umetno obrt, fakulteta za arhitekturo na Tehniški visoki šoli, obrtna zbornica, lokalna industrija itd.) je odvisna nadaljnja kakovost naše domače obrti, obrti in umetne obrti.

Osrednje vprašanje pa ostane pri tem vedno kakovost, to je umetnost, ki je ena sama, pa četudi se imenuje likovna, dekorativna ali umetna obrt. Kakovost je tudi v umetni obrti skupna naloga projektanta in kreatorja, kakor se podobno kaže n. pr. pri dramatiku in gledališkem igralcu, slikarju in bakrorezcu. V izdelku je zapopaden umetnik ali obrtnik po tem, kar mu je vdahnil. Iz obrtnega izdelka bosta ustvarila umetnino samo umetnika projektant in kreator, le redko en sam!

Razstava »Doma« je bila revija naše domače in umetne obrti. Bila je pozitivno dejanje, ko ju je iz osamelosti, z nujno aktualno kulturno in narodnogospodarsko problematiko ponovno postavila na dnevni red našega celotnega življenja. *Franjo Baš*

GRAFIKA

Nekaj misli o naših plakatih

Podjetje »Slovenija-sadje« je v letu 1951 razpisalo natečaj za izdelavo plakata za borovnice, ki jih izvažamo predvsem v Anglijo. Ocenjevalna komisija je prejela v oceno 10 osnutkov, ki so bili predmet živahne diskusije. Ob tej diskusiji se mi je rodilo nekaj misli, ki jih navajam, ne da bi si s tem domišljal, da sem problematiko oblikovanja plakatov popolnoma osvetlil in do kraja izčrpal.

Vsi člani komisije smo se strinjali v zahtevi, da mora plakat odgovarjati v prvi vrsti svojemu komercialnemu namenu. To je brez dvoma ena osnovnih stvari, ki jih zahtevamo od plakata, zlasti v tem primeru, ko je šlo za naše izvozno blago. Vendar pa nikakor ne smemo omalovaževati ali celo prezreti estetske obdelave plakata. Mislim, da estetsko kvalitetno izdelan plakat neprimerno bolje odgovarja vsem nalogam, ki jih od njega zahtevamo. Zato ne gre ločiti estetske obdelave plakata od njegovega komercialnega namena. Saj tudi pri drugih umetniških delih vseh umetnostnih zvrsti ne moremo vsebine predpostavljati formi, ali narobe. Vsebina in forma sta pri vseh umetninah nerazdružno povezani, izhajata druga iz druge, se spajata v neločljivo celoto in se medsebojno podpirata. Kakor vsa druga umetniška dela mora tudi plakat zadovoljivo odgovoriti na vse zahteve, ki jih stavimo predenj po vsebini in tudi obliki.

Plakat ni dober, če ga mimoidoči človek v množici drugih plakatov ne opazi takoj. Zato je to prvo, kar zahtevamo od plakata. Tej zahtevi skušamo zadostiti z barvnimi in kompozicijskimi kontrasti. Včasih se poslužujemo tudi obeh hkrati. Ti kontrasti v barvi in kompoziciji pa morajo seveda logično, utemeljeno, nujno rasti iz vsebine plakata in ne gre, da bi si jih izmišljevali tjavdan.

Ko je plakat pritegnil pozornost mimoidočega, se mu ta približa, da si ga natančneje ogleda. Ogledovalec menja torej svojo razdaljo od plakata. Zato mora biti plakat izveden tako, da odgovarja svojemu namenu iz različnih razdalj opazovalca. Sprememba razdalje opazovalca ne sme zmanjšati ali uničiti kvalitete plakata.

Ko stoji človek blizu plakata, ga zanima predvsem njegova vsebinska stran. Mora mu nekaj povedati, in sicer v dostopni obliki. Vsi elementi plakata, kot barva, kompozicija, tekst, karakter črk, risba ali fotografija itd., morajo biti skladni, smiselni, stilno ubrani (kot pač zahteva predmet, zavoljo katerega je plakat narejen), enostavni in jasni. S tem pa nikakor nočem zagovarjati kake preproščine, primitivnosti ali revnosti v ideji in izvedbi. Čim bolj umetniško, torej kvalitetno in vredno je plakat izveden, tem bolje odgovarja svojemu namenu. Primitivno, neumetniško zasnovan plakat gledalec kaj hitro pozabi, pa čeprav ga v nekaterih primerih nekoliko osupne. Umetniško izveden plakat pa deluje trajneje, se vtisne gledalcu v spomin in tako neprimerno bolje odgovarja svojemu poglavitnemu smotru.

Kljub svojemu uporabnostnemu namenu plakat vendarle lahko postane umetnina. Saj tudi arhitektura služi prvenstveno uporabnostnim smotrom, pa ji vendar ne moremo odrekati umetniškega značaja. Zgodi se, da kvalitetno slabo izveden plakat včasih zelo ugaja nerazvitemu ali pokvarjenemu okusu. Toda to nas ne sme motiti, saj hkrati odbija vsakogar, ki ima količkaj razvit estetski čut, po navadi pa odbija tudi vse, ki sicer nimajo estetsko izobraženega in kultiviranega čuta, toda je njihov okus ostal nepopačen. Tu se mi vsiljuje primerjava med tako zvano plažo in literarno umetnino.

Zaradi posebne funkcije in možnosti raznih načinov oblikovanja plakata mora imeti njegov ustvarjalec neko posebno sposobnost, poseben čut, poseben talent, da zna kombinirati oz. uporabljati slikarske, kiparske, grafične in druge prijeme, kot to zahtevata vsebina in namen plakata. Na tem mestu naj mimogrede opozorim na nekaj, kar često pozabljajo, da nam namreč tudi črka sama služi ko optični element obnelave plakata in ne samo kot nosilec vsebine teksta.

Posebni smoter plakata pa zahteva od dobre izvedbe še nekaj, namreč zadovoljiti mora preprostega in izobraženega človeka hkrati. To je mogoče doseči samo tedaj, če svojega oblikovanja ne podrejamo neki smeri, modi, nekemu načinu, ampak pri vsakem plakatu in vsakem predmetu, ki ga plakat obravnava, neutrudno iščemo tiste značilne elemente in tisti enkratni način obdelave, ki se najbolj približa, ki najbolj karakteristično označuje predmet, ki ga plakat obravnava. Nemogoče je, da bi vsi predmeti prenesli isti način obdelave, isti način upodabljanja. Še posebej hudo je, če je ta način okoren, trd, nam tuj. Pri nas zasledimo še danes posnemovalce nekega togega, suhoparnega načina. Mislim na one, ki so se šolali in še danes iščejo zgledov v predvojnih zvezkih nemške »Gebrauchsgraphik«, ki sodijo zaradi svoje šablone, manire, nam tujega pojmovanja že zdavnaj v peč. Boriti se moramo proti takim in podobnim posnemanjem. Kjer deluje stereotipnost, šablona, manira, tam kraljuje dolgčas in tam je konec vsakega resničnega ustvarjanja. *Branko Simčič*

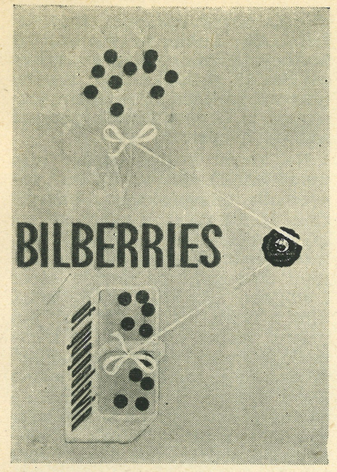

I. nagrada: Uroš Vagaja in Aljoša Janušič

II. nagrada: Uroš Vagaja in Aljoša Janušič

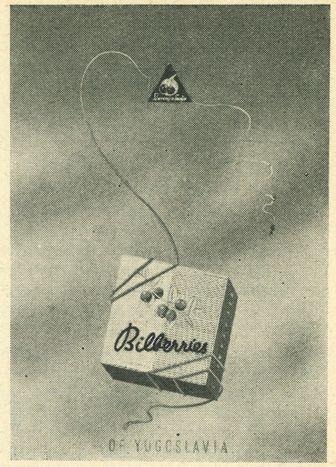

Odkup: Sirec V.

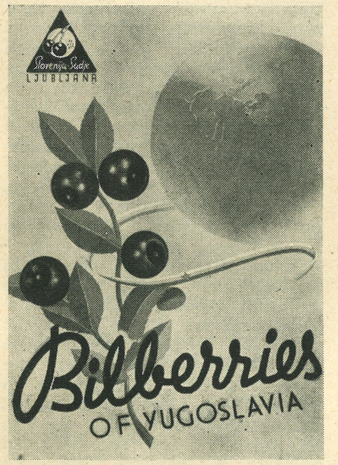

Odkup: Poreber Lojze

Odkup: Zajc Janko

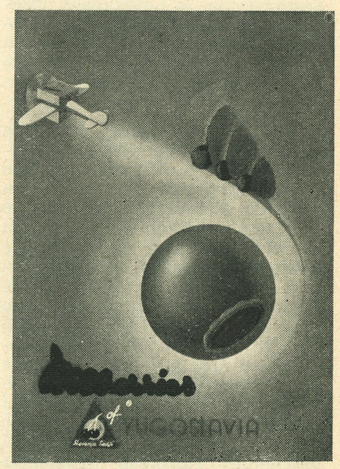

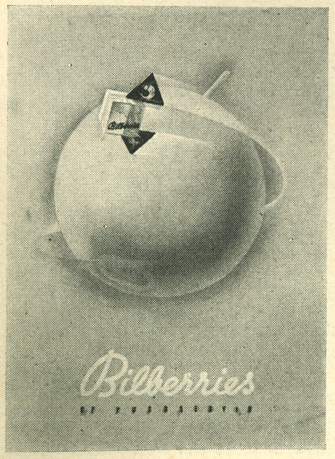

KNJIGE

N. Dobrović: Urbanizam kroz vjekove — I — Jugoslavija

Poročilo, ki je bilo priobčeno v 1. št. »Arhitekta«, dopolnjujem z nekaterimi kritičnimi pripombami, ki se nanašajo na slovensko področje.

Na str. 42 in 43 je priobčen sestavek »Srednjevekovna Slovenija zapadnjačkog feudalizma i njeno graditeljstvo«. Med najstarejšimi srednjeveškimi arhitekturnimi spomeniki Vel. Karantanije bi bilo potrebno navesti vsaj cerkev sv. Petra in Pavla v sklopu Krnskega gradu z arhitekturnimi značilnostmi karolinške renesanse; cerkev, ki je bila l. 1928/29 restavrirana, je povezana z obredom ustoličenja slovenskega vojvode. Ginhart jo datira z IX. st. in je verjetno to prva zidana kultna arhitektura na slovenskem področju.

Med rimskimi mesti, ki so za proučevanje historičnega urbanizma posebno pomembna, bi bilo potrebno navesti vsaj še Castra (sedanja Ajdovščina), kjer se je ohranil rimski koordinatni sistem v delu sedanjega naselja, dalje Nauportus, nasproti sedanji Vrhniki na desnem bregu Ljubljanice, ki predstavlja zanimivo rečno pristaniško urbanistično zasnovo ter Neviodunum, večje keltsko-rimsko naselje ob Savi na Krškem polju; urbanistični sistem je razpoznaven celo na površini in ko bo temeljito arheološko proučen, bo nedvomno izpopolnil zakladnico rimskega urbanizma pri nas. Colatio ni vezan na današnji Slovenj Gradec (ne Slovinjgrad!), pač pa verjetno na njegovo bližnje področje (po Mommsenu na bližnji Stari trg, kjer se pojavi tudi prvo srednjeveško naselje, ki se pozneje preloži na ravnico in se oblikuje srednjeveški Slovenj Gradec).

Isti skupini prišteva avtor Bled, Novo mesto, Celovec itd., dasi gre pri prvem zgolj za srednjeveški, kasneje večkrat prezidani grad, pri vseh ostalih pa za srednjeveška mesta, ki pa nikakor niso nujno vezana na obstoj gradu. V predstavi Beljaka si avtor ni na jasnem in ga neodgovorno zamenjava s Kamnikom. Velike smiselne napake se odslej vedno bolj množe, zato se omejujem le na najvažnejše in bistvene korekture. Pri opisu mest ne navaja niti najosnovnejših geografsko-urbanističnih značilnosti, zato se mi vsiljuje sum, da jih pozna le iz Valvasorjevih prospektov in iz cenene literature vodičev. Saj drugače tudi biti ne more, ko navaja vkljub vsej obilni slovenski literaturi edinole Malovo Zgodovino umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih. Zato pri Kostanjevici na Dol. tudi ne omeni njenega geografsko-urbanistično zelo značilnega položaja na otoku. Kranj ne leži na ustju reke Krke v Savo, marveč je zanj značilen položaj na pomolu iznad sotočja Kokre in Save! Poleg geografskih in urbanističnih pa so tudi zgodovinski podatki v večini primerov nepravilni, datacije netočne in dejstva samolastno izkrivljena. V skopih dveh stavkih, ki jih posveti našemu odličnemu Celju, zagreši avtor dve hudi napaki: prvo, ko ga postavlja k Dravi, a drugo, ko napačno orientira Stari grad. O urbanističnih značilnostih ni ne duha ne sluha. O Novem mestu, tem prvovrstnem zastopniku mesta na pomolu, v okljuki reke, ve povedati le to, da je »glavno mesto Dolenjskog. Gradsko pravo stiće 1365. godine.« In to je tudi ena izmed redkih letnic, ki drže! Avtorju je bila nekoč »Gospa Svetska« mesto, zato pa ne pozna urbanistično važnih zasnov Maribora, Slovenjega Gradca, Kamnika, Radovljice itd.

Med srednjeveškimi cerkvenimi arhitekturami, ki jih avtor navaja prav slučajno in brez vsakršnega sistema, je nedvomno tiskarska napaka v dataciji župne cerkve v Kranju. Zgodnje gotska cerkev v sklopu minoritskega samostana v Ptuju se z baročno fasado na žalost ni ohranila do danes, kot pravi avtor, ampak je bila skoro do kraja porušena v tej vojni. Za samostanski cerkvi v Stični (ne Stično!) in v Kostanjevici bi bilo treba že malo več povedati kot le, da predstavljata arhitekturno vrednost. Stolnica v Novem mestu ni romansko gotska, marveč v svojem dragocenem delu le gotska iz dveh stavbnih period, od katerih se starejša verjetno veže z nastankom mesta. Tudi pri še tako zgoščenem opisu ne bi smel avtor iti mimo cerkve na Ptujski gori, stolnice v Mariboru, opatijske cerkve v Celju, Crngroba, a poleg spomenikov kultne arhitekture bi moral navesti tudi primere iz področja grajske in meščanske arhitekture.

Na str. 80 avtor med slovenskimi stavbarji upravičeno navaja Petra Bezlaja in Gregorja Mačka; vendar bi si v tej družbi želeli vsaj še Jurka Streita, ki so ga Hrvati imenovali Jurko Kranjac. Proslavil se je s pozno gotskim presbiterijem v Crngrobu (1521—1524), a med l. 1513—1521 je zidal v Zagrebu škofijski dvorec. Peter Bezlaj ni dovršil cerkve v Čepiču, ker je verjetno med gradnjo umrl, ampak Matej iz Pule, kar bi se dalo razbrati iz napisa na kamnitni plošči: 1492, die X. novembris opus magistri Petri de Lubiana et magistri Mathei de Pola. Poleg te cerkve je Bezlaj sezidal staro mestno hišo v Ljubljani, na njenem mestu pa je Gregor Maček postavil sedanji magistrat.

Na koncu knjige (strani niso numerirane!) je 10 strani posvečenih slovenskemu urbanizmu. Med antičnimi urbanističnimi spomeniki je podana Emona, med srednjeveškimi urbanističnimi spomeniki pa navaja avtor Ljubljano, Krško, Višnjo goro, Škofjo Loko, Idrijo in Kranj; kot primer velike samostanske kompozicije podaja Stično, a sodobni urbanizem je zastopan le z maketo Nove Gorice. Prvobitno naselje na področju Ljubljane ni bilo keltsko, ampak ilirsko; sploh so zgodovinski podatki kot povsod tudi tu skrajno površni in netočni. Kar pa najbolj zamerim avtorju, je to, da predstavi v splošno jugoslovanskem formatu tako pomembna mesta Slovenije zgolj z Valvasorjevimi vedutami brez nujno potrebnih tlorisov. Zato je tudi razumljivo, da se v opisu poedinih mest omeji le na to, kar more razbrati iz Valvasorjevih grafik in za vso značilnost srednjeveškega mesta navaja le grad in obzidje, o geografsko urbanističnih pogojih mesta, o njegovi strukturi, o pomenu in obliki trga, o parcelaciji in zazidavi ter končno o arhitekturnih dominantah ne ve ničesar povedati. Ker presoja ustroj srednjeveškega mesta po Valvasorju, podaja v poedinih primerih napačne podatke; če v Valvasorjevem času mesto ni imelo več obzidja ali pa slučajno na grafiki ni podano, ga nič ne moti, da je bila podoba mesta ob koncu XVII. stoletja drugačna kakor v srednjem veku. Zato je neodpustljivo, da se avtor ni okoristil s temeljito literaturo Melika, Kosa, Steleta, Rusa, Zwittra, Baša, Gregoriča i. d., dalje Wengerta, Sidaritscha i. d., kjer bi našel neoporečne podatke in neobhodno potrebne načrte. Površnost podkrepljujem le še z enim samim primerom, ko avtor podaja grad Sotesko, ki je po njegovem oddaljena okrog 10 km od Ljubljane in 4 km od Črnomlja, se pravi, da je Črnomelj oddaljen od Ljubljane okr. 14 km.

V IV. delu, ki obravnava prirodne lepote, parke, historične vrtove in dvorce, mestno zelenilo in nacionalne parke, je avtor toplo in izčrpno pravilno poudaril Plečnikov doprinos v ureditvi ljubljanskih historičnih mestnih predelov. Velika škoda je, da je knjiga, ki je po svojem ilustrativnem gradivu resnično zanimiva in bogata, popolnoma odpovedala v svoji znanstveni temeljitosti. Profesor Dobrović, ki upravičeno zavzema vidno mesto med našimi arhitekti in se je v najtežjih časih med obema vojnama boril za napredne ideje v arhitekturi in urbanizmu, bi moral toliko bolj paziti na temeljito obdelavo dane naloge. Od njega bi predvsem želeli, da poda problematiko sodobnega urbanizma.

M. Mušič

W. Boesiger: Richard Neutra — Buildings and Projects

Edition Girsberger, Zürich 1950, 29×23,5 cm. 240 strana. Engleski, francuski i nemački tekst.

Arhitekt i pisac W. Boesiger nama je već poznat po monografijama o Le Corbusieru. Knjiga, koja je pred nama, pretstavlja dalji napor pisca i izdavača na upoznavanju šire svetske javnosti sa jednom takvom ličnosti kao što je Richard Neutra.

Rođen u Beču 1892 g., Neutra je diplomirao na bečkoj politehničkoj školi 1918 g. kao đak Otto Wagnera koji je, iako iz stare škole, bio veliki revolucionar i modernista u to vreme. Otto Wagner imao je otprilike onakav uticaj na Neutru kao Louis Sullivan na F. L. Wrighta. Posle mnogobrojnih putovanja širom sveta, Neutra se najzad 1923 g. nastanio u SAD. Kada je 1924. g. u velikoj bedi umro Louis Sullivan, vrlo mali broj ljudi bio je na njegovom pogrebu. Među njima bili su i Frank Lloyd Wright i Neutra. Tada su se prvi put upoznali i gostoprimstvo, koje je pruženo Neutri u Taliesinu, prestavlja prekretnicu u njegovom životu. Najzad u Kaliforniji, Neutra je razvio do maksimuma svoje sposobnosti koje su mu donele današnju reputaciju.

Knjiga, za koju je prof. S. Giedion iz Züricha napisao predgovor, podeljena je na sledeća poglavlja: Privatne stanbene zgrade, Najamne stanbene zgrade, Eksperimentalne i industriske zgrade, Prosvetne i zdravstvene zgrade, Projekti, Naselja. Da citiramo Giediona: »Savremeni arhitektastvaralac nesme da bude specijalista ograničen na pojedinu vrstu zgrada, bilo da su to bolnice, škole, naselja ili stanbene zgrade. Savremeni arhitekta zainteresovan je u svim vidovima svoje profesije — počev od slavine za vodu pa do urbanizma. Neutra nije izuzetak.« U ovoj knjizi možemo zaista videti sa kolikom pažnjom je Neutra rešavao probleme: kako udobnu naslonjaču, tako i urbanističke studije »Rush City« ili saobraćajne probleme.

R. Neutra v pogovoru z grupo študentov arhitekture v Havanni, 1944

Kada je 1935 g. u Los Angelesu izgrađena Eksperimentalna škola, delo Neutre, novine su pisale i ljudi govorili da ona liči na pijacu, garažu ili hangar, ili neku fantastičnu zgradu na Marsu. Ali Neutra je tada izjavio novinarima da je prošlo vreme zastarelog načina podučavanja dece, sa klupama pričvršćenim za pod. Danas učitelj postaje član aktivne grupe koja slobodno radi u učionici, i on sudeluje u svim poslovima svojih đaka. Posle 15 godina prakse prosvetne vlasti izjavile su da se je ta škola pokazala vrlo uspešnom, te je tako »eksperimenat« postao »prototip«.

Tu i tamo u knjizi nedostaje poneki nacrt osnove, ili je legenda nepotpuna. Neke od zgrada nisu čak ni ušle u knjigu, ali, kako pisac u predgovoru kaže, nije ni bila namera da se prikaže celokupnost, već pogled na mnogostruku Neutrinu delatnost. Inače knjiga obiluje briljantnim perspektivama koje su originalni Neutrini radovi. Među saradnicima koji se pominju u uvodniku, nalazimo i Neutrinog sina Diona i mladog talentovanog fotografa Julius Schulmana čiji je najveći broj fotografija reprodukovan.

R. Neutra: Stanovanjsko naselje v Channel Heights, 1942

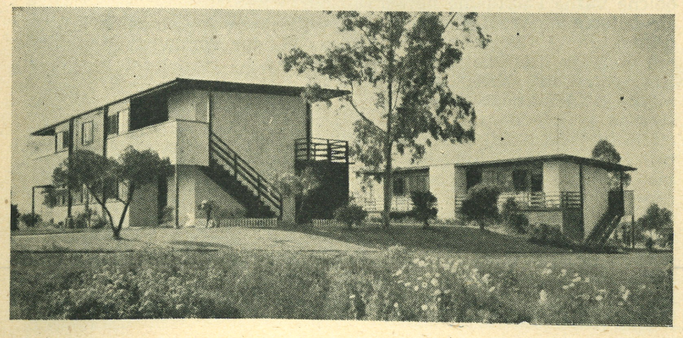

Što se tiče tehničke strane knjige, o njoj se može govoriti samo u superlativima.

Iz ove knjige mogu mladi arhitekti da nauče koliko je potrebno ljubavi i energije imati u svome pozivu da bi se svladali zadaci koje pred nas postavlja moderno društvo.

Đ. Pivarski

PISMA

Mnenja in kritike o 1. številki »Arhitekta«

Po izdaji 1. številke je uredništvo prejelo mnogo pisem iz Jugoslavije in inozemstva, iz katerih navajamo njihova najbolj splošno zanimiva mesta.

Uredništvo

Arh. **Max Bill,** *Zürich (obenem* rektor in vodja arhitektnega oddelka Visoke šole za oblikovanje v Ulmu):

»Čestitam Vam k novi reviji, ki bo zelo koristna za Vašo deželo. Zelo me je razveselilo, da sem v Vaši reviji zasledil tudi obravnavanje vprašanj industrijskega oblikovanja. V tem pogledu sem v zadnjih letih mnogo naredil, med drugim tudi potujočo razstavo »Dobra oblika«, ki bi Vam jo lahko eventualno dal na razpolago . . .«

Eric L. Bird, urednik revije »R. I. B. A. Journal«, London:

»Zahvaljujem se Vam za poslano 1. številko nove jugoslovanske revije za arhitekturo in čestitam k njeni obliki in prezentaciji . . .«

Arh. **Anthony M. Chitty,** London:

». . . Iskreno Vam čestitam k temu odličnemu delu, ki je po mojem mnenju boljše kot vse druge jugoslovanske revije, kar sem jih videl . . .«

Ing. arh. **Černič Dušan,** Maribor:

». . . Tukaj se mnenja delijo v tem smislu, za koga je revija tiskana in kaj naj bi zato objavljala: če je za strokovnjake, potem ji manjka strokovno večja globina, več detajlne obdelave problemov in ne samo splošni prikaz in obravnavanje; če pa je za laike, potem seveda strokovnost zanje ni zanimiva. Ker je revija gotovo za ene in druge, zato bo težko zadovoljevala oboje. Kako gledate vi na to?«[1]

[1] *Odgovor je našel že pisec sam: revija je namenjena strokovnjakom in laikom. Prvim naj širi obzorje in jim daje priliko za izmenjavo misli, druge naj vzgaja. Zadovoljitev obojih je sicer težka, toda poskušali bomo revijo urejevati tako, da bo istočasno ustrezala različnim željam in pričakovanjem. — Uredn.*

Ing. arh. **Jaroslav Černigoj,** Maribor:

»Arhitekta smo končno le doživeli in v redu prejeli. Mislim, da je njegova prva številka dostojna in nenavadno pestra, oblika pa kar imenitna, zares svetovljanska. (Neka gospa, ki ji pripisujejo tenek posluh za take stvari, je izrazila sicer, da je zunanjščina za revijo s tako vsebino preveč rafinirana, preveč »žurnalska«) . . .

Ing. arh. **Srdjan Čulić,** Split:

»Prvi broj Arhitekta zaista me je mnogo obradovao. Dozvolite da izrazim svoje najpovoljnije mišljenje kao o sadržaju tako i o tehničkoj opremi lista. Smatram da revija ‚Arhitekt' ne zaostaje za sličnim u inostranstvu i vjerujem da nam može služiti za primjer . . .«

Ing. arh. **Zdenko Kolacio,** Rijeka:

». . . Imao sam prilike da pregledam prvi broj Arhitekta pa mogu da kažem da je mene kao i ostale kolege obradovao zbog bogatog sadržaja i lijepe opreme.«

F. Liekens, urednik revije »L'habitation«, Bruxelles:

». . . Strinjamo se z Vašim predlogom o medsebojni zamenjavi naših revij . . . Če želite kakršen koli podatek o stanovanjih in urbanizmu v Belgiji, smo Vam vedno na razpolago . . .«

Miss **H. Lovell,** The Council of The Industrial Design, London:

». . . Veselila nas bo zamenjava Vaše revije za našo revijo ‚Design' . . . Ali bi Vam bilo mogoče, da bi nam poslali originalne fotografije jugoslovanskih izdelkov, ilustriranih na strani 29? Zelo radi bi razširili naše poznavanje tudi na sodobno jugoslovansko proizvodnjo . . .«

Ing. arh. **Mahić Muharem,** Sarajevo:

»Material koji je publikovan u prvom broju Arhitekta pristojno je obrađen. Mišljenja sam, da bi pojedini brojevi mogli biti veći, sa više materiala iz domaće i strane arhitekture. Članci kao što je ‚Industrisko oblikovanje' kao i razne reklame mogli bi izostati, a taj prostor popuniti eventualno člancima o teoriji arhitekture . . «[2]

Ing. arh. **Juraj Neidhardt,** Sarajevo:

1. p i s m o : ». . . U pogledu Vaše molbe po pitanju kritike prvog broja ‚Arhitekta' slobodan sam navesti neke pojedinosti-zamjerke:

1. Službeni naziv nije srpski jezik nego srpsko-hrvatski. Ispod srpski pišete latinicom (?) itd.?

2. Na naslovnoj strani ‚uređuje urednički odbor' može doći i na jednu unutarnju stranicu. Podnaslov ‚Revija za arhitekturu, urbanizam i primenjenu umetnost' trebalo bi jasnije i nešto veće.

3. Možda su 3 etikete na naslovnoj strani previše i u svom položaju neodređene.

4. Koliko je materijal oblikovanja i stolice uspio toliko su crteži bazilike apsolutno preveliki.

5. Cijeli časopis je po materiji i po aranžmanu nešto siromašan. Uslijed brzine ja nijesam imao mogućnosti da ga detaljnije pročitam ali su moje kolege mišljenja da su više očekivali od časopisa.

Moje je mišljenje ukoliko želite da izađete iz čisto Vašeg slovenačkog ambijenta (našto će Vas uostalom prilike goniti) da se preorijentišete na izrazitu svejugoslovensku materiju. Slovenija je izrazito industrijska zemlja kao Češka, Švajcarska itd. i to se odražava i u Vašem časopisu. To nije loše i u tom smislu bi Vi mogli dati najviše od svih ostalih federacija. Međutim kada se govori o likovnom izrazu u arhitekturi držim da je ovaj balkanski teren mnogo pogodniji jer se ovđe rađa novi pol u arhitekturi, koji će uz Francusku, Braziliju, Švedsku itd.zauzeti svoje skromno mjesto u budućnosti. Ja zastupam mišlenje sinteze tog slovenačkog tehničkog i umjetničkog balkanskog.[3] U svakom slučaju je s vaše strane bio to jedan nesretan taktični potez da ste dali u 1. broj slovenačke stvari, što uostalom možete još ispraviti u slijedećim brojevima ukoliko reflektirate na izrazito jugoslovenski a ne slovenački časopis.«

2. p i s m o : »Moram priznati da su pojedini članci u prvom broju dobri. Želim Vam da prebrodite te prve dječje bolesti i da ćemo s vremenom dobiti dobar sveopći jugoslovenski časopis. Osnovno je stalna veza sa životom . . .«

Arh. **Giacomo Piccardi,** direktor in glavni urednik revije »Architetti«, Firenze:

». . . Zelo smo zadovoljni, da smo spoznali Vašo interesantno revijo, ki se nam zdi lepa in dobra . . . Želimo Vam vso srečo in zelo dolgotrajno in srečno delo!«

Arh. **Ivo Penić,** Zagreb:

»Dozvoljavam si, da ovom prilikom pozdravim izlazak revije »Arhitekt«. Vaš list donaša i raščlanjuje pitanja i probleme neobične važne i aktuelne ne samo stručnjacima nego i ljubiteljima arhitekture i likovnoprimjenjenih umjetnosti i time postaje doista potreban. Neke pogreške, možda i netaktičnosti, koje su sigurno i od odbora uočene, zacijelo će već i u slijedećem broju biti korigirane. — Specijalno bi me zanimao po koji osvrt na uspjehe u scenografiji i arhitekturi kazališta, auditorija . . . i na probleme njihovog medjusobnog odnosa kod nas i u inozemstvu. Dali možda odbor u tom vidu nešto predvidja? — Nadam se, da ću imati prilike, ako mi bude dozvoljeno, da i sam koji puta učesavujem u suradnji Vaše revije.«

Ing. arh. **Đorđe Pivarski,** Beograd:

»Dugo očekivani prvi broj ‚Arhitekta' ispunio je naše nade: to je časopis sadržajno i tehnički na visokom nivou. Svima nama želja je da i naredni brojevi budu takvi i možda bolji. Možda bismo i mi svojim skromnim snagama mogli da vam pomognemo u vašim naporima . . . Uveren sam, da će vaša revija osvojiti simpatiju mladih arhitekata i želim vam da ostanete istrajni u svom daljem radu.«

J. M. Richards, urednik revije »The Architects' Journal«, London:

». . . Zahvaljujemo se vam za poslani izvod nove jugoslovanske revije za arhitekturo. Zdi se nam zelo interesantno delo in z zadovoljstvom jo bomo zamenjavali za The Architects' Journal . . .«

Jean Royer, direktor revije »Urbanisme«, Paris:

». . . Z največjim zanimanjem smo prebrali prvo številko Vaše nove revije ‚Arhitekt' . . .«

Ing. arh. **Igor Skopin,** Zagreb:

». . . Sa opremom i sadržajem vrlo sam zadovoljan, premda priznajem, da mi pravi poteškoće čitanje na slovenskem jeziku. Tu bi imao prijedlog, da Vaš list izlazi na slovenskom, a tekstovi paralelno na srpsko - hrvatskom jeziku, eventuelno štampani sitnijim slovima. Uvjeren sam, da u takovom slučaju tiraž Vašeg lista bit će veći, a time i lakše njegovo finansiranje . . .«

Ing. arh. **Nikola Šercer,** Beograd:

». . . Z revijo ‚Arhitekt' sem jaz osebno zelo zadovoljen, a tudi splošno mnenje v Beogradu je povoljno . . .«

Ing. arh. **Vladimir Turina,** univerzitetni docent, Zagreb:

»Pozdravljam izlaženje Vašega lista kao vrijedan prilog našoj savremenoj arhitekturi i želim mu svaki uspjeh . . . Vjerujem, da nećete imati u principu ništa protiv toga, ako Vam od vremena do vremena dostavim koji rad na štampanje . . .«

Witterborn & Company, knjigarna likovne umetnosti, New York:

»Vsebina Vaše revije je zelo zanimiva, posebna ona mesta, ki se bavijo z Vašo domovino . . .«

[2] *Obsega revije iz tehničnih razlogov ne moremo povečati. Reklamnih inseratov ne moremo opustiti zato, ker imajo ne samo informativen značaj, temveč ker krijejo tudi velik del stroškov revije. — Uredn.*

[3] *Ali torej Slovenija — in vse druge industrijske dežele — nima umetniško-kreativnih, temveč samo tehnične sposobnosti? Ali je njen doprinos k likovnemu izrazu v naši arhitekturi res mogoče tako omejiti? — Uredn.*

BIBLIOGRAFIJA *novih znanstvenih in strokovnih knjig v FLRJ, ki jo objavlja Bibliografski institut FLRJ*

Aresi A. E.
Urbanistica. Storia — Pratica — Tecnica — Legislazione. Per professionisti e publici amministratori. Milano, U. Hoepli, 1949, XIX + 196 p., 217 illustrazioni di cui 2 in tavole fuori testo.
Bibliogr. inst. FNRJ
Naučna bibl., Rijeka

Fogarty M. P.
Town and country planning. London, Hutchinson's University Library, 1948, 221 p.
Sav. za zakonod. i izgrad. nar. vlasti FNRJ

Frodl Walter
Glasmalerei in Kärnten 1150—1500. 128 Bildseiten, 18 Farbtafeln, 20 Planskizzen, 76 Textseiten in 3 Teilen. Klagenfurt-Wien, Joh. Leon sen. 1950, 216 Seiten, XVI Taf.
Študijska knjižn., Ravne

Glen G. and E.
Homes, towns and countryside. London, B. T. Batstad, 167 p.
Urbanist. inst., Zgb.

Grantz Max
Deutsche Städtebilder. Mit Zeichnungen des Verfassers. Leipzig, K. F. Koehler, 1940 131 S. (Berichte zur Raumforschung u. Raumordnung, Bd. 4).
Univ. bibl., Bgd.

Housing and home finance agency
Modular coordination. U. S. Govern. Printing Office, Washington, s. a. 20 p.
Sav. inž. gradjev., Bgd.

Kieslinger Franz
Glasmalerei in Oesterreich. Wien, 1947, 29 S., 48 Abbildungen.
Sveučilišna knjižn., Zgb.

Kiselevič L. N. i Ždanov P. M.
Arhitekturnie detali. II—III. Moskva, Akademija arhitekturi SSSR, 1947, 45 + 46 str.
Arheol. muzej, Skopje

Knöll-Schönemann
Die Darstellung von Bauzeichnungen. 5. Aufl., Brbt. v. Karl Schönemann. Verlag Hans Kretschmer, Görlitz—Biesnitz, 1941, X + 102 S. 1 Tab.
Sav. inž. gradjev., Bgd.

Le Corbusier
Concerning town planning. London, Architectural press. 127 p.
Urbanist. inst., Zgb.

Le Corbusier
The city of tomorrow. London, Arch. press. 310 p.
Urbanist. inst., Zgb.

Macku Anton
Grundlagen für das Studium der Baugeschichte. Wien, R. Rohrer, 1947, III + 110 S., 18 Beilagen.
Štud. knjiž., Maribor

Mc. Callum R. M.
Physical planning I. London, Architectural press. 296 p.
Urbanist. inst., Zgb.

Messina Mario
Tecnica, architettura, urbanistica delle scale. Firenze, Vallecchi, 1948, 49 + XIX p., CCXV tavole.
Projekt. zavod Srbije, Bgd.
Min. komunalnih poslova, Skopje

Robertson H.
The principles of architectural composition. London, Architectural press. 166 p.
Urbanist. inst., Zgb.

Sartoris Alberto
Introduzione all'architettura moderna. 190 illustr. Prefazione di Enrico Prampolini. 3a ed. rifusa e integrata. Milano, Ed. U. Hoepli, 1949, XV + 575 p., illustr. (Collezione U. Hoepli »Riepiloghi«.)
Naučna bibl., Rijeka

Schneider A. M.
Die Kupelmosaiken der Hagia Sophia zu Konstantinopel. Göttingen, Vandenoeck u. Ruprecht, 1949, 345—355 S. (Nachrichten der Akad. der Wissenlogisch-Hist. Klasse, Jahrgang schaft in Göttinge — I. Philo-No. 13).
SAN, Bgd.

Schulze Gustav und E. A. Vollhardt
Der Installateur. I., II., III. Ein Handbuch für die Praxis, ein Lehr- und Nachschlagebuch für die Werkstatt, Montage u. Büro nach d. System Karnack-Hachfeld, Potsdam und Leipzig, s. a.
Sav. inž. gradjev., Bgd.

Blaženii Vasilii
Pamjatniki russkoi arhitekturi. 1. Moskva, Akademija arhitekturi SSSR, 1949, 15 str., XLIV table.
Arheol. muzej, Skopje

Ward Ronald
The design and equipment of hospitals. London, Baillière, Tindall and Cox, 1949, XVI + 360 p.
Sav. inž. gradjev., Bgd.

Whittick Arnold
European architecture in the twentieth century. London, Crosby Lockwood & Son, 1950, 249 p.
Biro za unapredj. gradjevin.,

Whittick Arnold
The small house today and tomorrow. London, Crosby Lockwood & Son, 1947, 238 p.
Biro za unapredj. gradjevin., Bgd.

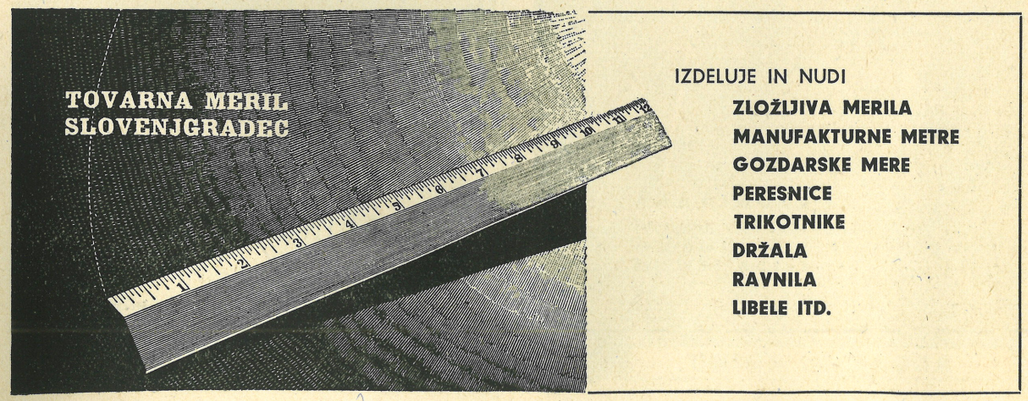

MRZLA IN TOPLA JEDILA OB VSAKEM ČASU TER VSAKOVRSTNE PIJAČE PO ZMERNIH CENAH NUDI

Gostinsko podjetje

ČINKOLE

Ljubljana, Poljanska c. 21

Kavarna

EVROPA

VABI VSE DELOVNE LJUDI, TURISTE IN TUJCE. VSAK DAN V VEČERNIH URAH KONCERT

LJUBLJANA
Gosposvetska 2

Elektrotehnično podjetje

ELEKTROTEHNA

★

LJUBLJANA
TELEFON 20-92, 20-94
DIREKTOR 52-89
SKLADIŠČE 33-50

Inženirji, arhitekti, tehniki!

KNJIGARNA MLADINSKE KNJIGE IMA STALNO V ZALOGI VSE SLOVENSKE IN OSTALE TEHNIČNE NOVOSTI

NAŠ ANTIKVARIAT KUPUJE NOVEJŠA SLOVENSKA IN INOZEMSKA DELA IZ PODROČJA ARHITEKTURE, UMETNOSTI itd.

*

MLADINSKA KNJIGA

knjigarna in antikvariat

LJUBLJANA, Frančiškanska ul. 3

---

narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin

narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin

narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin

narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin narodni magazin

KDOR VARČUJE, KUPUJE V VELEBLAGOVNICI

Narodni Magazin

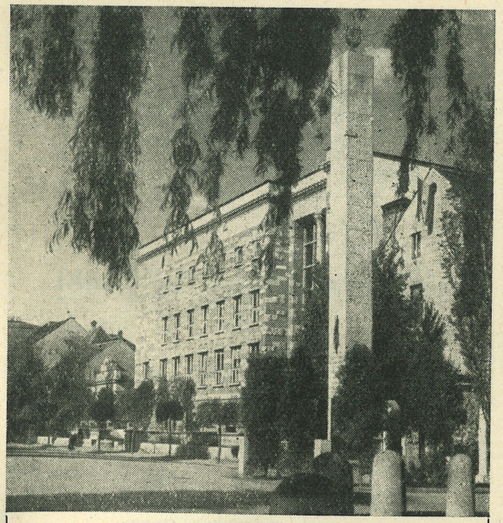

Arh. Jože Plečnik: Univerzitetna knjižnica v Ljubljani

SLOVENIJA-FOTO

Ljubljana, Tyševa cesta 1a

izdeluje vsakovrstne fotoreportaže po lastni iniciativi in po naročilu, umetniške fotografije, fotografije za razstave, albume, prospekte, časopise itd. Poslužujte se našega fotoarhiva od 1945. do danes!

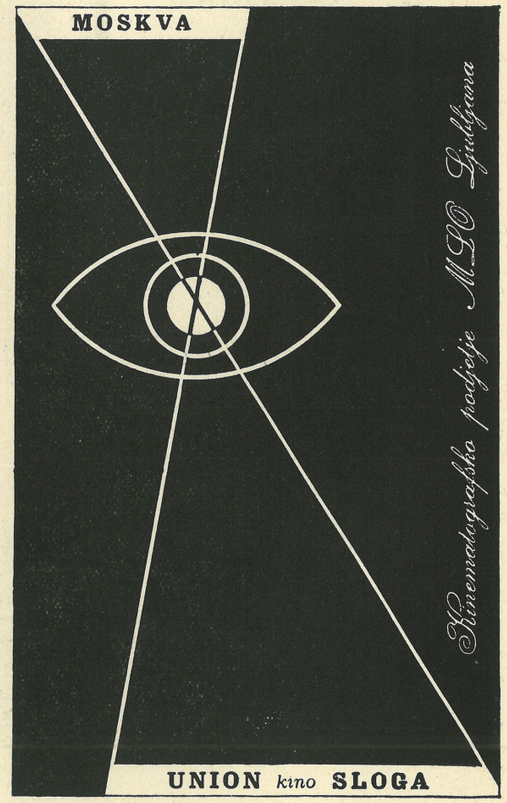

JUGOSLOVANSKI AEROTRANSPORT

Yugoslav Air Transport

VAM NUDI UGODNE ZVEZE Z VSEMI REPUBLIŠKIMI CENTRI IN Z MEDNARODNIM ZRAČNIM PROMETOM

BEOGRAD — ZAGREB — LIENZ — MÜNCHEN — FRANKFURT
BEOGRAD — SOLUN — ATENE
ZAGREB — ZÜRICH

IZOLIRKA

BITUMENSKI IZDELKI
KATRANSKI IZDELKI
TOPLOTNA IZOLACIJA

Ljubljana — Moste

Mariborske opekarne

S SVOJIMI OBRATI

KOŠAKI
PRAGERSKO
RAČE
PTUJ

★

nudijo svoje opečne izdelke: normalne zidake, razne votle bloke, porolit-plošče, obočno opeko, drenažne cevi in prvovrstno strešno opeko

Direkcija: **MARIBOR-KOŠAKI**
TELEFON 20-18, 20-11

BORIS V. SIMANDL

SPECIALNA MEHANIČNA DELAVNICA ZA KNJIGOVODSTVENE, PISALNE IN RAČUNSKE STROJE IN REGISTRIRNE BLAGAJNE „NATIONAL"

LJUBLJANA, Dvoržakova 3 - Tyrševa 25
TELEFON 24-07

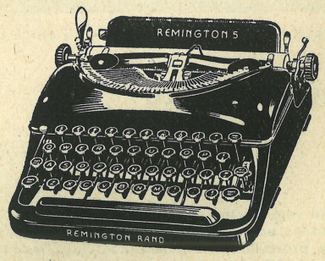

SLOVENIJAPROJEKT

republiško podjetje za projektiranje v Ljubljani

IZDELUJE PROJEKTNE ELABORATE ZA VSE VRSTE OBJEKTOV INDUSTRIJSKIH ZGRADB, DRUŽBENEGA STANDARDA, INDUSTRIJSKE HIDROTEHNIKE, CEST, MOSTOV IN INSTALACIJ SANITARNE TEHNIKE

Ljubljana, Cankarjeva 1, tel. 35-69, 45-48
Marmontova 2, tel. 39-34, 53-86
Tyrševa 38, tel. 40-29

Podružnica **Maribor,** Vita Kraigherja 8
Telefon 26-36

★

ZVEZDA - KRANJ

invalidsko podjetje

TKALNICA, BARVARNA IN KEMIČNA ČISTILNICA. BARVAMO VOLNO, SVILO IN BOMBAŽ V VSEH BARVAH IN NIANSAH

★

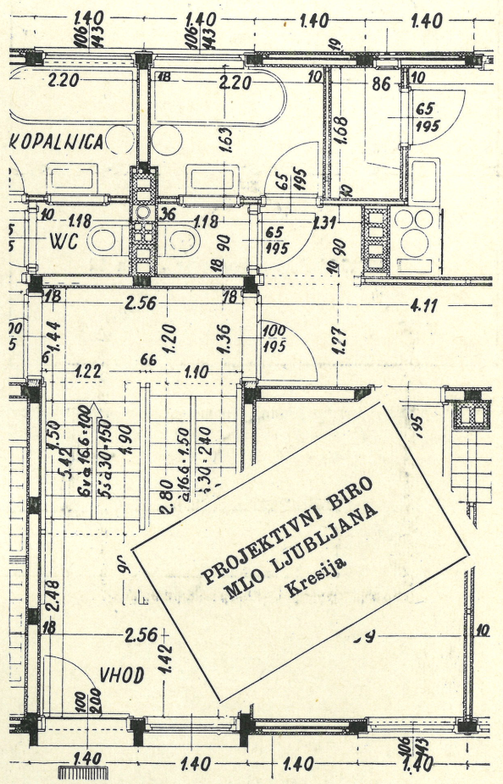

Zavod za urbanizem in komunalno tehniko

IZDELUJE PROJEKTE ZA NASELJA, KOMUNALNE CESTE, VODOVOD, KANALIZACIJO, PARKE IN KOMUNALNE ZGRADBE

LJUBLJANA, TYRŠEVA CESTA 1/III

Poštnina plačana v gotovini

LJUBLJANA, Prešernova cesta 52

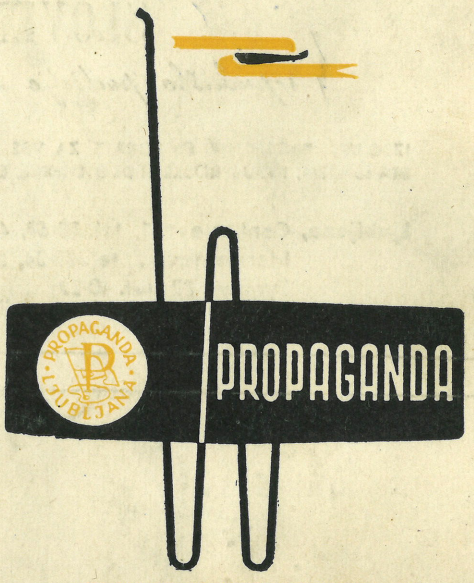

IZDELUJE IDEJNE OSNUTKE IN PREVZEMA IZVEDBO VSEH VRST NAZORNE AGITACIJE, PROPAGANDE IN REKLAME ZA PODJETJA, USTANOVE IN DRUŠTVA

LJUBLJANA, Miklošičeva c. 7

TISKANINA - KRANJ

Tovarna tiskanega blaga - Fabrique d'étoffes imprimées

IZDELUJEMO: RAZNE KRETONE
TISKANE TKANINE
RAZNE FLANELE
POSTELJNINO
RUTE
ITD.

PRODUITS: CRETONNES DIVERSES
TEXTILES IMPRIMÉS
FLANELLES DIVERSES
TOILE POUR DRAPS-DE LIT
MOUCHOIRS DE TÊTE
ETC.

TELEFON: KRANJ 173
BRZOJAVI: TISKANINA KRANJ

TÉLÉPHONE: KRANJ 173
TÉLÉGRAMMES: TISKANINA KRANJ

PRINTED IN YUGOSLAVIA